

Vastuullinen yläluokka ja osallisuutta kaipaava kansa

Varhaisroomalaisen yhteisön jakolinjat Liviuksen historiateoksessa

Jesse Airisniemi

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/
Humanistinen tiedekunta

AIRISNIEMI, JESSE: Vastuullinen yläluokka ja osallisuutta kaipaava kansa. Varhaisroomalaisen yhteisön jakolinjat Liviuksen historiateoksessa

Pro gradu -tutkielma, 82 s.

Yleinen historia
Maaliskuu 2019

Titus Liviuksen historiateos *Ab urbe condita* on yksi tärkeimpiä lähteitä antiikin Rooman ensimmäisten vuosisatojen historiaan. Koska roomalainen historiankirjoitus alkoi vasta 200-luvun eaa. lopulla, ei historiallinen traditio voi kuitenkaan antaa luotettavaa kuvaa 400-luvun saati 700-luvun eaa. Rooman historiallisesta todellisuudesta. Lähteiden avulla on kuitenkin mielekästä tutkia, mitä roomalaiset itse ajattelivat kaupungin menneisyydestä.

Tutkielmassa tarkastelen, miten Livius näki varhaisroomalaisen yhteisön kuningasajalla ja tasavallan alussa eli historiateoksensa ensimmäisissä kirjoissa. Miten esimerkiksi kuningas ja patriisit suhtautuivat toisiinsa, entä miten Livius kuvaa patriisien ja plebeijien poliittista kamppailua tasavallan ensimmäisinä vuosikymmeninä?

Päädyn tutkielmassa siihen, että jo Liviuksen teoksen kahdessa ensimmäisessä kirjassa on nähtävissä ajallinen muutos hänen kuvaamassaan yhteisössä. Kaupungin johtavat miehet vaihtuivat kuninkaista konsuleihin, ja poliittinen järjestelmä muuttui monarkiasta vapaampaan mutta kiistellympään tasavaltaan. Hänen mielestään kuningasajan yhteisö oli myös homogeenisempi, mutta eriarvoistumiskehitys alkoi jo ajan lopulla Servius Tulliuksen uudistuksista. Tasavallan ajan jakautuneempi yhteisö tuotti poliittisen taistelun patriisien ja plebeijien välillä, josta tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu termillä ”Struggle of the Orders”.

Historiallisen kehityksen seurauksena 400-luvun eaa. kuluessa patriiseista tuli arvovaltaisempia, muttei ainoa osa yläluokkaa ja sen tärkeintä instituutiota, senaattia. Senaattiin kuului lopulta myös varakkaita plebeijitaustaisia miehiä, mutta heillä oli huomattavasti vähemmän vaikutusvaltaa kuin patriiseilla. Nämä varakkaat ei-patriisit eivät juurikaan näy Liviuksen kuvaamissa tapahtumissa.

Plebeijit, siis kansa, taas oli moninainen joukko alempien yhteiskuntaluokkien väkeä, joka usein näyttäytyy tekstissä monoliittisena massana. Kansantribuunien johtamana plebeijit voi tulkita kuitenkin myös kapeammin poliittiseksi ”puolueeksi”, joka ajoi heikoimmissa asemassa olevien kansalaisten asiaa. Näin patriisien ja plebeijien kamppailu näyttäytyy ennen kaikkea konservatiivisten patriisisenaattorien sekä kansantribuunien ja näiden agitoiman kansan välisenä.

Asiasanat: antiikintutkimus, historiankirjoitus, historialliset tarinat, historiankäsitelmä, yhteiskuntakuvaus, yhteiskuntaolot

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1. Livius – epäpoliittinen moralisti?	1
1.2. Rooman varhaisvaiheita koskeva historiankirjoitus antiikin aikana	5
1.3. Liviusta käsittelevä nykytutkimus	8
1.4. Tutkimuskysymykset ja aineiston esittely.....	13
2. Roomalaisten poliittiset isät	18
2.1. Kuninkaiden neuvonantajat.....	18
2.2. Konsulien senaatti.....	35
3. Tottelemattomat kansalaiset.....	46
3.1. Plebeijit, roomalaisten ei-isät	46
3.2. Armeija.....	59
4. Varhaisroomalainen yhteisö ja roomalainen historiakuva Liviuksen teoksessa.....	71
5. Lähteet	76

1. Johdanto

Millaiseksi roomalaiset mielsivät kaupunkinsa yhteisön kaukana menneisyydessä? Tasavallan lopussa, ensimmäisellä vuosisadalla eaa. eläneet roomalaiset näkivät ja tiesivät, että paljon heidän yhteiskunnastaan oli peräisin vuosisatojen takaa, mutta tarkempi kuva oli hämärän peitossa. Kun varhaisinta historiaa kirjoitettiin, kirjoittajille oli luontevaa esittää se lukijoille käyttäen kuvastoa, joka oli ääriviivoiltaan ennestään tuttua.¹

Rooman tasavallan ja keisariajan taitteessa elänyt Titus Livius (64/59 eaa. – 12/17 jaa.) oli yksi roomalaisista historioitsijoista, joka otti tehtäväkseen kirjoittaa yhtenäinen kertomus kaupungin myyttisistä lähtökohdista omaan aikaansa saakka. Hänen teoksensa *Ab urbe condita* (AUC), kaupungin perustamisesta, on kattavin jälkipolville säilynyt esitys Rooman historiasta.² Tässä tutkielmassa tarkastelen Liviusta ja tämän kuvausta varhaisen Rooman yhteisöstä kaupungin ensimmäisinä vuosisatoina 700-luvulta 400-luvulle eaa. Erityisesti huomioni kohteena on Liviuksen kuvaama muutos kuninkaista tasavaltaan sekä ylä- ja alaluokkien suhteet.

1.1. Livius – epäpoliittinen moralisti?

Livius kirjoitti ensimmäisen keisarin Augustuksen aikana. AUC on hänen ainoa varsinaisesti tunnettu teoksensa, ja sitä nimitetään yleisesti vain historiateokseksi.³ Teos koostuu 142 kirjasta⁴, joista 1–10 ja 21–45 ovat säilyneet kokonaisuudessaan. Muiden sisällöstä on säilynyt tiivistelmät, ja vain kirjat 136 ja 137 ovat tyystin hävinneet.⁵ Liviuksen elämästä tiedetään hyvin vähän. Hän syntyi ja kuoli Pataviumissa⁶, mutta oletetaan, että hän vietti suurimman osan elämästään Roomassa.⁷ Ulkopuolisen tiedon puuttuessa lähes kokonaan tutkijoiden on täytynyt muodostaa kuvansa Liviuksesta vain hänen tekstistään,

---

¹ Marincola 2007, 130–132. Marincola käsittelee tässä nimenomaisesti puheita antiikin historiankirjoituksessa, mutta huomion voi myös yleistää: kuten hän itse sanoo, ilmiö on havaittavissa myös modernissa historiankirjoituksessa. Ks. myös Ogilvie 1965, 19–20.

² Ogilvie 1965, 7; Cornell 1995, 4.

³ Esim. Ogilvie 1965, 2, 4; Marincola (1997) 2004, 29; Vasaly 2015, 1.

⁴ Antiikin teokset jakautuvat yleensä useaan kirjaan, ja nämä edelleen lukuihin ja kappaleisiin (engl. book, chapter, paragraph). ”Kirja” vastaisi nykykirjallisuudessa pitkäkökkoa lukua, ”luku” taas pitkäkökkoa kappaletta. Kappaleen pituus vaihtelee yhdestä useampaan lauseeseen.

⁵ Foster (1919) 1952, xvii. Ogilvie 1965, 2, 4.

⁶ Nyk. Padua, Pohjois-Italiassa.

⁷ Ogilvie 1965, 1, 4.

minkä vuoksi tutkijoiden omat näkökulmat ovat vaikuttaneet suuresti siihen, mitä hänestä on sanottu.

Liviuksen kirjallista tyyliä on ylistetty ja hänen historiallisille hahmoille kirjoittamiaan puheita on pidetty esimerkillisinä.⁸ Roomalaisten itsensä katsotaan pitäneen hänen työtään ylittämättömänä, vastaavaa kun ei ole säilynyt ajalta ennen eikä jälkeen Liviuksen.⁹ Toisaalta modernin ajan historiantutkimus on myös pitänyt häntä tarinanikkarina, joka vain kertoi eteenpäin edeltäjiensä sepittämiä kertomuksia ja anekdootteja kirjallisesti nerokkaassa muodossa, tai pahimmassa tapauksessa oli itse osallisena sepityksiin.¹⁰

Antiikin historiografian kehityksessä kreikkalaisten Thukydiden ja Polybioksen tutkijapersoonat ovat kenties olleet vaikutusvaltaisimmat.¹¹ Heidän kommenttinsa lähteistä, faktoista ja tapahtumien uskollisesta ylöskirjaamisesta ovat saaneet vastakaikua kaikkina aikoina, myös modernin antiikintutkimuksen piirissä.¹² Heitä arvostavien mielestä Livius tarvitsisi aimo annoksen lisää kriittisyyttä ja huolellisuutta ollakseen vakavasti otettava antiikin historioitsija.¹³ Livius teki kuitenkin myös kriittistä historiografista työtä. Hän kommentoi ja arvotti ahkerasti käyttämiään lähteitä ja näissä esitettyjä väitteitä.¹⁴ Livius on myös nähty moralistina, joka toi yli-innokkaasti esiin omaa historiallista näkemystään.¹⁵

Livius oli ilmeisesti jossain määrin keisari Augustuksen suosiossa ja näki itse uuden hallitsijan kauan kaivatun tasapainon tuojana. Hän pidättäytyi kuitenkin aktiivisesti assosioitumasta uuden hallinnon kanssa. Ensimmäisestä viidestä kirjasta kommentaarin kirjoittaneen R. M. Ogilvien mielestä Livius pelasi itsensä jonkinlaiseen poliittiseen paitsioon – joskin vapaaehtoisesti, sillä hän ei voinut lähentyä myöskään Augustuksen vastustajia. Näihin lukeutui kirjoittamisessaan voimakkaan poliittiset historioitsijat Sallustius ja M. Asinius Pollio, joita Livius ei arvostanut.¹⁶

---

⁸ Chaplin & Kraus, 1–3, 11. Puheista antiikin historiankirjoituksessa, ks. esim. Marincola 2007b.

⁹ Ogilvie 1965, 7. Cornell 1995, 4.

¹⁰ Ogilvie 1965, 6–7, 17–19, 21–22; Chaplin & Kraus 2009, 1–3; Vasaly 2015, 2–3.

¹¹ Ks. Marincola (1997) 2004, 8–11.

¹² Oakley 1997, 4; Marincola 2007, 2, 6–7.

¹³ Marincola (1997) 2004, 2–3; Marincola 2007, 2–4, 8; Chaplin & Kraus 2009, 1.

¹⁴ Warrior 2000, joka kommentoi Gary Forsythen tutkimuksen tuloksia. Chaplin 2001 on sitä mieltä, että Forsythe ei sinänsä anna kirjassaan mitään uutta tietoa Liviuksen tai Rooman varhaisen historian tutkimukselle.

¹⁵ Radin 1914, 236; Ogilvie 1965, 4, 18; Vasaly 2015, 2–3.

¹⁶ Ogilvie 1965, 3.

Kommentaarinsa johdannossa Ogilvie luonnehtii, että Livius oli rauhanhaluinen ihminen, syrjäänvetäytyvä ja intohimoinen lähinnä kirjoittamaan historiaa. Poliittisesta toiminnasta hän sanoutui siis Ogilvien mukaan irti täysin.¹⁷ Onkin totta, että Liviuksen ei tiedetä pitäneen hallussaan mitään julkista virkaa elämänsä aikana – mikä on huomattava ero muihin roomalaisiin historiasta kirjoittaneisiin nähden, kuten esimerkiksi Sallustiukseen tai Ciceroon. Liviuksen massiivinen historiateos voidaan kuitenkin itsessään nähdä poliittisesti ja sosiaalisesti motivoituneena. Voidaan esimerkiksi katsoa, että historiateoksessaan Livius luo menneisyyden avulla roomalaisuuden uudelleen parempaa tulevaisuutta varten.¹⁸

Liviuksen aloittaessa historiateostaan roomalaisilla oli takanaan noin sadan vuoden kausi, johon sisältyi ennennäkemättömiä poliittisen väkivallan tekoja, ja jonka lopuksi Augustus oli rauhoittanut olot ja keskittänyt vallan itselleen. Rooman tasavalta poliittisena järjestelmänä ei enää kyennyt pitämään yllä sisäistä rauhaa, ja Augustuksen asema tuli muotoutumaan tulevina vuosina keisari-instituutioksi.¹⁹ Liviuksen kirjoista poimitut viittaukset lähimenneisyyden tapahtumiin antavat osviittaa, että ensimmäiset kirjat on kirjoitettu vuosien 27 ja 25 eaa.²⁰ välillä.²¹ Toisaalta Luce näkee mahdollisena, että säilyneet versiot ovat jonkinlaisesta toisesta painoksesta, ja Livius on saattanut siten aloittaa työnsä jo 30-luvulla eaa.²² Joka tapauksessa Augustus kukisti kilpailijansa Marcus Antoniuksen ratkaisevassa taistelussa vuonna 31 eaa. Rauhan aika oli siis kaikkienensa vielä tuore, ja tuoreessa muistissa oli myös sisällissotien pimeä lähimenneisyys.

Mitä todennäköisimmin Livius viittaa viime vuosikymmenten synkeisiin tapahtumiin heti johdantonsa ensimmäisissä kappaleissa. Hän arvelee, että useimmat lukijat haluaisivat mieluummin kiireesti päästä lukemaan tuhoisasta lähimenneisyydestä kuin kaukaisista ajoista.²³ Livius oli huolissaan Rooman yhtenäisyydestä ja harmoniasta.²⁴ Ogilvie tunnistaa Liviuksen peräänkuuluttavan ensimmäisissä kirjoissaan näitä teemoja, mutta hän pitää tätä ”naiivina ja epärealistisena”.²⁵

---

¹⁷ Ogilvie 1965, 1–3, 6. Myös Marincola (1997) 2004, 29 näkee Liviuksen ja tämän teoksen pitkälti epäpoliittisena.

¹⁸ Liviuksen teoksen tavoitteiden poliittisesta tulkinnasta ks. etenkin Vasaly 2015. Roomalaisuuden tuottamisesta ks. Feldherr (1997) 2009, 409–411.

¹⁹ Rooman tasavallan viimeisestä vuosisadasta ks. esim. Dillon & Garland 2005, kappaleet 8–13.

²⁰ Vuosiluvut ovat eaa., ellei toisin mainita.

²¹ Ogilvie 1965, 2.

²² Luce (1965) 2009.

²³ Liv. *praefatio* 9. Ks. Moles (1993) 2009, 66–70.

²⁴ Vasaly 2015, 4–8 käsittelee tasavallan lopun historiaa Liviuksen todennäköisessä kokemuspiirissä.

²⁵ Ogilvie 1965, 2, 233, 526.

Liviuksen työn poliittisesti tavoitteelliseksi tulkitseva Ann Vasaly kuitenkin katsoo, että historioitsija nostaa teemat projektinsa kulmakiviksi ensimmäisissä viidessä kirjassaan, ja että tämä on juuri osoitus hänen poliittisesta filosofiastaan ja päämäärästään: palauttaa Rooman suuruus ja sen kansalaisten vapaus, *libertas*, osoittamalla menneisyyteen.²⁶ Liviuksen historiaa ei siten tulisi nähdä sisällissodan aikana kirjoitettuna puheenvuorona sodan lopettamiseksi. Sen sijaan AUC:n ensimmäisten kirjojen alkuperäisen julkaisun kontekstina oli edeltäneiden vuosikymmenien kuohunnan ja voitokkaan Augustuksen tuoman rauhan ajan rajapinta. Osoittamalla kaupungin monisyiseen menneisyyteen ja tarjoamalla siitä tulkintoja Liviuksen tavoitteena oli saada rauha jatkumaan myös vastaisuudessa.²⁷

Historiankirjoittajat olivat antiikissa yläluokkaisia, ja roomalaiset vielä selvemmin kuin kreikkalaiset.²⁸ Teosten yleisön määrittäminen sitä vastoin on vaikeampaa. John Marincolan mukaan esimerkiksi kreikkalaiset Polybios ja Dionysios Halikarnassolainen mielsivät yleisönsä monialaiseksi, kun katsoo, millaisille eri lukijoille he ajattelivat työnsä tuottavan hyötyä ja huvia. Näistä tyypeistä heillä oli kuitenkin yksi, jolle he näkivät teokistaan olevan erityistä hyötyä – johtavassa asemassa olevalle miehelle.²⁹ Cicero taas näki historian yleisön paljon laajempana, niin että jo alhainen käsityöläinen saattoi nauttia historiasta.³⁰

Livius ei pohtinut yleisöään suurin sanoin johdannossaan. Sen sijaan hän pohti yleisemmin historian hyötyä ja kysymyksiä, joihin hän haluaisi lukijan kiinnittävän huomiota. Vasaly esimerkiksi ei nosta omassa tutkimuksessaan kysymystä yleisöstä esille, vaan hän katsoo oletusarvoisesti Liviuksen yleisön kuuluvan eliittiin.³¹ Raymond Starrin mukaan kirjalliset tekstit levisivätkin Rooman valtakunnassa hyvin pienissä piireissä myöhäisantiikkiin saakka.³² On kuitenkin mahdollista, että Liviuksen teos tavoitti suuren yleisön julkisissa lausuntatilaisuuksissa. Tekstejä luettiin ääneen antiikissa julkisesti yleisesti, eikä lähtökohtaisesti ole syytä olettaa, etteikö Liviuksenkin tekstejä olisi luettu.³³

---

²⁶ Vasaly 2015, 123–126.

²⁷ Tästä rajapinnasta ks. Feldherr (1997) 2009, 409–412; Vasaly 2015, 122–123.

²⁸ Marincola (1997) 2004, 27.

²⁹ Marincola (1997) 2004, 25, 30.

³⁰ *ibid.*, 28.

³¹ Vasaly 2015, 28, 132.

³² Starr 1987.

³³ Marincola (1997) 2004, 28; Chaplin 2000, 52 nootti 8.

1.2. Rooman varhaisvaiheita koskeva historiankirjoitus antiikin aikana

Roomalainen historiankirjoitus kehittyi 200-luvun lopusta eaa. alkaen kreikkalaisen kulttuurin ja historiografian voimakkaasta vaikutuksesta.³⁴ Kreikkalaiset tekstit mainitsivat Rooman ainakin ohimennen jo 400-luvulla eaa., mutta kiinnostus keski-italialaista kaupunkivaltiota kohtaan nousi räväkästi Pyrrhoksen hävittyä roomalaisille vuonna 275 eaa. Kertoessaan uudesta valtapoolista Välimerellä kreikkalaiset kiinnittivät paljon huomiota myös kaupungin alkuperään.

Ensimmäisinä Rooman alkuvaiheista kirjoittivat kreikkalaiset Hieronymos Kardialainen ja Timaios Tauromeniolainen 200-luvun eaa. alussa. Näistä teksteistä tiedetään kuitenkin äärimmäisen vähän.³⁵ Ensimmäinen roomalainen historiankirjoittaja oli senaattori Q. Fabius Pictor, joka kirjoitti hieman ennen 200-luvun eaa. loppua. Hän kirjoitti vielä kreikkaksi, ja häntä seurasi moni roomalainen kirjoittaja. Hänet tunnetaan vain kourallisesta lainauksia myöhempien kirjoittajien teksteissä, ja hänen välittömiä seuraajiaan ei sitäkään vähää.³⁶

Latinaksi kirjoitettuja teoksia tunnetaan vähän paremmin.³⁷ Roomalaistunut Ennius³⁸ kirjoitti eepin runon Rooman syntyvaiheista – aloittaen siis kaupungin varsinaista perustamista edeltävistä tapahtumista Troijan sodan jälkeen – omaan aikaansa saakka nimeltään *Annales*, ja hän työsti sitä kuolemaansa asti vuonna 169 eaa. Enniuksen runoelma oli roomalaisten laajasti lukema kansalliseepos, kunnes Vergiliuksen *Aeneis* julkaistiin ajankumme taitteessa. Vergiliuksen, Liviuksen aikalaisen, teos syrjäytti Enniuksen siinä määrin, ettei *Annalesista* ole säilynyt joitain fragmentteja enempää.³⁹

Enniuksen jälkeen roomalaisten alkuvaiheista kirjoitti M. Porcius Cato, ensimmäisenä historiallista latinankielistä proosaa. Caton *Origines* 100-luvun eaa. puolivälissä kävi myyttisen alkuperän lisäksi läpi kuningasajan ja tasavallan ensimmäiset vuosikymmenet. Teos on säilynyt nykypäivään osittain. Arvellaan, että häntä seuraten samaa ajallista haarukointia käyttivät myös seuraavaksi kirjoittanut kreikkalainen Polybios (kreikaksi), ja sata vuotta myöhemmin Cicero.⁴⁰ Puunilaissotiin⁴¹ keskittyneeltä Polybiokselta tiedetään paljon viittauksia varhaishistoriaan, mutta kaukaiseen menneisyyteen nimenomaisesti

---

³⁴ Cornell 1995, 5, 398.

³⁵ *ibid.*, 7–8, 398.

³⁶ *ibid.*, 5, 398.

³⁷ *ibid.*, 5.

³⁸ Alkujaan Italian ”saappaankorossa” sijaitsevasta Rudiaesta. Cornell 1986, 244.

³⁹ Cornell 1986, 245. Reilu 600 riviä mahdollisesta noin 25000:sta, eli noin 2,5%.

⁴⁰ Cornell 1995, 5–6.

⁴¹ Rooman kolme sotaa Karthagoa vastaan.

keskittyvä osio, *archaeologia*, on hävinnyt.⁴² Yhteenvedona Ennius, Cato ja Polybios olivat yleisesti ottaen aikalaisia, jotka kukin kirjoittivat historiaa elämänsä loppuvaiheissa noin vuosien 175 ja 125 eaa. välillä.

Ensimmäisen vuosisadan alussa eaa. kirjoittaneet annalistit⁴³ muodostavat pääasiallisen pohjan, josta keisariajan alussa kirjoittaneet Livius ja Dionysios Halikarnassolainen ammensivat. Myöhäistasavallan (200–27 eaa.) aikana ensimmäisellä vuosisadalla eaa. eläneiden roomalaisten käsitys varhaisesta historiastaan oli ennen kaikkea muotoutunut toisaalta yleistä historiaa kirjoittavien annalistien ja toisaalta historiallisista yksityiskohdista kiinnostuneiden antikvaarien⁴⁴ teosten pohjalta.

Annalistien teoksissa kerronta eteni vuosi kerrallaan eteenpäin alkaen kaupungin alkuvaiheista. Tämän historiankirjoituksen muodon mallina oli mahdollisesti Rooman ylimmän papin *pontifex maximuksen* pitämä vuosittainen kronikka ja sen julkaistu versio *Annales maximi* ja sen säilyttämä tieto, kuten ennusmerkit, sodat ja nälänhädät, sekä tempeleiden pyhittäminen.⁴⁵ Jotkut historioitsijoista myös nimittivät teostaan tämän mukaisesti annaaleiksi, *Annales*.⁴⁶ Kirjoittajat saivat tietoa myös muun muassa yläluokkaisten sukujen arkistoista ja erityisesti suullisesta perinteestä.⁴⁷ Aiemmin käyttämättömistä lähteistä uutta tietoa tuottava tutkimus oli kuitenkin harvinaista, sillä kirjoittajien tavoitteena oli edeltäjiensä ylittäminen muilla tavoin – poliittisesti, retorisesti tai kirjallisesti.⁴⁸ Laajempien kokonaisuuksien käsittely ei luonnostaan sopinut tähän muotoon,⁴⁹ mutta jonkin asian käsittelemiseksi kerronnasta poikkeaminen eli digressio oli toisaalta yleinen väline antiikin historioitsijoille.⁵⁰

Livius kirjoitti historiateoksensa ensimmäistä kirjaa lukuun ottamatta annalistiseen, vuosi vuodelta etenevään tyyliin, mutta koska hän ei itse kutsunut teostaan annaaleiksi, ei häntä yleensä nimitetä annalistiksi. Hän kuitenkin ammensi työhönsä tästä kirjoittamisen traditiosta enemmän kuin mistään muusta,⁵¹ ja siten nykytutkimuksessa Livius nähdäänkin usein annalistisen perinteen pääteipiteenä yhdessä Dionysios Halikarnassolaisen kanssa.⁵² Annaliteista ei kuitenkaan voi puhua millään muotoa yhtenäisenä ryhmänä,

---

⁴² Cornell 1995, 4; Vasaly 2015, 13–14.

⁴³ Ei tule sekoittaa modernin ajan annalistiseen koulukuntaan.

⁴⁴ Antikvaareista ks. esim. Cornell 1995, 18–23.

⁴⁵ Cornell 1995, 13–15; Marincola (1997) 2004, 26–28;

⁴⁶ Cornell 1995, 5.

⁴⁷ *ibid.*, 9–12.

⁴⁸ Ogilvie 1965, 9; Cornell 1995, 4.

⁴⁹ Ogilvie 1965, 18.

⁵⁰ Forsythe 1999, 99.

⁵¹ Ogilvie 1965, 6–7; Cornell 1995, 1–2, 5.

⁵² Cornell 1995, 5.

vaan ”annalisti” ja ”annalistinen traditio” ovat nykytutkimuksessa enemmän yleisnimikkeitä varhaisesta Roomasta kirjoittaneille antiikin historioitsijoille.⁵³

Perimätiedon mukaan puoli vuosituhatta aiemmin, vuonna 509 eaa. syntynyt tasavalta oli ollut useiden sisäisten ja ulkoisten konfliktien raastama, mutta toisaalta roomalainen mentaliteetti löysi konflikteista myös merkitystä kaupungin olemassaololle ja huomattavalle menestykselle.⁵⁴ Sisäisistä kamppailuista varhaisessa Roomassa merkittävin oli valtataistelu patriisien ja plebeijien välillä. Perimätiedon antama pohja oli kuitenkin hankala ymmärtää myöhempien aikojen roomalaisille, joilla ei enää ollut kosketuspintaa muinaisten aikojen poliittiseen järjestelmään. Niinpä he yhdistivät lähteitä, omia mielikuviaan ja arvotuksiaan siihen, mitä he tiesivät tarkemmin lähihistoriasta, ja pyrkivät yhteyteen menneisyytensä kanssa.⁵⁵ Liiallinen into selittää ja ymmärtää tuottivat kuitenkin suuren määrän etiologisia selityksiä⁵⁶ ja jatkumolta ylikorostavan historiakuvan.

Tärkeä suodatin tulkinnoille olivat Gracchi-veljesten myrskyisät tribuunikaudet 100-luvun eaa. loppupuolella, jolloin senaatti taisteli suorastaan verisesti kansalle suosiollisia reformeja vastaan.⁵⁷ Tämä aika sekä poliittisen kentän protopuolueet, optimaatit ja populaarit, olivat roomalaisten avain lähteiden ymmärtämiseen. Näin syntyi kuva Roomasta myös jo varhaisina aikoina patriisien ja plebeijien, senaatin ja kansan kahnausten jakamana.⁵⁸

Ongelma on, etteivät roomalaiset tarkalleen tiedneet, millaiset nämä yhteisön osat olivat aikoinaan.⁵⁹ Dokumentaatio ei mahdollistanut etenemistä lähteistä kohti myöhempiä aikoja, joten he etenivät omasta ajastaan taaksepäin. Tarpeeksi kaukaa menneisyydestä säilyneet tiedon sirpaleet rationalisoitiin ja tulkittiin vasta myöhemmiltä ajoilta saatavilla olevan täydemmän kuvan perusteella. Nykytutkijalle ongelma on kaksinkertainen, koska roomalaisten kirjoittajien termien käyttö ei ylipäätään ollut kovin selkeää.⁶⁰

---

⁵³ Beck 2007, 261–263.

⁵⁴ Historian hyödyntäminen esimerkkeinä, *exempla*, ks. Chaplin 2000, 11–31; 168–170.

⁵⁵ Cornell 1995, 242. Ks. myös Raafaub 1986, 8.

⁵⁶ Ilmiön, tapahtuman tai paikannimen etiologisessa selityksessä sen ajatellaan juontuvan kausaalisesti jostakin edeltäneestä asiasta. Etiologioista roomalaisessa traditiossa ja Liviuksen teoksessa ks. esim. Ogilvie 1965, 70–71, 73–74, 80–81, *passim*.

⁵⁷ Ungern-Sternberg 1986, 92–93.

⁵⁸ *ibid.*, 90–91.

⁵⁹ Ungern-Sternberg 1986, 90–91; Cornell 1995, 242.

⁶⁰ Cornell 1986, 76; Burckhardt 1990, erit. 80–83; Horsfall 2003, 13.

1.3. Liviusta käsittelevä nykytutkimus

Liviuksen modernin tutkimuksen katsotaan alkaneen 1800-luvulla.⁶¹ Historioitsijaan keskittyvä tutkimus oli aluksi lähinnä teksti- ja lähdekriittistä. Tutkimuksessa tarkasteltiin Liviuksen tapoja käyttää lähteitään, ja muut tulkinnat ja pohdinnat jätettiin eksplisiittisesti huomiotta. Uranuurtaja oli H. Nissen, jonka vuonna 1863 julkaistu teos vaikutti tulkintoihin historioitsijasta ja tämän tekstistä kauan. 1800-luvulla tutkimuksessa yleisesti Liviusta vähäteltiin historioitsijana ja hänet nähtiin lähinnä lähteitään toistaneena kopistina. Asenne jatkui paikoin 1900-luvun loppupuolelle saakka.⁶²

Liviuksen lähteiden tutkimuksella on pitkä perinne, ja jossain määrin myös pitkä varjo. Tämä *Quellenforschungiksi* kutsuttu näkökulma ei ole nykyisessä tutkimuksessa yleisessä suosiossa, ja sen hyödyllisyydestä ylipäänsä on eriäviä näkemyksiä.⁶³ Oakleyn mukaan Liviuksen tekstiin tämän tutkimuksellisen otteen vahvin aika oli suunnilleen vuosina 1870–1945, jolloin moni muu mielenkiintoinen kysymys jäi paitsioon. Ajan tutkijat pyrkivät usein mekaanisesti redusoimaan jokaisen katkelman vielä varhaisempiin kirjoittajiin, ja tekivät näistä lähes tuntemattomista historioitsijoista pitkälle meneviä johtopäätöksiä vähäisin perustein.⁶⁴ Oakley kuitenkin huomauttaa, että Liviuksen lähteiden tutkimuksella on paikkansa nykytutkimuksessakin, etenkin jos Liviuksen tekstiä voidaan verrata johonkin aikaisempaan tai jonkin Liviuksen katkelman lähteeksi voidaan todeta kirjoittaja, jonka elämää ja tuotantoa tunnetaan muuten tarpeeksi hyvin.⁶⁵

Toisin kuin Oakley, Tim Cornell ei usko, että lähdetutkimus voi olla hedelmällistä AUC:n ensimmäisten kymmenen kirjan eli ensimmäisen dekadin tutkimuksessa. Liviuksen käyttämistä lähteistä ja niiden kirjoittajista tiedetään hänen mielestään yksinkertaisesti liian vähän, jotta tutkimus olisi mahdollista tai että mahdollisilla tuloksilla olisi varsinaista merkitystä.⁶⁶ Hänen näkemyksensä tiivistyy pitkälti seuraavaan: ”It obviously makes better sense to discuss Livy, whom we can read, than his lost predecessors, whom we cannot read.”⁶⁷

Liviuksen tiedetään myöhemmissä kirjoissa – erityisesti 30–45 – käyttäneen lähteenään runsaasti ja paikoin jopa sanasta sanaan kreikkalaista Polybiosta, jonka teksti on monin

---

⁶¹ Chaplin & Kraus 2009, 2.

⁶² Chaplin & Kraus 2009, 1.

⁶³ Cornell 1995, 4–5, 7; Chaplin & Kraus 2009, 2–3; Oakley 2009, 440–441; Rich 2011, 19.

⁶⁴ Oakley 2009, 440.

⁶⁵ *ibid.*

⁶⁶ Cornell 1995, 4–5.

⁶⁷ Cornell 1995, 7.

paikoin vertailtavissa. Näiden kahden historioitsijan vertailu onkin antanut tärkeää tietoa Liviuksen tavoista käyttää lähteitään.⁶⁸ Yhtä laaja vertailu ensimmäisten kirjojen osalta ei ole kuitenkaan mahdollista. Tulevina vuosina Liviuksen lähteisiin keskittyvää uutta tutkimusta saattaa tulla lisää, sillä vuonna 2013 julkaistiin Cornellin päätoimittama *The Fragmentary Roman Historians*, massiivinen korpus roomalaisista historioitsijoista, joiden teksteistä on säilynyt tietoa vain toisten antiikin kirjoittajien kautta.

Toinen tutkimuksessa jo verrattain varhain vaikuttanut näkökulma kiinnitti huomiota Liviuksen tekstin rakenteeseen ja siihen miten AUC tuntui koostuvan itsenäisistä episodeista. Tutkimusote lähestyi vähä vähältä kohti kirjallisempaa ja arvostavampaa kuvaa Liviuksen työstä.⁶⁹ Näkökulma painotti historioitsijan kirjallista taitoa ja suoranaista neroutta yhteisessä aiemman lähdetutkimuksellisen näkökulman kanssa. Ennen toista maailmansotaa tärkein tutkimus tässä oli E. Burckin *Die Erzählungskunst des T. Livius* (1934). Burck näki Liviuksen paitsi kirjallisesti myös historiografisesti älykkäänä, ja hän hahmotti tekstissä myös laajempia narratiivisia kokonaisuuksia kuin tutkimuksessa ollut kuva episodimaisesta jaksottumisesta.⁷⁰

Liviuksen historiateoksen lähde- ja tekstikriittisen tarkastelun ohella moderneja tutkijoita on aina kiinnostanut myös hänen teoksensa historiallinen ja kielellinen tieto. Liviuksen historiallisen tiedon tutkimus painottui oikeudellisiin ja institutionaalisiin näkökohtiin. Rooman historiasta laajalti kirjoittaneen Theodor Mommsenin teosten kanssa keskustellaan tutkimuksessa edelleen, ja erityisen vaikutusvaltainen on ollut hänen kirjansa *Rooman ”perustuslaista”*, *Römisches Staatsrecht* (1871–1888).⁷¹ Stephen Oakley katsoo *Staatsrechtin* olevan nykyäänkin tärkeimpiä aputeoksia Liviuksen tutkijalle.⁷² Yli 3000-sivuista opusta ei ole kuitenkaan koskaan käännetty.

Yksittäisissä artikkeleissa tehtyä työtä edisti muun muassa 1900-luvun alkuun mennessä perustettujen antiikintutkimuksellisten tiedejulkaisujen määrä. *Mnemosyne* (1852–), *American Journal of Philology* (1880–), *Classical Quarterly* (1907–) ja *Journal of Roman Studies* (1911–) ovat esimerkkejä julkaisuista, jotka ovat toiminnassa edelleen.⁷³ Vuosi-

---

⁶⁸ Oakley 2009, 440. Ks. Tränkle (1972) 2009.

⁶⁹ Alkupisteenä tälle on nähty K. Witten kirja *Über die Form der Darstellung in Livius' Geschichtswerk*, joka julkaistiin vuonna 1910. Ks. Chaplin & Kraus 2009, 2–3.

⁷⁰ Chaplin & Kraus 2009, 2–3.

⁷¹ Taylor 1966, 12–13.

⁷² Oakley 1997, ix–x.

⁷³ Vuosiluvut on haettu www.jstor.org internetkirjastosta. Liviuksen teoksen kieltä joltakin spesifiltä kanalta käsittelevistä artikkeleista ks. esim. Radin 1914 ja Hill 1930.

satojen taitteessa valmistui myös nykyään tärkeitä editioita Liviuksen teksteistä, esimerkiksi ensimmäisestä viidestä kirjasta Weissenborn-Müller (1901)⁷⁴ ja Conway-Walters (1914)⁷⁵. Lähdeaineiston ja yleisen tutkimuksen lisääntyneestä saavutettavuudesta kertoo myös Loeb Classical Libraryn käännössarjan ensimmäiset osat – kääntäjänä B. O. Foster – vuosina 1919–1924 sekä Cambridge Ancient Historyn ensimmäisen laitoksen osat 7 ja 8 vuosina 1928 ja 1930.

Toisen maailmansodan jälkeen Liviuksen tutkimus on kehittynyt tasaisesti. 1950- ja 1960-luvuilla tekstin tyylillisten ja kirjallisten näkökohtien tarkastelu syventyi. Vuonna 1965 julkaistiin Ogilvien kommentaari ensimmäisestä viidestä kirjasta eli ensimmäisestä pentadista. Hän pyrki jäljittämään ja selventämään pentadissa näyttäytyvää kreikkalaisesta kulttuurista ammentanutta roomalaista historiallista traditiota ja sen muodostumista, sekä Liviuksen työskentelytapoja ja tekstin jaottelua. Ogilvien näkökulmana ei kuitenkaan ollut laajempi historiallinen pohdinta tai syvällisempi kirjallinen tai narratiivinen tutkimus. Ogilvien tekstikriittinen kommentaari on siis vielä vahvasti yhteydessä vanhempiin tutkimusperinteisiin, mutta se on ohittamaton apu Liviuksen ensimmäisen dekadin lukemisessa. Ennen Ogilvien kommentaaria vuonna 1961 julkaistiin P. G. Walshin *Livy*, joka on edelleen hyvä yleisesitys historioitsijasta ja hänen teoksestaan.⁷⁶

Vuonna 1971 julkaistiin T. J. Lucen artikkeli ”Design and Structure in *Livy*: 5.32–55”. Hänen artikkelinsa paneutui Liviuksen viidenteen kirjaan, ja hän kehitti tulkintojaan edelleen vuonna 1977 julkaistussa kirjassaan *Livy: The Composition of His History*. Lucen tavoitteena oli osoittaa, miten voimallisesti ja monipuolisesti Livius muokkasi narratiivinsa rakennetta ja miten kokonaisvaltainen sen lopputulema. Lucen tutkimus ei ollut uutta ja radikaalia, vaan osa tasaista jatkumoa. Se oli kuitenkin tietynlainen huipennus. Osoittaessaan, että Livius kykeni hallitsemaan materiaalinsa ja käytti lähteitään hyvin tietoisesti, Luce palautti tälle takaisin täyden toimijuuden kohdellen tätä ”ajattelevana aikuisena”.⁷⁷ Chaplinin mukaan myöhemmät Liviuksen ensimmäisen dekadin – kirjallisia näkökulmia painottavat – tutkimukset ovat Lucelle paljon velkaa.⁷⁸

---

⁷⁴ Oakley 1997, xvii. Oakleylla itsellään on työn alla uusi editio kirjojen VI–X tekstistä.

⁷⁵ Foster (1919) 1952, v. Ogilvien uusi editio kirjojen I–V tekstistä julkaistiin vuonna 1974.

⁷⁶ Cornell 1995, 403 nootti 2: Walshin kirjaa pohjusti hänen artikkelinsa *The Literary Techniques of Livy* (*Rheinisches Museum*, 1954), jonka alussa hän painotti velkaansa Witten työlle 40 vuotta aiemmin.

⁷⁷ Lucen oma määrittely, lainattu Cornell 1995, 404 nootti 11. Ks. myös Tränkle (1972) 2009 492–494, joka esittää oman Liviusta ja Polybiosta vertailevan loppupäätelmänsä lisäksi, miten Nissen tai Witte olisivat aikanaan saman muotoilleet.

⁷⁸ Chaplin 2001, 51.

Liviuksen tutkimuksessa oli havaittavissa 1970-luvun lopulta alkaen vaikutteita myös historiantutkimuksessa laajemmin käynnissä olleesta kielellisestä käänteestä. Voimallisen näkemyksen mukaan tutkimuksen kohteena olevaan todellisuuteen voidaan päästä käsiksi vain kielen ja kielellisten kuvailujen avulla. Ei ole mahdollista kuoria esimerkiksi tekstin kirjallisia konventioita auki paljastaen kuvattujen tapahtumien todellisuuden. Käänteen seurauksena historia ja kirjallisuus tutkimusaloina lähentyivät toisiaan huomattavasti.

Muutos oli erityisen hedelmällinen antiikin historioitsijoiden tutkimukselle, sillä myös antiikissa historia ja kirjallisuus olivat hyvin lähellä toisiaan. 1800-luvulta asti vaikuttaneessa tieteenfilosofisessa ajattelussa historia on pyritty esittämään luonnontieteisiin verrannollisena, ja usein tätä ajattelua seuraavassa tutkimuksessa tieteellisyyden kriteerit ulotettiin jopa arvioihin antiikin historioitsijoista. Antiikissa tilanne oli lähempänä nykypäivää, sillä historia oli yksi arvostettu kirjallisuuden laji.⁷⁹

Liviuksen teoksen asema elintärkeänä lähteenä varhaisen Rooman historiaan on kiistan,⁸⁰ mutta myös loputtoman ongelmallinen. Jotta voitaisiin arvioida ensimmäisten kirjojen tarjoaman historiallisen tiedon paikkansapitävyyttä, pitää tekstin oman problematiikan lisäksi tarkastella tekstiä suhteessa muihin Rooman varhaishistorian kirjallisiin lähteisiin – historioitsijoihin ja antikvaareihin – sekä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan hyödyntämään yhä kasvavaa arkeologista tietoa.⁸¹ Arkeologisesta aineistosta on kuitenkin lähes mahdotonta saada tietoa institutionaalisista tai aatteellisista näkökohdista, ja siksi Liviuksen tekstin tutkimus kohtaa arkeologisen tutkimuksen lähinnä esityksissä, jotka käsittelevät varhaista Roomaa laajasti.

Laajoista esityksistä A. Alföldi esitti kirjassaan *Early Rome and the Latins* (1964) radikaalin tulkinnan yhtäältä hyväksyen ja toisaalta jättäen huomiotta paljon historiallisesta traditiosta. Myöhemmässä tutkimuksessa ei ole hyväksytty monia Alföldin näkemyksiä varhaisesta Roomasta.⁸² J. Heurgonin varhaista Roomaa koskeva *The Rise of Rome to 264*

---

⁷⁹ 1950–70-lukujen tutkimuksesta on valittu edustava otos artikkeleita Jane D. Chaplinin ja Christina S. Krausin toimittamaan kokoelmaan *Livy* (2009), josta löytyy myös edellä mainittu Walshin artikkeli. Heidän valikoimansa artikkelit ovat eksplisiittisesti Liviusta historiografisesta ja kirjallisesta näkökulmasta tarkastelevia, eivätkä ne Feldherrin artikkelia lukuun ottamatta pyri esittämään Liviusta laajemmassa ajallisessa kontekstissään tai ottamaan kantaa hänen teoksensa historialliseen tietoarvoon. Vrt. Chaplin & Kraus 2009, vi, 4–5.

⁸⁰ Forsythe 2005, 16.

⁸¹ Cornell 1995, 1–30 käy läpi lyhyesti erilaiset mahdolliset lähteistöt.

⁸² Cornell 1995, 156, 177, 209

B.C. on vuodelta 1973.⁸³ Tuoreempia yleisesityksiä ovat olleet T. J. Cornellin *The Beginnings of Rome* (1995) ja G. Forsythen *A Critical History of Early Rome* (2005), jotka molemmat käyttävät samaa ajallista rajausta kuin Heurgon.

Kurt Raaflaubin mukaan Rooman kuningasajasta, sen yhteisöstä ja instituutioista on kirjoitettu yllättävän paljon tutkimusta ottaen etenkin huomioon lähteiden puutteen ja säilyneiden lähteiden historiallisesti epäluotettavan luonteen. Suhteessa kuningasaikaan varhaisesta tasavallasta on taas kirjoitettu hyvin vähän. Tietojen valossa myös varhaisten annalistien teokset painottuivat materiaalissaan ajallisesti samalla tavalla. Kuitenkin Liviuksen ja Dionysioksen teoksissa tämä suhde oli kääntynyt päinvastaiseksi. Tasavallan ensimmäinen vuosisata olikin moninkertaisesti kuningasaikaa laveammin kerrottu.⁸⁴ Syynä tähän on nähty edeltäneiden annalistien työ ensimmäisellä vuosisadalla eaa., joka voimakkaan kahtiajakautuneen poliittisen kuohunnan aikana olisi aiheuttanut lähihistorian tapahtumien projisoimisen suurissa määrin tasavallan alkuaikoihin.⁸⁵

Raaflaubin toimittamassa kirjassa *Social Struggles in Archaic Rome* (1986) käsitellään antiikin lähteistä rakentuvaa kuvaa Rooman tasavallan ensimmäisestä parista vuosisadasta. Kirjan artikkeleissa pyritään antiikin kirjallisten lähteiden avulla tavoittamaan varhaisen Rooman tasavallan todellista historiaa. Tarkastelun kohteena on erityisesti niin sanottu ”Conflict of the Orders” (myös ”Struggle of the Orders”), lähteiden kertoma poliittinen kamppailu patriisien/yläluokan (*patres*) ja plebeijien/kansan (*plebs*) välillä.

Perinteisen näkemyksen mukaan kamppailu alkoi tasavallan ensimmäisinä vuosina 500-luvun eaa. lopussa plebeijien reagoidessa eriarvoistaviin tekijöihin yhteisössä ja loppui *lex Hortensian* säätämiseen vuonna 287 eaa.⁸⁶ Keskustelussa on esitetty monenlaisia rekonstruktioita ja radikaalejakin tulkintoja.⁸⁷ Harvoista asioista on kuitenkin laajaa yhteisymmärrystä, ja loppujen lopuksi taistelu on puettu yleensä muotoon ”patriisit vastaan plebeijit”.⁸⁸

---

⁸³ Forsythe 2005, 19.

⁸⁴ Raaflaub 1986, 2–3.

⁸⁵ *ibid.*

⁸⁶ Raaflaub 1986, xxiv. Kamppailun modernin tutkimuksen historiasta ja kysymyksenasettelusta ks. Cornell 1995, 242–245. *Lex Hortensiasta* ks. Cornell 1995, 277–278, 344.

⁸⁷ Ks. esim. artikkelit kirjassa *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders* (1986).

⁸⁸ Richard 1986, 106–107.

Raaflaubin mukaan kiinnostus aihetta kohtaan itsessään oli ollut vähäistä 1980-luvun puoliväliin mennessä – ajankohdasta ylipäänsä tutkimusta tekivät suuressa määrin lähinnä oikeushistorioitsijat.⁸⁹ Myöhemmin kirjoittaneen Forsythen mukaan 1990-luvulla uutta tutkimusta julkaistiin kuitenkin verrattain paljon.⁹⁰ Patriisien ja plebeijien välisen kamppailun käsittely on yleensä muiden asioiden yhteydessä, kuten mainitussa Cornellin teoksessa, tai esimerkiksi oikeushistoriaa ja ”valtiollisia” instituutioita tarkastelevan A. Lintottin kirjassa *The Constitution of the Roman Republic* (1999), tai C. Smithin teoksessa *The Roman Clan* (2006), jossa Smith pohtii Rooman perhettä suuremman yksikön *gensin* eri ulottuvuuksia. Kuten todettua, tärkeimpiä lähteitä varhaisen Rooman yhteisön ja erityisesti yhteisön sisäisen kamppailun käsittelyssä ovat olleet Liviuksen ja Dionysios Halikarnassolaisen teokset.

1.4. Tutkimuskysymykset ja aineiston esittely

Tässä tutkielmassa tarkastelen Liviuksen esittämää kuvaa varhaisen Rooman yhteisöstä. Millä tavoin väestö oli jakautunut ja millaiset sen instituutiot? Miten yhteiskunnan kuvaaminen muuttuu kuningasajalta tasavallan alkuun siirryttäessä, eli millaisia katkoksia tai jatkumoa tässä rajapinnassa oli Liviuksen näkemyksen mukaan? Varhaisen tasavallan tapahtumien moottorina merkittäviä olivat jännitteet kuten patriisit vastaan plebeijit ja senaatti vastaan kansa. Voiko näitä määritellä tarkemmin Liviuksen kertomuksessa, ja missä määrin se on mielekästä tai mahdollista? Miten Livius arvottaa ryhmien toimintaa, tai yksittäisten ihmisten toimintaa ryhmien edustajina?

Metodinen lähestymistapa Liviuksen teokseen tutkielmassani on lähiluku.⁹¹ Pyrin nostamaan esille ja käsittelemään kysymyksenasettelulleni mielestäni tietoarvoltaan erityisen tärkeitä kohtia tekstistä, johon olen tutustunut huolellisesti. Jo yksittäinen sana tai sanat voivat vaatia esille tuomista, mutta huomio voi myös kiinnittyä laajempaan kappaleeseen. Käsittelyssä tavoitteenani on esitellä sekä sitä, mikä on poikkeuksellisuudessaan merkityksellistä että sitä, mikä vaikuttaa yleisesti esimerkilliseltä.⁹² Kuten Jyrki Pöysä artikkelissaan lähiluvun metodista kirjoittaa, lähiluentaa ei voi jatkaa loputtomiin, vaan se on lopusta aina avoin.⁹³ Holistinen tulkintojen käsittely on siis mahdotonta. Pyrkimyksenä

---

⁸⁹ Raafulaub 1986, 3–4; mutta ks. aiemmista tutkimuksista Cornell 1995, 244.

⁹⁰ Forsythe 2005, 19.

⁹¹ Lähiluvusta ks. esim. Pöysä 2010, jossa erityisesti käsitteen historiasta 331–333, ja metodin käytännön kuvauksesta 338–341. Ks. myös Close Reading: A Preface 4–5.

⁹² Vrt. Pöysä 2010, 342–344.

⁹³ *ibid.*, 340.

lähiluvussa tuleekin siis mielestäni olla sisäisesti johdonmukainen ja lukijalle mahdollisimman avoin tutkimus.

Erilaisten aikatasojen kompleksisuus tutkielmassa näyttäytyy erityisesti siinä, että kun yritän ymmärtää, mitä Livius kirjoitti 400-luvun eaa. Roomasta, on minun pyrittävä ymmärtämään myös Liviuksen oman ajan yhteiskuntaa tasavallan- ja keisariajan taitteessa. Näitä aikatasoja lähestyn puolestaan omasta ajastani käsin ja modernissa historian tutkimuksessa näistä ajoista muodostuneen kuvan avulla. Yksi tähän mennessä julkilausumaton tutkimuskohteeni onkin siis roomalainen yhteiskunta niiltä osin kuin se tulee esiin Liviuksen tekstissä.

Tutkielmani asettuu vahvasti osaksi Liviusta kirjallisesta näkökulmasta tarkastelevaa tutkimusperinnettä. Tässä olen lähempänä artikkelikokoelman Chaplin & Kraus (2009) kirjoittajia kuin esimerkiksi Tim Cornellia, joka pyrkii tekemään selkoa varhaisen Rooman mahdollisesta todellisesta historiasta. En toisaalta myöskään varsinaisesti tarkastele sitä, miten Livius on rakentanut tiettyjä osioita teoksessaan tai keskity hänen tarinankuljetukseensa, mitkä ovat Chaplinin & Krausin kirjoittajille tärkeitä analyysin kohteita. Käännöksen käyttämisestä huolimatta pyrin kylläkin tarkastelemaan hänen käsitteiden käyttöönsä ja tapaansa esittää asioita ja kommentoida niitä. Tutkimusotteeni on siten lähimpänä Ann Vasalyn tutkimusta kirjassaan *Livy's Political Philosophy* (2015).

Tutkielmani lähdeaineistona on Liviuksen historiateoksen ensimmäinen pentadi⁹⁴ eli kirjat I-V. Erityisesti keskityn ensimmäiseen kahteen kirjaan, joista ensimmäinen kattaa koko kuningasajan (753–509 eaa.) ja toinen kirja tasavallan ajan ensimmäiset neljä vuosikymmentä vuoteen 486 eaa. Kokonaisuudessaan ensimmäinen pentadi kattaa Rooman historian perustamisesta vuoteen 390 eaa., jolloin gallialaiset ryöstivät Rooman ja tuhoja kärsinyt kaupunki rakennettiin uudelleen.

Kuninkaiden hallintokaudet muodostavat ensimmäisen kirjan rakenteen. Kuninkaiden kausien lisäksi kirjassa on johdanto ja lyhyt osio kaupungin perustamista edeltäneestä ajasta. Roomalaisen perinteen mukaan seitsemän kuningasta olivat Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius ja Tarquinius Superbus. Vain Romulusta kunnioitettiin tämän kuoleman jälkeen taivaaseen nousseena jumalana, Quirinuksena.⁹⁵

---

⁹⁴ Tutkimuksessa puhutaan usein viiden ja kymmenen kirjan sarjoista tai kokonaisuuksista, eli pentadeista ja dekadeista.

⁹⁵ Mustakallio 2008, 25.

Livius kommentoi kirjassa kuninkaiden ja näiden hallinnon luonnetta suhteessa edeltäjiin, ja kuvaa yleensä kaupungin tapahtumia monarkkien toiminnasta juontuvina. Hän kertoo, miten kaupunki osaavien kuninkaiden ohjauksessa kasvoi ja kukoisti sekä miten monet uskonnolliset, sotilaalliset ja poliittiset instituutiot saivat alkunsa. Ensimmäisessä kirjassa muita yksilöitä kertomuksessa näkyy harvoin. Kirja päättyy kuuden hyvän kuninkaan jälkeen hirmuvaltiaana kuvatun Tarquinius Superbuksen karkottamiseen ja tasavallan perustamiseen.

Liviuksen kertomuksen rakenne muuttuu toisesta kirjasta alkaen vuosittain eteneväksi. Vuodenvaihteessa valitaan uudet ylimmät virkamiehet eli konsulit kaupunkia johtamaan. Toisen kirjan alussa uutta tasavaltaa uhkaavat monet asiat: karkotetun kuninkaan yritykset palata takaisin valtaan, toisen kaupungin kuninkaan Rooman piirittäminen ja yhteisön kasvavat sisäiset jännitteet. Erityisesti kirjan loppupuoli vuorottelee sisäpoliittisten kamppailujen ja ulkoisten taistelujen välillä: tilanteen rauhoittumista yhtäällä seurasi välittömästi kuohunta toisaalla. Rauhalliset suvantovaiheet ovat vain hetkellisiä, ja erityisesti yhteisön sisäiset kiistat jatkuvat suurimman osan pentadia ja vielä myöhemmissäkin kirjoissa, jotka eivät sisälly tämän tutkielman rajaukseen.

Ensimmäiset viisi kirjaa muodostavat tietynlaisen oman kokonaisuutensa, mitä Livius itsekin korostaa. Johdannossaan hän viittaa hyvin vanhojen tietojen epätarkkuuteen ja sanoo, ettei hän tule niitä vahvistamaan tai kieltämään.⁹⁶ Myöhemmin hän palaa tähän aiheeseen viidennen kirjan puolivälissä mainitessaan tarinan, joka sopii hänen mielestään ennemmin näyttämölle kuin yleisesti uskottavaksi kertomukseksi. Hän kommentoi tyytyvänsä siihen, että niin vanhoissa tapauksissa hyväksyttäisiin ne asiat, jotka ovat todennäköisiä.⁹⁷ Kuudennen kirjan alussa taas on uusi, lyhyt johdanto, missä ero aiempaan kristallisoituu, kun Livius kirjoittaa, että tästä eteenpäin kertomus tulee olemaan selkeämpi ja vakaammalla pohjalla.⁹⁸

Vasalyn mukaan laaja perimätieto ja vähäinen faktapohja – minkä roomalaiset itsekin tiedostivat – mahdollistivat Liviukselle varhaisesta historiasta kirjoittamisen ja materiaalin muokkauksen oman aikansa konteksti mielessään.⁹⁹ Jaottelua pentadeihin on käytetty sopivana jakajana hyvin konkreettisesti myös tutkimuskirjallisuudessa, esimerkiksi Ogilvie (kirjat I-V) ja Oakley (kirjat VI-X) ovat rajanneet Liviuksen kommentaarinsa näin. P.

---

⁹⁶ Liv. *praef.* 7,9; Ks. Vasaly 2015, 25.

⁹⁷ Liv. V.21.8–9; Ks. Vasaly 2015, 26 ja nootti 19.

⁹⁸ Liv. VI.1.3. Ks. Vasaly 2015, 26. Väitteen teennäisyydestä, ks. kuitenkin Vasaly 2015, 123–124 ja Oakley 1997, 381–382.

⁹⁹ Vasaly 2015, 123.

A. Stadter argumentoi sen puolesta, että Livius olisi jaotellut AUC:n ensimmäiset 120 kirjaa pentadeihin.¹⁰⁰

Livius puhuu yhteisön jäsenistä ja kuvaa väestöä vaihtelevin termein. Kuten tulen käsittelemään luvussa 2, *patres* tarkoittaa ensimmäisissä kirjoissa pitkälti sekä senaattia että patriiseja, varhaista eliittiä. Cornell tunnistaakin termille tässä yhteydessä kolme määritelmää: senaattorit, patriisit ja patriisisenaattorit.¹⁰¹ Senaatti ja senaattorit nähtiin yhteisön isinä (kirjaimellisesti *patres*), patriisisuvut muodostivat oman väestöryhmän ja patriisitaustaiset senaattorit erottuivat tietyissä tapauksissa muista senaatin jäsenistä, useimmat eräänlaisena ”konservatiivipuolueena”.

Kansasta, siis sellaisesta rahvaasta, joka vaikkapa kokoontui Forumille mieltään osoittamaan, Livius käytti termejä kuten *multitudinis*, *turba*, ja *plebs*, sekä Vasalyn mukaan myös *vulgus*. *Plebs* on hieman *patresia* vastaavasti monitulkintainen ja kontekstiriippuvainen termi. Se tarkoittaa tietynlaista määriteltävää poliittista kokonaisuutta plebeijit, jolla oli omat virkamiehensä ja instituutionsa, mutta myös yleisesti kansaa, johon kuuluivat kaikki eliitin ulkopuoliset jäsenet. Käsittelen tätä tarkemmin luvussa 3.

Tutkielmassa tarkastelun kohteena on mitä suurimmassa määrin näkökulma miehiseen väestöön. Roomalainen kirjallisuus oli yläluokkaista ja yläluokka hyvin patriarkaalinen.¹⁰² Roomalaisten historioitsijoiden kirjoittaessa menneisyydestä vajavaisin ja keksityin lähtein naisten näkymättömyys tekstissä korostuu entisestään. Kansalaisista puhuttaessa puhutaan miehistä, sillä vain miehillä oli julkilausuttu yhteiskunnallinen asema, ja naisten asema oli peräisin heidän puolisoiltaan tai isiltään.¹⁰³ Tekstissä esiintyessään naiset ovat joko äänettämiä uhreja tai legendaarisia toimijoita.¹⁰⁴

Käyttämäni versio tekstistä on englanninkielinen käännös vuodelta 1919, ja tämän painos vuodelta 1952. Kääntäjänä on B. O. Foster, ja teksti kuuluu Loeb Classical Library -teos-sarjaan, jossa on julkaistu muitakin antiikin tekstejä. Teksti on laadittu niin, että kullakin aukeamalla on sekä latinankielinen teksti että sen käännös. Latinankielinen teksti on Weissenborn & Müllerin toimittama vuodelta 1901, jota Foster on kevyesti viitoittanut eriävillä sanamuodoilla.

---

¹⁰⁰ Stadter (1972) 2009.

¹⁰¹ Cornell 1995, 446 nootti 30.

¹⁰² Clark 1981, 193–194.

¹⁰³ Ks. esim. Clark 1981, 201–205, 206–207.

¹⁰⁴ Ks. esim. Vasaly 2015, 38–40, 51–52; Naisista Liviuksen ensimmäisten kirjojen narratiivissa ks. esim. Joshel (1992) 2009, jonka näkökulma naisista fiktiossa ja historiassa ulottuu myös nykyaikaan.

Liviuksen alkuperäinen teksti on säilynyt nykypäivään keskiaikaisina kopioina, joista keskenään eriäviä kappaleita vertailemalla on toimitettu nykytutkimuksessa käytettävät tekstit.¹⁰⁵ Weissenborn-Müllerin teksti on käsittääkseni edelleen modernin tutkimuksen lähtökohta, koska tekstiä ei laajasti ottaen ole toimitettu myöhemmin.¹⁰⁶ Ogilvie esittää kommentaarissaan omat kriittiset huomionsa eriävistä kohdista, samoin Oakley, mutta Ogilvie ei toimitannut korjauksensa sisältävää tekstiä ja Oakleylläkin se lienee vasta työn alla.

Fosterin käännöksestä on huomioitava muun muassa Nicholas Horsfallin harmittelu siitä, että antiikin historioitsijat ylipäänsä käyttävät Loeb-sarjan käännöksiä omissa tutkielmissaan. Tämä havainnollistaa tarveeni kurottua paikoin käännöksen ohi ja tarttua suoraan latinankieliseen tekstiin, vaikka minun onkin myönnettävä vajavuuteni latinassa. Kyse on kuitenkin lähinnä yksittäisistä termeistä, minkä vuoksi englanninkielisen käännöksen käyttäminen tuntuu kaikesta huolimatta edelleen mielekkäältä. Foster esimerkiksi käyttää sanasta *patres* käännöksiä ”Fathers”, ”senators” tai ”senate” mielivaltaisen oloisesti, mikä hämärtää yhtä tutkielmani tarkoitusperää ottaa kantaa näiden termien vaihteleviin merkityksiin.

---

¹⁰⁵ Liviuksen tekstin käsikirjoituksista laajalti ks. Oakley 1997, xvi–xvii ja koko kappale 6, josta erit. 152–162, 324–327; ensimmäisen pentadin osalta ytimekkäästi Foster (1919) 1952, xxxii–xxxv.

¹⁰⁶ Foster (1919) 1952, xxxiv lisää kuitenkin, että Conway & Waltersin vuoden 1914 kriittinen editio olisi standardi.

2. Roomalaisten poliittiset isät

Roomalaisessa yhteiskunnassa eliitillä oli erityisesti poliittinen ja uskonnollinen valta. Alkaen viimeistään tasavallan keskivaiheilta 300-luvun eaa. lopulla tämä eliitti monipuolistui, ja Liviuksen aikaan mennessä yläluokan kärkeen kuului niin patriiseja kuin plebeijejäkin.¹⁰⁷ Tätä ennen valta oli kuitenkin suurimmaksi osaksi patriisien käsissä. Patriisien asema oli perinnöllinen ja se pohjautui sukulaisuuteen vapaisiin miespuolisiin kansalaisiin, jotka olivat olleet senaatissa ja/tai hoitaneet kaupungin korkeimpia virkoja.¹⁰⁸

Senaatti oli Rooman ylin ”valtiollinen” elin,¹⁰⁹ mutta sen aikaisimmista jäsenistä tai toiminnan muodoista ei ole tarkkaa tietoa. Tutkimuksessa antiikin lähteiden varhaisesta senaatista tarjoamasta historiallisesta kuvasta ollaankin erimielisiä.¹¹⁰ Senaatista ja senaattoreista käytettiin yleisesti nimitystä *patres* tai *patres conscripti* tai *patres et conscripti*, kirjaimellisesti ”isät”, ”kirjatut isät” tai ”isät ja kirjatut”.¹¹¹ Tässä luvussa käsittelen sitä, miten patriisit ovat Liviuksen ensimmäisissä kirjoissa määriteltävissä, miten taas senaattorit, mistä roomalainen yläluokka koostui ja missä määrin Livius antaa näistä erilaisen kuvan kuningasajalla ja tasavallan alussa.

2.1. Kuninkaiden neuvonantajat

Liviuksen mukaan Rooman ensimmäinen kuningas Romulus nimitti ensimmäiset senaattorit virkaansa pian kaupungin perustamisen jälkeen. Tämä oli alkupiste toisaalta senaatille ja toisaalta patriisien luokalle, koska senaattorien jälkeläiset tunnettiin patriiseina:

He appointed a hundred senators, whether because this number seemed to him sufficient, or because there were no more than a hundred who could be designated Fathers [*patres*]. At all events, they received the designation of Fathers from their rank, and their descendants were called patricians.¹¹²

---

¹⁰⁷ Dillon & Garland 2005, 2, 21–22. Tarkempaa keskustelua tämän eliitin luonteesta ks. esim. Burckhardt 1990; Hölkeskamp 1993; Wiseman 2009.

¹⁰⁸ Cornell 1995, 245. Tarkempaa pohdinta esim. senaattiin pääsyn kriteereistä tulee käsitellyksi edempänä.

¹⁰⁹ Cornell 1989, 393; Lintott 1999, 86. Senaatin asemasta suhteessa korkeisiin virkamiehiin oli eriäviä mielipiteitä jo antiikissa, ja niin myös modernin ajan tutkimuksessa. Ks. Lintott 1999, 66–67.

¹¹⁰ Ks. esim. Cornell 1989, 393–394, jota vastaan Drummond 1989a, 185–186. Ks. myös Cornell 1995, 247–249; Lintott 1999, 64, 68.

¹¹¹ Ogilvie 1965, 236; Cornell 1995, 245–247, 249, 446 nootti 30.

¹¹² Liv. I.8.7.

Lainauksessa on monta käsiteltävää kohtaa. Ensinnäkin Cornellin huomion mukaisesti se, että Livius kertoo heti ensimmäisen kuninkaan perustaneen senaatin, tarkoittaa, että roomalaiset itse mielsivät senaatin mitä vanhimmaksi instituutiokseen. Senaatti nähtiin niin vanhana ja integraalisena osana kaupunkia, että sen syntyminen oli ajoitettava kaikkein aikaisimpaan, hämärimpään vaiheeseen kaupungin historiassa.¹¹³

On erittäin todennäköistä, että tiedot senaatin todellisista varhaisvaiheista olivat hukku-
neet jo kauan sitten. Toisaalta on eräs roomalaisen antikvaarin Festuksen kirjoituksista
säilynyt fragmentti, jota on pidetty mahdollisena näkymänä varhaisen senaatin todelliseen
muotoon, joka olisi ollut muuttuva *ad hoc* neuvonantajien piiri. Ensin kuninkaat ja sitten
konsulit nimittivät Festuksen mukaan haluamansa henkilöt neuvostoonsa.¹¹⁴ Myöhempiä
aikoja vastaavaksi, tunnistettavaksi Rooman senaatiksi instituutio olisi sitten kehittynyt
vasta 300-luvun eaa. lopulla. Roomalaisen historiankirjoituksen perinteen päähaaraan
tämä ajattelu ei kuitenkaan juurtunut.¹¹⁵ Annalistisen perinteen jatkajana Livius esitti se-
naatin syntyneen jo kuningasajalla, ja niin hänen teoksessaan Rooman yhteiskunnassa oli
käytännössä aivan alusta alkaen yksi pysyvä asia, senaatti, yhtä ikuinen kuin kaupunki
itse.

Toisekseen, Livius ei katso voivansa varmuudella sanoa, miksi Romulus valitsi juuri sata
senaattoria. Hän kommentoi kantaa ottamatta, että joko luku vain sattui tuntumaan kunin-
kaasta sopivalta, tai sitten vain niin monta pystyttiin ylipäättään nimittämään. Liviuksen
esittämä jälkimmäinen peruste vaikuttaa hyvin mielenkiintoiselta. Kun kerran kuningas
on nimittämässä itselleen ensimmäistä neuvonantajien piiriä, olettaisi hänellä olevan asi-
aan rajaton valta, sillä hänhän on tässä alulle panevana toimijana ja luo senaatin ikään
kuin sanomalla ”tulkoon sata senaattoria”. Ensimmäinen selitys onkin tämän mukainen,
eli määrä oli yksinkertaisesti Romuluksesta sopiva. Kuitenkin toinen selitys, että vain
näille sadalle olisi ylipäänsä ollut mahdollista antaa nimitys ”Fathers”, siis *patres*, impli-
koi jonkinlaista ennestään olemassa olevaa säännöstöä tai etikettiä yhteisössä.

Nimitysmahdollisuuksien rajaamiselle yksi selitys voisi olla, että Livius tai joku hänen
lähteenä käyttämänsä kirjoittaja ajatteli, että senaattoreilla oli alusta asti varallisuusvaati-
mukset yhtenä edellytyksenä tullakseen valituksi. Ei kuitenkaan varmasti tiedetä, tuliko
senaattiin pääsemiseksi missään vaiheessa ylittää tietty (korkea) vähimmäisvarallisuuden

---

¹¹³ Cornell 1995, 248.

¹¹⁴ Cornell 1995, 248; Lintott 1999, 67.

¹¹⁵ Cornell 1989, 393–394; Cornell 1995, 247–248. Senaatin muotoutumisesta lisää edempänä.

raja ennen Augustusta.¹¹⁶ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että uusia senaattoreita nimitettiin historiallisesti tasavallan aikana ritariluokasta, johon pääsemiseksi varallisuusraja oli viimeistään 100-luvulla eaa. 400 000 sestertiusta.¹¹⁷ Ennen kaikkea varallisuusvaatimuksen tulkintaa vastaan Liviuksen tekstissä kertoo se, että varallisuus mitattiin väestönlaskennassa, ja tämä *census* on hänen historiassaan kuningasajan myöhäisiä uudistuksia.¹¹⁸ On siten vaikea ajatella, että Liviuksen tekstissä Romulusta ohjasi senaattorien nimittämisessä tällainen näkökohta lainkaan.

Vaihtoehtoisena selityksenä kuningasajan senaattorien valintaan on pidetty sitä, että senaatin, siis kuninkaan konsiilin, muodostivat automaattisesti kunkin klaanin eli *gens*¹¹⁹ (mon. *gentes*) päämies, *paterfamilias*.¹²⁰ Foster esimerkiksi esittää tämän selityksen nootissa käännöksessään Liviuksen tekstiin.¹²¹ On siis ajateltu, että Livius tarkoittaa tässä *paterfamiliasin* konseptia, vaikka hän ei millään muotoa mainitse sitä, eksplisiittisesti tai mielestäni edes implisiittisesti. Cornell ei ajatusta hyväksykään, sillä myöhemmän historian valossa *gensiiä* määritti ennemmin sen hierarkian puute, eikä *paterfamilias* tule lähteissä esiin *gensin* yhteydessä.¹²²

On painotettava, että Livius itse ei kiinnittänyt erityistä huomiota esittämiinsä selityksiin. Hän summaa nämä toteamalla ”joka tapauksessa...” ja jatkamalla eteenpäin. Hänellä ei joko ollut mielenkiintoa yrittää ratkaista tai selventää asiaa, tai sitten sellainen ei ollut hänestä mahdollistakaan. Kuten aiemmin todettua, hän ymmärsi varhaisista ajoista kirjoittamisen hyvin problemaattiseksi.

Kolmanneksi, lainatun kappaleen lopuksi Livius kirjoittaa, että nimitettyjä senaattoreita kutsuttiin *patres* virkansa perusteella, ja että näiden jälkeläiset tunnettiin patriiseina, *patriicii*. Liviuksen mukaan patriisien luokka syntyi siis ensimmäisistä senaattoreista, joiden jälkeläiset olivat patriiseja. *Patres* tarkoittaa tässä kohtaa sekä senaattoreita että patriiseja, koska senaatissa ei ollut vielä muunlaisia jäseniä. Patriiseja väestöryhmänä ja yhteiskuntaluokkana määrittävä tekijä on Liviuksen mukaan nimenomaan se, että he ovat senaattoreja – ja senaattorien jälkeläisiä ja sukulaisia. Käsite *patres* on kuningasajalla siten ymmärrettävä molemmat merkitykset – senaatti ja patriisit – kattavaksi.¹²³

---

¹¹⁶ Lintott 1999, 71.

¹¹⁷ Lintott 1999, 70–72.

¹¹⁸ Ks. *census*-uudistuksesta alla.

¹¹⁹ *Gensistä* lisää edempänä.

¹²⁰ Cornell 1995, 246.

¹²¹ Foster (1919) 1952, 32–33.

¹²² Cornell 1995, 246. *Paterfamilias*-käsitteestä ks. Saller 1999.

¹²³ Cornell 1995, 247

Jos senaattorien jälkeläiset olivat patriiseja, missä vaiheessa tämä muuttui? Nimittäin myöhemmällä ajalla senaattorien jälkeläisistä ei enää suinkaan tullut patriiseja. Päinvastoin, veren puhtautta vaalineiden patriisien määrä pieneni jatkuvasti tasavallan kuluessa.¹²⁴ On siis ajateltava, että Liviuksen esittämän tradition valossa patriisit olivat varhain valtaan nousseita mahtisukuja, jotka katsoivat periytyvänsä menneistä suurmiehistä, ja näiden miellettiin olleen senaattoreita.

Roomalaiset listasivat korkeimmat virkamiehet vuosittain aivan tasavallan alusta alkaen, mutta näissä listoissa (*fasti*) ei lueteltu senaattoreita. Vaikka eliittiin kuuluvat suvut olisivatkin säilyttäneet tietoa jonkinlaisissa arkistoissaan,¹²⁵ ovat antiikin kirjoitukset kuningasajan senaatista sen verran moninaiset, että en näe, miten voitaisiin pitää luotettavana määrittelyä, joka pohjaisi suvun tai henkilön aseman patriisina muinaiseen senaattoriuteen. Aiemmin mainittu Festuksen fragmentti viittaa jo yksinään siihen, ettei senaatista voisi todellisuudessa edes puhua senaattina ennen 300-luvun eaa. loppua. Siten on vaikea myöskään nähdä, että roomalaisessa ajattelussa yleisesti ottaen patriisi tarkoitti tai oli tarkoittanut varhaisten senaattorien jälkeläistä. Se vaikuttaa mielestäni enemmänkin sopivan yksinkertaiselta selitykseltä, jota ei kuitenkaan tarvinnut ottaa liian vakavasti.

Romuluksen aikana Rooman väestö lisääntyi harppauksella. Livius kirjoittaa, että sabiineja vastaan käydyn sodan päätteeksi taistelleet kansat yhdistyivät, eli kahdesta kansasta tehtiin yksi.¹²⁶ Tämä selvä väestön lisääntyminen ei kuitenkaan heijastu senaatin kokoon, vaikka tekstistä käy ilmi, että sabiineja hyväksyttiin myös senaattiin: Liviuksen mukaan Romuluksen kuoltua sabiinit ja roomalaiset kiistelivät tämän seuraajasta. Kumpikin halusi kuninkaaksi oman puolensa edustajan, eikä ratkaisua löytynyt:

The senators meanwhile were engaged in a struggle for the coveted kingship. [--] a strife of factions was waging between the two stocks. Those of Sabine origin [--] desired that the king should be chosen from their own body. The original Romans spurned the idea of an alien king.¹²⁷

Väliaikaiseksi ratkaisuksi pattitilanteeseen senaattorit keksivät *interregnumin*, kuninkuuden välisen ajan, jolloin senaattorit käyttivät ylintä valtaa vuorotellen. Tätä järjestelyä

---

¹²⁴ Staveley 1989, 443–445. Puhdasverisyydestä ks. Mustakallio 2008, 23–25.

¹²⁵ Cornell 1995, 9–10.

¹²⁶ Liv. I.13.4–5.

¹²⁷ Liv. I.17.1–2.

kuvatessaan Livius kertoo, että *sata* senaattoria jaettiin kymmenyksiin, ja kustakin kymmenyksestä yksi valittiin ylintä valtaa käyttämään – näin valitusta kymmeniköstä yksi *interrex* piti kerrallaan hallussaan vallan tunnuksia.¹²⁸

Liviuksen muotoilusta ei saa sitä vaikutelmaa, että patriiseja tai senaattoreja olisi jätetty jotenkin *interregnumin* ulkopuolelle, että roomalaiset alkuperäiset senaattorit olisivat keskenään jakaneet vallan välihallinnossa ja sabiinit olisi jätetty huomiotta. On siis hämmentävää, että väestö kasvaa ja uusia senaattoreja tulee, mutta senaatin koko näyttää pysyvän samana.

Jos Liviuksella on todellakin taustalla se ajatus, että senaattoreiksi valittiin klaanien päämiehet, olisi senaatin täytynyt vastaavasti kasvaa sabiinien tullessa kaupunkiin. Muutoin tämä tarkoittaisi, että alkuperäisiä roomalaisia klaaneja olisi ollut yhtäkkiä paljon vähemmän, jotta senaatin koko olisi edelleen pysynyt ilmoitetussa tasaluvussa. Vähemmän mutkikas selitys edelleen olisi, että kuningas yksinkertaisesti nimitti ketä halusi, eikä senaattorin paikka ollut perinnöllinen, ehkei edes elinikäinen. Sabiinisenaattorit olisivat tällöin syrjäyttäneet osan alkuperäisistä roomalaisista, joko heti tai vapautuneita paikkoja täyttämällä.

Interregnumin kuvauksessaan Livius esittelee järjestelmän miellyttävän symmetrisen numeraalisen tasajaon. Sadan senaattorin määrästä lähteminen vaikuttaa roomalaisessa ajattelussa merkittävältä: traditio keskittyi ehkä siihen, että ensimmäiset sata senaattoria – ensimmäiset patriisit – olisivat muodostaneet *interregnumin* vallanjakoon oikeutetun ryhmän. Privilegionsa yksi kerrallaan menettäneillä patriiseilla oli Liviuksen aikana hyvin vähän eksklusiivisia oikeuksia jäljellä – kelpoisuus *interrexin* virkaan oli yksi niistä.¹²⁹ Sadan patriisin johtama ensimmäinen *interregnum* oli ilmeisesti tässä muodossaan traditiossa vahvempi kuin sabiiniväestön liittäminen latinalaiseen ja sen vihjaama senaatin kasvu. Livius on ristiriidasta vaiti.

Eksplisiittisesti Liviuksen mukaan kuninkaat laajensivat patriisisenaattorien luokkaa kahteen otteeseen. Ensimmäisenä uusia nimityksiä teki kolmas kuningas Tullus Hostilius. Rooma oli juuri voittanut vanhan naapurinsa Alba Longan, ja kaupungin väestö oli tarkoitus sulauttaa Roomaan:

---

¹²⁸ Liv. I.17.5–7.

¹²⁹ Friezer 1959, 301, 304–305; Ogilvie 1965, 147; Lintott 1999, 39. *Interregnumin* historiasta ks. Friezer 1959; Koptev 2016.

The number of citizens was doubled [--]. The chief men of the Albans [Tullus] made senators, that this branch of the nation might grow too. Such were the Julii¹³⁰, the Servilii, the Quinctii, the Geganii, the Curiatii, and the Cloelii.¹³¹

Ogilvien mukaan Livius antaa tässä implisiittisesti ymmärtää, että senaattoreja nimitettiin sata lisää, kun kerran kansalaisten määrän kerrotaan kaksinkertaistuvan – puheessaan Tullus ilmoittaa, että kahdesta kansasta luodaan nyt yksi.¹³² Lisäksi toinen laajennus viidennen kuninkaan aikana oli Liviuksen mukaan jälleen sata henkeä.¹³³ Mielestäni Livius pitäytyi kuitenkin tietoisesti korostamasta lukuja ja keskittyy tässä kohdassa itse nimityksiin. Huomattavinta kohdassa onkin senaattoreiksi ja siten patrisiaattiin nostettujen sukujen listaaminen. Ylipäänsä tämä on ensimmäinen kerta teoksessa, kun Livius nimeää kokonaisia klaaneja/sukuja puhuessaan yhteiskunnallisista instituutioista.¹³⁴

Tulluksen senaatin laajennuksessa Liviuksen yleisö sai ensimmäiset konkreettiset nimet yhteisön tärkeistä toimijoista kuninkaan lisäksi. Tähän nähden on mielenkiintoista, että nämä suvut esitetään alkujaan muualta tulleiksi, vaikka albalaiset olivat toki myös latinalaisia. Robert Palmer kirjoittaa, että *fasteissa* eli virkamieslistoissa näiden sukujen edustajilla esiintyvät lisänimet viittaavat niin ikään kielellisesti Rooman ulkopuoliseen alkuperään.¹³⁵ Varhaisimmat roomalaiset mahtisuvut, joita kyettiin nimeämään, olivat tradition mukaan siis alkujaan kaupunkiin muualta tulleita ja aiemman statuksensa mukaisesti eliittiin hyväksytyjä. Patriiseihin kuuluivat Liviuksen näkemyksen mukaan siis tietyt suvut tai klaanit ja se oli siten tarkkarajainen luokka, muttei kuitenkaan täysin suljettu. Seuraavaksi pohdin hieman roomalaisia sukuja tai klaaneja.

Roomassa perheeseen ja sukuun viitattiin termeillä *familia* ja *gens* – näistä *familia* (mon. *familiae*) oli merkityksissään laaja-alaisempi. Sukujuurista taas puhuttiin termillä *stirps* (mon. *stirpes*).¹³⁶ *Gens* (mon. *gentes*) tarkoitti oletettavasti jonkinlaista useamman perheen yhteenliittymää, jonka sisäinen koheesio vaihteli *gensistä* toiseen.¹³⁷ *Gensistä* ei loppujen lopuksi tiedetä paljoa. Christopher Smithin mukaan mielenkiinto niin antiikissa

---

¹³⁰ Liviuksen tekstissä alun perin ehkä Tullii: Palmer 1970, 133–134, 136. Ogilvie 1965, 122–123 mainitsee variantin vain ohimennen ja suosii tässä olevaa listausta perusteluitta.

¹³¹ Liv. I.30.2.

¹³² Liv. I.28.7. Ogilvie 1965, 148.

¹³³ Liv. I.35.6. Ks. myös alla.

¹³⁴ Uskonnollisessa yhteydessä Livius mainitsee kohdassa I.7.12–14 Herculeksen kulttia hoitaneet suvut Potitii ja Pinarii.

¹³⁵ Palmer 1970, 133–134.

¹³⁶ Radin 1914, 236–238, 240–241, 246–247.

¹³⁷ Radin 1914, 236–237; Drummond 1989a, 152–153; Smith 2006, 15–17.

kuin myöhemminkin on keskittynyt termin merkityksiin ja laajempaan kontekstiin Rooman varhaisessa historiassa, sillä sen merkitys ihmisten identiteetille ei ilmeisesti ollut enää suuri myöhäisen tasavallan ajalla.¹³⁸ Hänen mielestään lähteiden perusteella *gens* oli ennen kaikkea alun perin perinnön järjestämisen pohjalta syntynyt ja tämän kautta toimiva järjestelmä.¹³⁹

Gens koostui useammasta perheestä, joilla oli yhteinen nimi, *nomen gentile*, joka vastasi Roomassa käytännössä sukunimeä. Kaksiosainen ”sukunimi”, kuten esimerkiksi jo 300- ja 200-lukujen eaa. taitteesta tunnettu Cornelius Scipio, oli perheitä *gensin* sisällä erottava nimitysmuoto.¹⁴⁰ Max Radin huomioi jo noin sata vuotta sitten artikkelissaan, että Livius käyttää termiä ainoastaan sellaisista suvuista tai klaaneista, jotka, sikäli kuin lähteistä tiedetään, olivat aina olleet patriisisia.

Cicero puolestaan pyrki välttämään termiä *gens* käyttäen ennemmin *genus* tai *familia*.¹⁴¹ Tähän nähden kuningas Tullus Hostiliuksen Alba Longasta Roomaan tuomista perheistä nousee esiin se, että Livius puhuu tulokkaista käsitteellä *familiae*, ei *gentes*. Kyseiset perheet nostettiin sitten kuitenkin patriiseihin. Liviuksen maininta vaikuttaa siten siltä, että hän ei puhunut uusista perheistä/suvuista *gensinä* joko siksi, että perheet eivät ennen patriisiaattiin hyväksymistään olleet määritelmällisesti *gentes*, tai siksi, ettei Livius ajatellut *gens*-systemin olevan näin varhaisessa vaiheessa kaupungin historiaa olevan käytössä.

Toisen kerran senaattia laajensi Tarquinius Priscus, Rooman viides kuningas. Kreikkalaista alkuperää oleva, etruskikaupunki Tarquiniassa kasvanut Priscus käänsi puheellaan kansan puolelleen ja tuli valituksi kuninkaaksi. Liviuksen mukaan hän osoitti taipuvaisuutta ovelaan juonitteluun myös kuninkaana ollessaan, ja hän varmistti patriisien tuen nimittämällä senaattiin sata jäsentä, jotka olivat siten hänelle kiitollisuudenvelassa:

[Tarquinius] added a hundred members to the senate, who were known thenceforward as Fathers of the “lesser families,” and formed a party of unwavering loyalty to the king, to whom they owed their admission to the Curia.¹⁴²

Molemmilla mainituilla nimityskerroilla huomio kiinnittyy kokonaisuun sukuihin senaattiin/patriiseihin nimeämisen prosessissa. Mieleen tulee yhtäläisyys ensimmäisten senaattorien nimittämiseen ja Liviuksen arveluihin ”because there were no more... who could

¹³⁸ Drummond 1989a, 144, 152–154; Smith 2006, 1–3, 12, 324, 332–333.

¹³⁹ Smoth 2006

¹⁴⁰ 92nd Street Y: *Mary Beard on SPQR: The History of Ancient Rome*. 33:00; Smith 2006, 17–20,

¹⁴¹ Smith 2006, 60. Ks. myös Radin 1914, 240.

¹⁴² Liv. I.35.6.

be designated...”¹⁴³ eli että nimittämisillä katsottiin olleen jonkinlaiset velvoittavat perusteet jo kuningasaikana.

Tekstistä nousee esiin, että mitään yksittäisiä miehiä senaattiin ja patriiseihin ei kirjattu, vaan sisäänotto koski useampaa, ellei jokaista, suvun kelpoista miestä. Lopputulemana tämä tarkoitti tietenkin paitsi itse senaattoreita myös heidän muuta sukuaan. Patriisius koski myös naispuolista väestöä, mistä Cornell huomauttaa.¹⁴⁴

Lainatussa kohdassa Livius puhuu myös jaosta patriisiluokan sisällä kahteen osaan, *maiores* ja *minores gentes*. Tästä jaottelusta ja termeistä on kirjoitettu paljon artikkeleita, mutta aiheesta tiedetään lopulta kovin vähän. Meille säilyneissä teksteissä roomalaiset kirjoittajat eivät yksinkertaisesti kommentoineet aiheesta tarpeeksi selkeän kuvan saamiseksi. Antiikin lähteiden mukaan *maioresilta* olisi kysytty senaatissa mielipidettä ensin.¹⁴⁵

Livius ei mainitse jaottelun perusteista mitään, mutta antiikissa laajemmin perustana oli selvästi senaatin toiminta. Ei tiedetä, keitä kuului ”vanhempiin” tai ”nuorempiin” sukuihin.¹⁴⁶ Määritelmä ei ollut kuitenkaan muuttunut miksiäkään arkaaiseksi sivuhuomioksi, vaan yksi esimerkki tiedetään yhdestä Ciceron kirjeestä ensimmäiseltä vuosisadalta eaa.¹⁴⁷ Siinä hän mainitsee vähätellen, että eräs Papirius on vain tällaisesta vähäisemmästä suvusta. Siten Liviuksen aikana ”Fathers of the lesser families” ei tarkoittanut vähäisempien sukujen senaattoreita, vaan se oli nimenomaan patriisien sisäinen jako, ja erillään toiminnasta senaatissa.

Liviukselle patriisit olivat juuri varhaisia senaattorisukuja, joten tietenkin suku pääsi patriiseihin vain senaatin kautta. Tämä vahvistaa kuvaa senaatin ja patriisien kehäsuhteesta kuningasajalla. Ciceron mainitsemaan *gens* Papiriaan kuuluvia oli Liviuksen mukaan kaupungin korkeimmissa viroissa – konsuleina ja censoreina – ainakin 400-luvun puolivälin jälkeen.¹⁴⁸ Kaiken kaikkiaan kuitenkin se, ettei aihetta käsitellä mitenkään tarkem-

---

¹⁴³ Liv. I.8.7.

¹⁴⁴ Cornell 1995, 250. Cornell kiteyttää asian humoristisesti: “The texts therefore imply, confusingly, that patrician mothers were also Fathers.”

¹⁴⁵ Smith 2006, 254–255.

¹⁴⁶ Ogilvie 1965, 147–148; Smith 2006, 254–256.

¹⁴⁷ Smith 2006, 245–255.

¹⁴⁸ Ensimmäinen maininta Lucius Papirius Mugillanus, joka konsulina vuonna 444 eaa. ja censorina seuraavana vuonna. Liv. IV.7.10, 8.7.

min missään vaiheessa Liviuksen historiategoksessa, antaa osvittaa, että kyseessä on myöhemmin muodostunut jaottelu, jonka selitettiin olevan peräisin jo kuningasajalta. Siten kaikki patriisit eivät Liviuksen kertomuksen mukaan olleet samanarvoisia.

Seitsemäs ja viimeinen kuningas, tyrannimainen Tarquinius Superbus karkotti ja teloitutti väkeä mielivaltaisesti ja kohdisti puhdistuksensa erityisesti patriiseihin.¹⁴⁹ Hänen toimilaan senaatti kuningasajan muodossaan tuli päätökseensä. Superbus ei Liviuksen mukaan enää konsultoinut senaattia tarpeellisissa asioissa, vaan toimi yksin kaikessa ulkosuhteista vakaviin oikeudenkäynteihin.¹⁵⁰ Varmistaakseen patriisi-instituution alennustilan Superbus ei myöskään nimittänyt ketään karkotettujen ja kuolleiden tilalle:

...Tarquinius determined to make no new appointments to the order, that it might be the more despised for its very paucity, and might chafe less at being ignored in all business of state.¹⁵¹

Kuningas lakkasi siis kysymästä senaatilta neuvoa, eikä hän nimittänyt patriiseiksi ketään niiden tilalle, joiden omaisuuden hän oli vienyt ja jotka hän oli karkottanut tai tuominnut kuolemaan.

Livius ei kerro, että Romuluksen jälkeen senaattoreja olisi nimitetty: katkelmassa puhutaan siis patriiseista väestöryhmänä. Patriisit muodostivat senaatin, mutta Livius saattoi ajatella sen määräytyvän perinnöllisesti tai kuninkaan mielivallan mukaan. On mielestäni myös mahdollista, että senaatti oli varsinaisesti olemassa vain virallisissa yhteyksissä, kokouksissa, puhuttelun kohteena ja ”perustuslaillisessa” mielessä: antaessaan neuvoja ja tehdessään päätöksiä.

Liviuksen kielenkäyttö avaa patriisien ja senaatin suhteen ajattelua. Ensimmäisessä kirjassa Livius puhuu senaatista (*senatus*) 5 kertaa, mutta isistä (*patres*) tarkoittaen patriiseja tai senaattia vastaavasti 43 kertaa. Senaattoreista (*senatores*) hän kirjoittaa vain kerran, Romuluksen luodessa sata senaattoria.¹⁵² Livius käyttää näissä kohdin senaattia terminä silloin, kun kyseessä on päätöksen tekeminen, senaatin konsultoiminen tai senaatti on

---

¹⁴⁹ Liv. I.49.2,6–7.

¹⁵⁰ Liv. I.49.7.

¹⁵¹ Liv. I.49.6.

¹⁵² Liv. I.8.7.

kokoontuneena.¹⁵³ Livius saattaa silti käyttää myös *patres*-termiä samanlaisissa tilanteissa.¹⁵⁴ Erityisesti *interregnumin* yhteydessä Livius käyttää sanoja *patres* ja *senatus* niin lähekkäin, että eron tekeminen niiden välille on mahdotonta.¹⁵⁵

Kuningasajalla *patresin* käyttö selvästi useammin tarkoittaa mielestäni, että se oli yleis-tajuisempi ja vähemmän virallinen tai kaavamainen tapa puhua senaatista ja senaattoreista. Livius vaikuttaa myös pitäneen kuningasaikaa monin tavoin ongelmallisena ja tietopohjaltaan epävarmana, minkä vuoksi tarkkarajaisten termien käyttö oli vaikeaa, jopa mahdotonta. Näkipä hän toimijoina sitten patriisit – väestöryhmänä yleisesti tai tiettyjä arvovaltaisia henkilöitä tarkoittavasti – tai senaatin, *patres* oli hänen useimmin käyttämänsä sana kuningasajalla.

Kokonaisuutena katsottuna Livius on jaotellut kuningasajan senaatin ja patriisien muutokset kaavamaisesti: ensimmäinen kuningas perusti senaatin, kolmas ja viides kuningas laajensivat sitä, ja seitsemäs kuningas tapatti senaattoreita puhdistuksissaan. Välit ovat tasaiset: 1., 3., 5. ja 7. kuningas. Kuningasajan senaatin narratiivin jaksottaminen tällä tavalla saattoi miellyttää Liviusta. Hänellä oli tarkka silmä materiaalinsa symmetriseen käsittelyyn, minkä myös Ogilvie ja Vasaly noteeraavat.¹⁵⁶

Puolet kuninkaista eivät siis kajonneet senaattiin. Toinen kuningas Numa Pompilius keskittyi uskonnollisiin uudistuksiin ja rauhan ylläpitämiseen uudessa kaupunkivaltiossa, ja neljäs kuningas Ancus Marcius kunnostautui sodan seremonioissa.¹⁵⁷ Ancus myös laajensi Rooman väestöä sekä alueellisesti että väestöllisesti, tuomalla voitettujen kaupunkien väestöä Roomaan ja antamalla näille kansalaisoikeudet.¹⁵⁸ Missään Livius ei kuitenkaan mainitse, että Ancus olisi nimittänyt patriiseihin tai senaattiin uusia sukuja tai henkilöitä. Kuudes kuningas Servius Tullius uudisti suuresti yhteiskuntaa järjestämällä ensimmäisen väestönlaskennan ja muuttamalla sotaväen koostumusta, mutta näillä toimilla ei ollut eksplisiittistä vaikutusta senaattiin.¹⁵⁹

---

¹⁵³ Päätöksen tekeminen: Liv. I.17.11, I.32.13, I.49.8. Senaatin konsultoiminen: I.49.7. Senaatti on kokoontuneena: I.48.3.

¹⁵⁴ Esim. Liv. I.9.2.

¹⁵⁵ Liv. I.17.9–11.

¹⁵⁶ Ogilvie 1965, esim. 65, 146; Vasaly 2015, 54.

¹⁵⁷ Liv. I.21.1–2; 32.5. Kuninkaiden hallintojen luonteen tiivistäminen yhteen piirteeseen ks. esim.

Ogilvie 1965, 129–130.

¹⁵⁸ Liv. I.33.

¹⁵⁹ Liv. I.42–44.

Senaatti oli kuninkaalle alisteisessa asemassa, mutta kuninkaan kuoltua ja ennen uuden kuninkaan valintaa, *interregnumin* aikana, senaattorit hallitsivat Roomaa *interrexin* virassa. Livius kertoo, että kansa tuhtui järjestelyyn, jossa se katsoi yhden hallitsijan sijaan joutuvansa sietämään sataa.¹⁶⁰ Tämä tuhtumus oli Liviuksen mukaan tausta ensimmäiselle kuninkaanvaalille: kansa halusi valita kuninkaan, mutta sen sallimiseksi senaatti puolestaan halusi varmistukseksi vallan kansanäänestyksen tuloksen ratifiointiin:

No longer, it seemed, would they endure anything short of a king [--] of their own choosing... [The senators] decreed that when the people should have named a king, their act should only be valid in case the senators ratified it. [--] This so pleased the plebs, that, unwilling to appear outdone in generosity, they merely resolved and ordered that the senate should decree who should be king in Rome.¹⁶¹

Livius esittää Romuluksen seuraajan valinnan tapahtuvan esimerkkinä hyvästä uskosta ja yhteiskunnallisen harmonian saavuttamisesta. Kansa sai oikeuden äänestää kuninkaasta, joten se antoi vastineeksi senaatille täyden vallan ensimmäiseen valintaan. Myöhemmissä vaaleissa kansa käytti oikeuttaan äänestää aina, kun sille annettiin mahdollisuus.¹⁶² Livius idealisoi tässä kuningasajan yhteiskuntaa, joka oli hänen näkemyksessään sisäisesti tasapainossa. Tämä harmonia rapautui näkemyksen mukaan tasavallan aikana muuttuen lyhytnäköiseksi oman edun ajamiseksi ja vastapuolen kampittamiseksi.¹⁶³

Romuluksen kuolemaa välittömästi seurannut aika on esinäytös tasavallan ajan kamppailuun patriisien ja plebeijien välillä, ja Vasaly tulkitsee kuvausta samoin.¹⁶⁴ Ilman kuningasta luokkien välit kiristyvät herkästi, ja varhaisessa tasavallassa nämä jännitteet ovatkin narratiivissa etualalla. Kuningasajalla sopu kuitenkin syntyy, ja lopputulemassa kumpikin puoli vaikuttaa kunnioittavan toista, vaikka Livius selittääkin senaatin taipumisen niin, etteivät patriisit tosiasiallisesti luopuneet päätösvalloistaan.¹⁶⁵

Numan jälkeisten kahden kuninkaan valinnasta Livius kirjoittaa hyvin lyhyesti. Kansa valitsi Tulluksen, minkä *patres* hyväksyi, samoin Ancuksen.¹⁶⁶ Tarkemmin hän paneutuu viimeisten kuninkaiden, Tarquinius Priscuksen, Servius Tulliuksen ja Tarquinius Superbuksen kuninkuuden tavoitteluun. Tärkeää näissä tapauksissa on tulevien kuninkaiden

---

¹⁶⁰ Liv. I.17.5–7.

¹⁶¹ Liv. I.17.7–11.

¹⁶² Liv. I.22.1–2, 32.1, 35.5–6, 46.1.

¹⁶³ Liv. *Praef.* 9, 11–12; II.44.8–9 huomio sisäisen eripuraisuuden uhasta tasavallan aikana. Ks. myös Ogilvie 1965, 88. Vrt. Vasaly 2015, 174 nootti 17: ”The idea of a decline in morals over time [--] was ubiquitous in Latin historiography”.

¹⁶⁴ Vasaly 2015, 40–41.

¹⁶⁵ Liv. I.17.8–9.

¹⁶⁶ Liv. I.22.1–2; 32.1.

suhtautuminen vaaleihin. Vasaly näkee Priscuksen konkreettisesti kampanjoivan ja hakevan nimenomaan kansan kannatusta,¹⁶⁷ mutta Serviuksen ja Superbuksen valtaannoussussa juuri äänestyksen puute on merkittävää. Superbuksen valtakausi ei missään vaiheessa ollut ”perustuslaillinen” siinä mielessä, että hän hallitsi ilman kansan tai senaatin mandaattia.¹⁶⁸ Sen sijaan Servius hallitsi aluksi patriisien hyväksynnällä, ja lopulta – oltuaan jo varsin pitkään vallassa – hän altisti asemansa myös kansanäänestykselle. Liviuksen kertomuksessa Servius ja Superbus on siten nähtävissä vastakkaisina hyvänä ja pahana tyrannina. Kuninkaanvaali oli siis yksi keino esittää kuninkaan valtakausi tietyssä valossa.

Kuningas oli suvereeni hallitsija – mutta mistä hän valtansa viime kädessä sai? Romuluksen ja Remuksen kerrottiin kysyneen jumalten mielipidettä kuninkaasta, ja Numan ajateltiin institutionalisoineen jumalten konsultoimisen. Kuninkaanvallalle tarvittiin siis jumalallinen hyväksyntä, mutta Liviuksen narratiivissa tämä ei missään vaiheessa ollut kuitenkaan problemaattinen toimitus, vaan jännitteet olivat sekulaarisia. Suurimman osan valtakauttaan Servius legitimoii valtansa patriisien tuella ja vasta lopulta myös kansan valtuutuksella. Sikäli kuin Livius kuvaa kuninkaanvaalia, kansa valitsi kuninkaan ja senaatti ratifioi päätöksen. Äänestyksessä vaikuttaa olleen kyse vain ehdokkaan hyväksymisestä tai hylkäämisestä, sillä Livius ei puhu ehdokkaiden kilpailusta Romuluksen ja Remuksen jälkeen. Tarquinius Priscus on ainoa, jonka hän kuvaa kampanjoivan.¹⁶⁹

Patriisien ratifiointioikeus viittaa yhtäältä mielestäni siihen, että Liviuksen kuvaamassa järjestelmässä kansalla oli äänestäessään muitakin vaihtoehtoja kuin vain ”jaa” tai ”ei”. Toisaalta kuvauksessa yläluokan ensisijaisuus korostuu, ja tämä on mielestäni ymmärrettävää: ei ole vaikeaa kuvitella tasavallan lopun roomalaisilla kirjoittajilla olleen mielessään oman lähihistoriansa karismaattiset johtajat, jotka uskollisten legioonien tuella marssivat Roomaan – tämä oli vaarallista kansanvaltaisuutta.

Mahdollisesti lähihistoria mielessään Livius on kirjoittanut varhaiselle senaatille viimeisen sanan kuninkaan valintaan. Hän oikeastaan paljastaakin asian olevan näin, kun hän kertoo senaatin pidättävän itsellään oikeuden vaalituloksen ratifiointiin.¹⁷⁰ Hänen mielestään tämä tärkeä ominaisuus oli muuttunut sittemmin merkityksettömäksi muodollisuudeksi:

---

¹⁶⁷ Vasaly 2015, 44.

¹⁶⁸ Liv. I.49.3–4.

¹⁶⁹ Liv. I.35.2.

¹⁷⁰ Liv. I.17.9.

Even now, in voting for laws and magistrates, the same right is exercised, but is robbed of its significance; before the people can begin to vote, and when the result of the election is undetermined, the Fathers ratify it.¹⁷¹

Sikäli kuin Rooman tasavallassa voidaan sanoa olleen demokratiaa, kansanvaltaiset päätökset tarvitsivat senaatin hyväksynnän saadakseen lain voiman.¹⁷² Tässä ei ole tärkeää pohtia, miten tämä senaatin ratifiointiperiaate oli todellisuudessa kehittynyt, ja miten se roomalaisessa oikeusajattelussa nähtiin.¹⁷³ Livius itse näki, että tärkeä valtasuhde oli nurin päin hänen omana aikanaan. Senaatilla kuuluisi aktiivisesti olla viimeinen sana hyväksyä tai hylätä kansan päätökset, ja Livius esitti tämän mallin olleen käytössä puhtaassa muodossaan kuningasajalla. Kuningas sai valtansa kansalta vaaleilla, jonka tuloksen voimaantulo, ja siten lopullinen valta, oli senaatin käsissä. Lopuksi valtaan astuminen vaati toki vielä myös jumalten hyväksynnän.

Liviuksen aikalainen Dionysios Halikarnassolainen näki kuninkaanvaalin eri tavalla. Hänen mielestään *interreges* valitsivat kuninkaan, ja kansa ratifioi päätöksen.¹⁷⁴ Livius ei sano ehdokkaan asettamisesta mitään, joten Dionysioksen kuvaama prosessi vaikuttaa kokonaisuudessaan päinvastaiselta. Kansalla ei Dionysioksenkaan kertomuksessa ollut kuitenkaan kumileimasinta suurempaa valtaa, joten lopputulos on pitkälti sama.¹⁷⁵ Mielestäni tämä vahvistaa tulkintaani sitä, että kuninkaanvaalia ja patriisien ratifiointia kuvattaessaan Liviuksen kirjoituksen kärki oli hänen oman aikansa kommentoinnissa.

Vaaleissa sekä kansalla että senaatilla oli tradition mukaan osansa, mutta Cornell pyrkii tulkitsemaan historiallista traditiota kokonaisvaltaisesti. Hän päätyy ajattelemaan, että kuninkaaksi kutsuttiin yleensä kaupungin ulkopuolelta joku, joka ei ollut patriisi. Patriisit hän katsoo kuninkaantekijöiksi (”kingmakers”), joilla oli perimmäisesti hallussaan tietynlainen uskonnollinen, poliittinen ja sosiaalinen valta, mutta jotka luovuttivat tämän vallan kuninkaalle. Ymmärtääkseni suhde olisi siten ollut vähän samankaltainen kuin toimitusjohtajan ja yrityksen hallituksen välillä. Cornell käyttääkin patriisien asemasta yhteiskunnassa nimitystä ”stakeholders”.¹⁷⁶

Cornell kiinnittää huomiota siihen, että sikäli kuin kuninkaiden suku- tai klaaninimet esiintyvät myöhemmin Rooman historiassa, ne ovat liitettävissä plebeijisukuihin, eivät

---

¹⁷¹ Liv. I.17.9–10.

¹⁷² Cornell 1995, 341.

¹⁷³ Tärkein muutos tapahtui ilmeisesti 300-luvun eaa. puolivälissä. Ks. Cornell 1995, 341–342.

¹⁷⁴ Dion. Hal. III.1–3, 36.1, 46.1.

¹⁷⁵ Cornell 1995, 142–143 katsoo, että ylipäänsä traditiossa on epäselvää, oliko kansalla missään vaiheessa todellista valtaa valinnassa.

¹⁷⁶ Cornell 1995, 143.

patriiseihin.¹⁷⁷ Ymmärtääkseni nimi katsotaan plebejisukaiseksi, jos ensinnäkin, lähteistä löytyy sen niminen kansantribuuni eli *tribunus plebis* ja toiseksi, mikäli sillä nimellä ei tiedetä kenenkään pitäneen hallussaan sellaista poliittista tai uskonnollista virkaa, johon kelpuutettiin vain patriisisukuinen mies.¹⁷⁸ Vastaavasti patriiseiksi katsotaan nimet, joiden haltijoilla oli tiettyjä poliittisia tai uskonnollisia virkoja ennen kuin ne tradition mukaan avattiin plebeijeille. Mikäli Cornellin huomio kuninkaiden nimistä pitäisi paikkansa, tarkoittaisi se mahdollisesti sitä, ettei kuningas voinut olla patriisukuinen.

Liviuksen lähteistään valitsemat kertomukset kuninkaista käyvät Cornellin näkemykseen. Kaupungin ja sen yhteisön perustajana Romulus oli patriisi–plebeiji-dikotomian yläpuolella. Ciceron ja Dionysioksen mukaan Romulus jakoi konkreettisesti kansan patriiseihin ja plebeijeihin,¹⁷⁹ mikä Liviuksen tekstissä tapahtuu senaattorien nimittämisen lisäksi verrattain orgaanisesti ilman tällaista jyrkkää, ylhäältä annettua kahtiajakoa. Toinen kuningas Numa Pompilius oli sabiini, joka kutsuttiin kuninkaaksi kaupungin ulkopuolelta. Tullus Hostilius oli kunniakkaan soturin pojanpoika, Ancus Marcius taas Numan tyttärenpoika. Tarquinius Priscus oli alkujaan kreikkalais-etruskilainen kauppias, Servius Tullius joko orja tai vieraan kaupungin ylhäisöä, ja Tarquinius Superbus oli Priscuksen poika tai pojanpoika – Livius suosi ensimmäistä vaihtoehtoa.

Kuninkaista puolet olivat siis syntyneet Rooman ulkopuolella, eikä heitä liitetty patriiseihin, ja muidenkin kuninkaiden tärkeimmät sukulaissuhteet liittyivät ennen kaikkea näihin vierasperäisiin kuninkaisiin. Kuninkailla itsellään taas näyttää olleen valta nimittää uusia patriiseja. Tämä kaikki puoltaa ajatusta patriiseista alkujaan kuninkaan neuvonantajina, ja kuninkaat tästä suhteesta ymmärrettävästi eivät olleet patriiseja.

Livius ei kerro kenenkään patriisin havittelevan kuninkuutta itselleen, vaikka luulisi traditiosta löytyneen tarinoita patriisisukuisistakin miehistä, joita lähes rajoittamattoman vallan pesti olisi kiinnostanut. Toisaalta on mielestäni mahdollista, että kuninkuuden saama stigma erityisesti myöhäisen tasavallan aikana on voinut heikentää merkittävästi tarinoiden kertomista eteenpäin patriisitaustaisista kuninkaista.¹⁸⁰ Romuluksen jälkeen senaattorit kinastelivat seuraajan nimittämisestä, mutta heidän tavoitteenaan oli vain saada kuningas omasta väestöryhmästä – tässä siis kantaroomalaisesta tai sabiinilaisesta.

---

¹⁷⁷ Cornell 1995, 142.

¹⁷⁸ Koska plebeijien tiedetään tulleen lainsäädännöllä kelpoisiksi pikku hiljaa eri virkoihin, on lähteiden antama tieto lisäksi ajoitettava suhteessa näihin muutoksiin.

¹⁷⁹ Richard 1986, 106.

¹⁸⁰ Roomalaisten viha yksinvaltiutta kohtaan, ks. esim. Cornell 1995, 148, 150; Lintott 1999, 31, 195; Mustakallio 2008, 138–139.

Livius näyttää kuitenkin ajattelevan, että patriisiehdoikas olisi ollut mahdollinen. Ehdolle Romuluksen seuraajaksi olisi voinut asettua myös patriisi, mutta kukaan ei näin tehnyt. Kukaan patriiseista ei kehdannut ilmaista haluaan kuninkaaksi. Syynä oli kuitenkin kuninkaaksi ehdotetun sabiinilaisen Numan vahva asema, ei se, etteikö patriisi olisi voinut asettua ehdolle:

When Numa's name had been proposed, the Roman senators perceived that the Sabines would gain the ascendancy if a king were to be chosen from that nation; yet nobody ventured to urge his own claims in preference to those of such a man, nor the claim of any other of his faction, nor those, in short, of any of the senators or citizens.¹⁸¹

Patriiseista kukaan ei siis lopulta vastustanut Numan nimitystä. Syynä ei vaikuta olleen Liviuksen mielestä patriisien epäkelpoisuus sinänsä, vaan se, että arvostetun Numan valintaa ei koettu mahdolliseksi haastaa. Tämä siitä huolimatta, että Liviuksen kertomuksessa kantaroomalaiset patriisit eivät pidä ajatuksesta sabiinilaisesta kuninkaasta. Muiden kuninkaiden kohdalla mahdollisuus patriisiin ehdokkuuteen ei nouse esiin. Päinvastoin, kuninkaan ja patriisien suhde kielii nimenomaan siitä, että kuningas ei ole ”yksi heistä”.

Kuninkaista kukaan ei vaikuta osoittavan erityistä suosiota patriiseille. Romulus tietysti loi senaattorit ja siten patriisit, ja antoi näille valtaa, kun taas Tullus ja ensimmäinen Tarquinius nimittivät heitä lisää. Näistä erityisesti Tarquiniuksen nimittämät patriisit olivat Liviuksen mukaan tälle pysyvästi kiitollisuudenvelassa. Kuitenkin huomio kiinnittyy niihin tapauksiin, jotka puhuvat kuninkaiden ristiriitaisesta suhteesta patriiseihin ja senaattiin.

Livius summaa Romuluksen valtakautta muun muassa niin, että kansa ja erityisesti sotilaat rakastivat tätä enemmän kuin patriisit.¹⁸² Lisäksi hän mainitsee tradition tunteman tarinan, jossa paraatikentältä häviämisen ja taivaaseen nousemisen sijaan senaattorit itse asiassa murhasivat perustajansa.¹⁸³ Romuluksen kohtalossa Liviusta ei kiinnosta itse kuolema tapahtumana. Sen sijaan hänen mielenkiintonsa on tapauksesta kerrotuissa tarinoissa ja hänen pohtimissaan aikalaisreaktioissa. Olipa murha hänen mielestään totta tai vain huhua, hän näkee sen pääasiallisena perusteena sille, miksi kansa ja sotilaat olivat patriiseille vihamielisiä kuninkaan katoamisen jälkeen. Jännitys laukeaa vasta erään miehen

---

¹⁸¹ Liv. I.18.5.

¹⁸² Liv. I.15.8.

¹⁸³ Liv. I.16.4.

kertoessa Romuluksen ilmestyksestä ja jumalallisesta viestistä nostaa Rooma maailman valtiaaksi. Livius ei mainitse miehen taustoista tai asemasta mitään.¹⁸⁴

Vaikka Tarquinius Superbus on nähty tyrannimaisena, on muissakin kuninkaissa havaittu tyrannimaisia piirteitä.¹⁸⁵ Romulus piti ympärillään kaikkina aikoina 300:n henkivartiokaartia.¹⁸⁶ Servius Tullius oli haluton pitämään äänestystä kuninkuudestaan, kun hän oli *de facto* toiminut kuninkaana jo hyvän aikaa pelkästään patriisien suostumuksella. Ennen äänestystä hän jakoi kansalle maata, mikä suututti patriiseja – pelkästään maareformin *esittäminen* tulisi olemaan punainen vaate tasavallan aikana – ja sai kansalta totaalisen tuen.¹⁸⁷ Vasalyn mielestä kuninkailla olikin patriiseja läheisemmät suhteet muuhun kansaan.¹⁸⁸

Eräs legenda ihmeteon suorittaneesta papista on esimerkki aktiivisesta kuninkaan vastustamisesta. Valtiollisesti merkittävät papistot olivat tunnetusti patriisien hallussa pitkälle tasavallan ajalle saakka,¹⁸⁹ eli kyseinen Attus Navius oli patriisi. Tarquinius Priscus halusi luoda uusia ratsuväkiryhmiä, mutta auguuripappi huomautti, että toimi vaati myös jumalallisen hyväksynnän. Kuningas suutahti ja komensi auguuria suorittamaan ihmeteon, halkaisemaan hiomakiven kahtia veitsellä, minkä tämä sitten teki.¹⁹⁰ Ääriesimerkki tulehtuneista suhteista oli Superbus, joka vainosi ennen kaikkea patriiseja.¹⁹¹ Lisähuomiona patriisiuden voi mielestäni nähdä esteenä kuninkuudelle myös siinä, etteivät senaattorit käyttäneet ylintä valtaa muuten kuin *interrexin* ominaisuudessa, siis senaatista erilleen ulkoistetussa virassa. Kokonaisuutena näen, ettei Liviuksen kuvauksessa kuningas voinut olla patriisi. Patriisit ja senaatti olivat vastapooli kuninkaalle.

Ogilvien mukaan kuninkaanvaalin kuvaus on todellisuudessa historiallista fiktiota, jolla traditiossa haluttiin esittää konsuleiden vaalin olevan suoraa jatkumoa kuninkaista.¹⁹² Tätä puoltaa se, että ristiriidassa vaaleille on Ancus Marciuksen poikien ja Tarquinius Superbuksen puheet perinnöllisestä oikeudesta kuninkuuteen.¹⁹³ Alexandr Koptev onkin

---

¹⁸⁴ Tarinat tästä Proculus Juliuksesta ovat ilmeisen kirjavia roomalaisessa traditiossa, ja onkin yllättävää, että Livius sivuuttaa nämä täysin. Ks. Ogilvie 1965, 85–86; Koptev 2016.

¹⁸⁵ Ogilvie 1965, 84; Vasaly 2015, 37, 51.

¹⁸⁶ Liv. I.15.8.

¹⁸⁷ Liv. I.46.1–2.

¹⁸⁸ Vasaly 2015, 37, 40, 43–44.

¹⁸⁹ Ogilvie 1965, 147.

¹⁹⁰ Liv. I.36.2–5.

¹⁹¹ Liv. I.49.2–7.

¹⁹² Ogilvie 1965, 87–88.

¹⁹³ Liv. I.40.2, 48.2.

tulkinnut monipolvista traditiota niin, että todellisuudessa monarkia on ollut perinnöllinen, ja nimenomaan matriarkaalisten sukulaisuussuhteiden mukaan periytyvä.¹⁹⁴

Tietyt kohdat Liviuksenkin tekstissä antavat osviittaa tulkinnalle. Esimerkiksi Ancuksen kerrottiin olevan Numan tyttärenpoika.¹⁹⁵ Tarquinius Priscuksen vaimo Tanaquil taas oli tärkeä kannustaja tämän monarkistisille pyrkimyksille,¹⁹⁶ ja Priscuksen murhan jälkeen hän auttoi Serviusta ottamaan tosiasiallisesti vallan – Priscus oli kasvattanut Serviusta kuin omaa poikaansa.¹⁹⁷ Superbus puolestaan oli naimisissa Serviuksen tyttären kanssa ja pyrki anastamaan vallan tosissaan vasta vaimonsa yllyttämänä.¹⁹⁸ Koptev menee analyysissään syvemmälle, mutta jo Liviuksen teoksessa naisten merkitys roomalaisten kuninkaiden valtaanpääsyssä oli huomattava.¹⁹⁹

Liviuksen teoksessa kuningas oli varhaisen yhteiskunnan lähestulkoon kaikkivaltainen pää siihen asti kunnes monarkit karkotettiin. Kuningas sääti lait, perusti papistot ja muut yhteiskunnalliset instituutiot, sekä johti armeijaa sodassa. Kuninkaalla vaikuttaa olleen velvoite konsultoida senaattia tietyissä asioissa, kuten sodan julistamisessa. Kuningas valittiin usein kaupungin ulkopuolelta, ja yksi kaikkia yhdistävä piirre on se, etteivät he vaikuta olleen patriisitaustaisia. ”Perustuslaillisesti” oikeaoppisessa muodossaan Liviuksen mukaan kuninkaasta äänesti ensin kansa, jonka jälkeen senaatti ratifioi päätöksen ja valta lopuksi vahvistettiin, inauguroitiin, jumalallisia lintuenteitä tarkkailemalla. Kuningas sai valtuutuksensa siten sekä kansalta, senaatilta että jumalilta.

Senaatti oli Liviuksen kuvaamana kaupungin vanhin instituutio kuninkaan jälkeen. Liviuksen kuningasajan kertomuksessa senaattia ja patriiseja on mielestäni mahdotonta erottaa toisistaan. Patriisius oli Liviuksen mukaan peräisin senaattoriudesta tai senaattorista polveutumisesta. Kuningasajan instituutioiden historiallinen todellisuus on kuitenkin mitä suurimmassa määrin kyseenalaistettavissa. Onkin parasta nähdä Liviuksen kuvaus niin, että se heijastelee tasavallan viimeisten vuosikymmenten roomalaista oppineisuutta kaupungin varhaisvaiheista.

---

¹⁹⁴ Koptev 2005, 385–387, jonka tulkinnan mukaan kuninkaan äidin tuli olla syntyjään kuninkaallinen, tai tulevan kuninkaan tuli olla naimisissa kuninkaallisen tyttären kanssa.

¹⁹⁵ Liv. I.32.1.

¹⁹⁶ Liv. I.34.4–11.

¹⁹⁷ Liv. I.39.3–4; 41.2–6.

¹⁹⁸ Liv. I.46.8–47.6.

¹⁹⁹ Cornell 1995, 141–142 tekee samanlaisia huomioita. Hän vastustaa kuitenkin ajatusta, että kuninkaan asema olisi säännönmukaisesti periytynyt matriarkaalisesti.

2.2. Konsulien senaatti

Ab urbe condita ensimmäinen kirja päättyy Tarquinius Superbuksen karkottamiseen vuonna 509 eaa. Vallankumouksen puuhamiehinä olleet L. Junius Brutus ja L. Tarquinius Collatinus valitaan ensimmäisiksi konsuleiksi, uuden tasavallan johtaviksi virkamiehiksi ja sotapäälliköiksi. Eliittiä kaltoin kohdelleen kuninkaan karkotuksen jälkeen senaatin harventuneet rivit vaativat täydennystä, ja senaatin voi mielestäni nähdä toisen kirjan alussa tulevan perustetuksi uudelleen.

Liviuksen mukaan uusien senaattorien nimittämisen jälkeen senaatin koko oli 300.²⁰⁰ Aiemmin kuninkaat olivat hyväksyneet uusia sukuja patriiseiksi ja senaattiin. Tasavallassa konsulit nostivat senaattiin alempien kansankerrosten ylimmät edustajat:

[T]hat the strength of the senate might receive an added augmentation from the numbers of that order, [Brutus] filled up the list of the Fathers, [--] drawing upon the foremost men of equestrian rank until he had brought the total up to three hundred.²⁰¹

Fosterin käännöksestä voi saada sen kuvan, että Brutus nimitti ritareiden eli *equites* korkea-arvoisimmat miehet patriiseihin, joiden kasvanut määrä siten lisäsi myös senaatin voimaa. Liviuksen mukaan konsulit eivät kuitenkaan lisänneet tulokkaita patriiseihin, vaan he nimittivät uusia senaattoreja Superbuksen harventamaan patriisien määrään, siis senaattiin muttei patriiseihin. Muissa tilanteissa Livius kirjoittaa yläluokkaan nimitettävistä tulokkaista muodolla *in/inter patres legit*,²⁰² mutta tässä hän kirjoitti toisin sanoin ja yksityiskohtaisemmin.²⁰³

Tulkintani yhdistyy luontevasti Liviuksen seuraavaksi kertomaan asiaan, että tästä alkaen senaattia koolle kutsuttaessa puhuttiin heistä ”ketkä ovat *patres* ja ketkä ovat yhdessäkirjatut” eli *conscripti*. Vastanimitettyt uudet senaattorit olivat nimenomaisesti näitä *conscripti*.²⁰⁴ Tällainen selkeä erottelu senaatin sisällä heti tasavallan alussa vahvistaa mielestäni sitä näkemystä, että roomalaiset ajattelivat patriisisukujen periytyvän lähtökohtaisesti kuningasajalta.

Uusien senaattoreiden nimityksen yhteydessä *equites* mainitaan ensimmäisen kerran omana väestökerroksenaan, luokkana, josta uusia senaattoreita värvättiin. Historiallisesti

---

²⁰⁰ Liv. II.1.10.

²⁰¹ *ibid.*

²⁰² Liv. I.28.7, I.30.2, I.35.6, I.49.6, II.16.5. Ks. myös IV.4.7.

²⁰³ Liv. II.1.10. *Inter patres* patriiseihin lisäämistä tarkoittavana: Ogilvie 1965, 275.

²⁰⁴ Liv. II.1.10–11.

senaattorit olivat myöhäiseen tasavaltaan saakka ritariluokan erityistä huippua.²⁰⁵ Täsmällisesti roomalaisen ritarin määritti tasavallassa tämän paikka 1800 sotilaan vahvuudessa ratsuväessä, jonka jäsenille kustannettiin hevonen julkisista varoista. Näitä ritareita kutsuttiin nimellä *equites equo publico*.²⁰⁶ Senaattoreista monet kuuluivat tähän eliittiratsuväkeen, kunnes 100-luvun lopulla eaa. säädettiin laki, jonka mukaan tullessaan senaattoriksi miehen oli luovuttava julkisesta hevosestaan.²⁰⁷ Samoihin aikoihin *equites equo publico* ei enää ollut yhteydessä aktiiviseen ratsuväkipalvelukseen.²⁰⁸

T. P. Wisemanin mukaan ritarin kapean määritelmän lisäksi roomalaiset puhuivat myös niistä, jotka olivat varallisuutensa puolesta ritariluokkaisia, *equestri censu*.²⁰⁹ Laajempi määritelmä kumpusi siitä, että voidakseen päästä ”julkisen hevosen” ratsuväkeen myöhäisessä tasavallassa miehen varallisuuden tuli ylittää 400 000 sestertiusta.²¹⁰ Tätä varakkaampia miehiä taas oli huomattavasti enemmän kuin eliittiratsuväen paikkoja. Ennen keisari Augustuksen aikaa ei tiedetä senaattoreilla olleen omaa varallisuusrajaa,²¹¹ joten väestönlaskennassa varakkuuteen perustuvassa luokittelussa senaattorit olivat tältäkin osin pitkään teknisesti ritariluokkaisia.

Equites erosi senaattoreista selvästi erilliseksi ryhmäksi vasta 100-luvun lopun eaa. ja keisariajan alun välillä.²¹² Ritareista ei kuitenkaan voida missään vaiheessa puhua omana yhteiskuntaluokkana.²¹³ Myös ritarit olivat siis varakasta yläluokkaa. Tätä heijastaa mielestäni myös Liviuksen kuvaus tasavallan alun uusista senaattoreista, jotka värvättiin ritareista. Brutus ei tarvinnut mitään erikoisia perusteluja uusille senaattoreille.²¹⁴

Kuten edellä mainitsin, senaatin elvyttämisen yhteydessä Livius implikoi selvästi, että senaatti ja patriisit erkanivat käsitteellisestä limittäisyydestään. Uusista senaattoreista kun

---

²⁰⁵ Crawford (1978) 1993, 200.

²⁰⁶ Wiseman 1970, 71, 76–77. Wiseman tarkentaa artikkelissaan Claude Nicolet’n aiemmin julkaistussa kirjassaan *L’ordre équestre à l’époque républicaine* (1966) tekemiä johtopäätöksiä, mutta on tämän kanssa *equitesin* määrittelystä tasavallan ajalla pitkälti samaa mieltä.

²⁰⁷ *ibid.*, 78–79.

²⁰⁸ *ibid.*, 78.

²⁰⁹ *ibid.*, 78–79.

²¹⁰ *ibid.*, 68, 71.

²¹¹ Lintott 1999, 71. Senaattoreiden ajatellulla varallisuudella on kuitenkin saattanut olla omat erityiset rajansa jo aiemmin: ks. Rosenstein 2008, 5–7: Liviuksen mukaan vuonna 214 eaa. 400 000 sestertiusta omaavien tuli luovuttaa 7 orjaa laivastoon, senaattoreiden 8. Ritareista ei tässä yhteydessä puhuta suoraan.

²¹² Crawford (1978) 1993, 200–201.

²¹³ Wiseman 1970, 77 nootti 56.

²¹⁴ Brutuksen toimen kuvaus roomalaisessa historiankirjoituksessa saattoi olla kehittynyt Lucius Cornelius Sullan toteuttamasta senaatin laajennuksesta vuonna 81 eaa. Tarinan mahdollisesta kehityksestä ks. Ogilvie 1965, 236–237. Sullan senaatin laajennuksesta, ks. esim. Hawthorn 1962.

ei Liviuksen mukaan tullut patriiseja, vaan tulokkaat nähtiin erilaisina senaattia koolle kutsuttaessa:

From that time, it is said, was handed down the custom of summoning to the senate the Fathers and the Enrolled, the latter being the designation of the new senators, who were appointed. This measure was wonderfully effective in promoting harmony in the state and attaching the plebs to the Fathers.²¹⁵

Ritariluokasta senaattiin ylennetyt muodostivat näin siis oman ryhmänsä *conscripti*, mutta on huomattava, että tämän maininnan jälkeen Livius ei yleensä kuitenkaan alleviivaa tai selkeytä erottelua. Kun hän puhuu senaatista tai patriiseista, on terminä useimmiten yksinkertaisesti *patres* myös tasavallan aikana kuten kuningasajallakin.

Lainauksen muotoa ”the Fathers and the Enrolled” eli *patres conscripti* Livius käyttää silloin, kun joku henkilö, kuten konsuli tai vieraan yhteisön lähettiläs, puhutteli senaattia. Nämä ovat tekstissä aina suoraa kerrontaa.²¹⁶ *Patres conscripti* vaikuttaa minusta siten olleen virallinen puhuttelumuoto senaatissa. Livius ei kerronnassaan tätä puhuttelua muutoin käytä, mahdollisesti esimerkiksi tekstin ytimekkyyteen pyrkimisen vuoksi, tai juuri puhuttelun formaalin luonteen takia. Selvää mielestäni kuitenkin on, että Livius ajatteli termien *patres* ja *conscripti* tarkoittavan eri ryhmiä senaatissa. Hän tosin myös etäännyttää itseään kertomastaan asiasta kirjoittamalla passiivissa, että koolle kutsumisen tapa oli kuulemma peräisin tuolta ajalta, ”from that time, it is said...”.

Lausahdus lainauksen lopussa patriisien ja plebeijien lähentymisestä nimitysten seurauksena tarkoittaa, että Livius luki ritariluokan plebejeihin kuuluvaksi. Tietenkin ritarit olivat varakkaita ja sosiaalisen hierarkian yläosassa. Silti on korostettava, että Liviuksen kertoman mukaan tasavallan alusta asti senaatissa oli patriisisukujen ulkopuolisia miehiä. Tämä lisäsi hänen mukaansa harmoniaa patriisien ja plebeijien välillä, ja ennen kaikkea patriisit osallistivat varakkaita plebejejä kaupungin hallintaan. Käsittelen aihetta vielä myöhemmin.

Patres conscripti on ollut – myös Liviuksen melko suorasukaisesti ymmärrettävän katkelman osalta – tutkimuksessa usein keskusteltu. Fraasin pohdinta on keskittynyt sen

---

²¹⁵ Liv. II.1.11.

²¹⁶ Liv. II.29.1, 48.8; III.21.4–6, 52.5; V.27.12.

osien määrittelyn ympärille.²¹⁷ On esitetty, että kyse on senaattoreita yhtenä kokonaisuutena tarkoittaneesta termistä, siis yhdessäkirjatuista isistä, *patres conscripti*.²¹⁸ Tällä näkemyksellä termistä ei voi erottaa millään tavalla erilliseksi ymmärrettäviä osia *patres* ja *conscripti*.

Muun muassa yllä olevaan Liviuksen katkelmaan pohjaava vastakkainen näkemys taas katsoo, että fraasin koko muoto on *patres et conscripti*.²¹⁹ Tästä olisi siis käytössä jätetty pois tarpeettomana pidetty konjunktio. Ogilvie huomauttaa, että jos senaatissa olisi alun perin tehty tällainen ero senaattorien välillä, nimityksen olettaisi olevan muodossa *patres et adscripti*, koska roomalaisessa traditiossa uudet senaattorit lisättiin vanhojen patriisi-senaattorien rinnalle, eikä heitä siten ”kirjattu yhdessä”.²²⁰

Cornell taas esittää, ettei fraasia koskaan ymmärretty niin, että se olisi käsittänyt senaattorit monoliittisenä kokonaisuutena, ”yhdessäkirjattuina isinä”. Cornellin mukaan roomalaiset ymmärsivät aina käsitteen muodostuvan kahdesta osasta. Tätä hän perustelee muun muassa sillä, ettei senaattorin titteli koskaan ollut *pater conscriptus*, eikä muotoa koskaan tavata yksikössä.²²¹ Cicerolta tiedetään yksi maininta *pater conscriptus*, mutta tämä on esimerkiksi Mommsenin ja Cornellin mukaan humoristinen ja pilkallisessa tarkoituksessa esitetty nimitys, eikä se voi siten kuvastaa termin todellista käyttöä, päinvastoin.²²²

Liviukselle termi oli mielestäni hyvin yksiselitteinen. *Patres conscripti* tarkoitti senaattia koolle kutsuttaessa koko senaattorien joukkoa, ja varhaisessa tasavallassa osa senaattoreista olisi voitu tunnistaa heiksi, ketkä olivat *patres* ja osa toisaalta heiksi, ketkä olivat *conscripti*. Tarve ja kyky erottaa näitä toisistaan heikkenivät satojen vuosien kuluessa niin, ettei erottelu ollut enää mielekästä, ja *patres conscripti* käsitti lopulta yksinkertaisesti koko senaatin. Termiä ei käytetty yksikkömuodossa kenestäkään, eikä *conscriptiä* käytetty yksinään senaattoreista puhuttaessa kuin osana muodollista kokoontumiskutsua. Tällainen kehitys voisi mielestäni olla myös historiallisesti pätevä, mutta puhun tässä lähinnä Liviuksen näkemyksestä.

Etymologisesti senaatti, *senatus*, tarkoittaa vanhimpainneuvostoa.²²³ Cornellin mukaan on mahdollista, että senaatti oli alun perin ensin kuninkaiden ja sitten konsuleiden kunkin

---

²¹⁷ Ogilvie 1965, 236–237; Staveley 1983, 28–31; Mitchell 1986, 162–164; Richard 1986, 120; Cornell 1995, 247.

²¹⁸ Drummond 1989a, 180–181. Ks. muita tutkijoita: Cornell 1995, 445 nootti 17.

²¹⁹ Esim. Richard 1986, 120; Momigliano (1967) 1986, 182–183; Cornell 1995, 247, 445 nootti 18.

²²⁰ Ogilvie 1965, 236.

²²¹ Cornell 1995, 247.

²²² Cornell 1995, 445 nootti 17, viitaten Mommsen 1887–1888, III. 863.

²²³ *ibid.*, s. 63.

itselleen nimittämä neuvonantajien piiri. Tämä piiri olisi saanut alkunsa tarpeen mukaan koolle kutsuttuna ryhmänä ja muuttunut pysyvämmäksi ajan kuluessa.²²⁴ R. E. Mitchell taas korostaa senaatin ja patriisien uskonnollista alkuperää pappisluokkana.²²⁵

Miten senaattoreita nimitettiin tasavallan aikana? Tutkimuskirjallisuudessa ajatellaan, että 300-luvun eaa. loppupuolella säädetty Lex Ovinia²²⁶ siirsi senaattoreiden nimitykset konsuleilta censoreiden tehtäväksi.²²⁷ Censoreiden päätösvalta oli kuitenkin monella tapaa rajattu: senaattorin nimityksen epäämiselle tai senaatista poistamiselle tuli olla vakava syy, ja toisaalta nimityksiä ohjasivat käytännössä moninaiset vaatimukset oikeanlaisen hierarkian seuraamisesta.²²⁸ Samalla senaattorin virasta tuli elinikäinen, ja kun nimittämisestä oli tullut muodollisempaa, senaattoriuden epäämistä seurasi valtava häpeä ja epäarvostus.²²⁹

Cornell uskoo, että ennen Lex Oviniaa konsulit nimittivät senaattorit.²³⁰ Konsuleiden nimittäessä senaattorit senaatti oli tosiasiallisesti alisteinen vaaleilla valituille virkamiehille, kun taas Lex Ovinian jälkeen se kykeni uudessa tilanteessa itsenäiseen toimijuuteen. Tässä myös viran elinikäisyys loi tarvittavaa pysyvyyttä. Lisäksi vaaleilla korkeisiin virkoihin valitut miehet siirtyivät kautensa jälkeen taas senaattiin, jonka arvovalian pohjasiten kasvoi kasvamistaan.²³¹ Senaatista tuli tämän kehityksen seurauksena Rooman julkisen elämän ylin ohjaaja ja päättäjä, sekä tärkein politiikan areena – siis Rooman senaatti klassisessa muodossaan. Kuten tutkimuskirjallisuudessa käytävistä keskusteluista havaitsee, antiikin teksteistä ei kuitenkaan saa tukevaa otetta keskitasavallan aikaa edeltäneestä senaatista.²³²

Tasavallan ajan alussa Liviuksen kuvaaman senaatin jäsenyys näyttäytyy viralliselta muodoltaan määrittelemättömältä niin, että ohjaavana tekijänä oli mielestäni enemmän

---

²²⁴ Cornell 1995, 246–247.

²²⁵ Mitchell 1986, 134, 139–140.

²²⁶ Täsmällisempi termi *plebiscitum Ovinium*, säädetty plebeijien kansankokouksessa. Hölkeskamp 1993, 35–36.

²²⁷ Cornell 1995, 369 määrittää aikaväliksi 339–318 eaa.; Hölkeskamp 1993, 35–36 ja Develin 1986, 341, 346 näyttävät suosivan ajoitusta juuri ennen vuotta 312 eaa.; Mitchell 1986, 164–165 ei usko tarkkaan ajoitukseen ja nootissa 97. antaa lisäksi ymmärtää, että eräs tutkija on ajoittanut lain vuoden 287 eaa. jälkeen.

²²⁸ Develin 1986, 341, 346; Hölkeskamp 1993, 33–37, erit. 35–36; Cornell 1995, 369–370.

²²⁹ Cornell 1995, 248. Ks. myös Lintott 1999, 71–72.

²³⁰ Cornell 1995, 248; Lintott 1999, 72. Ks. kuitenkin sekä modernin tutkimuksen että antiikinaikaisen keskustelun kattavampi problematisointi: Lintott 1999, 66–67.

²³¹ Hölkeskamp 1993, 34–36; Cornell 1995, 248, 369–371; Lintott 1999, 67–68, 72, 77, 86.

²³² Ks. vastaavat kommentit esim. Cornell 1995, 369; Lintott 1999, 68, 72. Ks. Richard 1986, 120–124 senaatista tasavallan alussa.

juuri konsulien päätösvalta tai tavat ja perinteet. Liviuksen mukaan vuonna 504 eaa. Roomaan muutti sabiinilaisesta Inregilluksen kaupungista sikäläisen yläluokan edustaja Attius Claudius (Appius Claudius) suhteellisen suuren, hänelle uskollisen väkijoukon kanssa. Hänet hyväksyttiin patriiseihin ja senaattiin,²³³ ja hän nousi senaattorien hierarkiassa nopeasti. Livius ei kuitenkaan kiinnitä mitään erikoista huomiota siihen, miten tämä ainoa tasavallan ajalla patriiseihin korotettu suku sai asemansa:

...Appius Claudius, himself a champion of peace, [-] left Inregillus, with a large band of clients, and fled to Rome. These people were made citizens and given land across the Anio. The “Old Claudian Tribe” was the name used later, when new tribesmen had been added, to designate those who came from this territory. Appius, having been enrolled in the senate, came in a short time to be regarded as one of its leading members.²³⁴

Liviuksen kertomuksessa roomalainen yläluokka oli siis jossain määrin avoin ja sosiaalinen liikkuvuus mahdollista, vaikka ymmärrän, että Claudiukset voisi myös nähdä ainutkertaisena poikkeuksena. Lisäksi Appius Claudius oli kotikaupungissaankin eliittiä, joten kyseessä oli lähinnä yhteisöjen välinen horisontaalinen liikkuvuus. Saman huomion tekee myös Cornell, jonka mukaan kuningasajan ja tasavallan ajan taitteen sosiaalista yhteisöä kuvaa parhaiten juuri yläluokan laaja horisontaalinen liikkuvuus.²³⁵

Claudius saapui Liviuksen mukaan Roomaan muassaan ”suuri joukko klienttejä”. Horisontaalisten suhteiden lisäksi roomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttivat vertikaaliset, asymmetriset klienttisuhteet vahvasti koko antiikin ajan. Näissä vuorovaikutussuhteissa yhteiskunnallisesti heikompi osapuoli tarjosi resurssejaan vahvemman käyttöön ja päinvastoin. Nämä resurssit vaihtelivat suuresti yksinkertaisesta työnteosta monimutkaisiin poliittisen vaikuttamisen muotoihin asti. Systemin piirteet muuttuivat ajan kuluessa, koska klienttisuhteen perustavanlaatuisena ominaisuutena oli muovautua toimijoiden tarpeiden mukaan, ja se oli ennen kaikkea moraalisesti, ei oikeudellisesti velvoittava.²³⁶

Clientela-suhteet olivat yksi kanava, joka ohjasi yhteisön resurssien jakamista ja väestönsisäisten siteiden muotoutumista ja koheesiota. Se kilpaili hegemoniasta muiden sosiaalisen järjestäytymisen muotojen, kuten sukulaisuussuhteiden, byrokratian ja markkinoi-

---

²³³ Ogilvie 1965, 275 tulkitsee Liviuksen tekstiä juuri niin, että Appius hyväksyttiin patriiseihin, ei vain senaattiin.

²³⁴ Liv. II.16.4–5.

²³⁵ Cornell 1995, 143–145.

²³⁶ Wallace-Hadrill 1989, 3–5; Drummond 1989b, 101–102; Wallace-Hadrill 1989, 65–67, 77–78.

den kanssa. Vahvistamalla vertikaalisia sidoksia yhteiskunnassa klienttisuhteet heikensivät horisontaalisia suhteita, kuten sukulaisuuteen tai samanarvoiseksi koettuun sosiaaliseen statukseen pohjautuvia siteitä.²³⁷

Johnson & Dandekerin mukaan klienttisuhteet olivat Roomassa antiikin aikana hallitsevassa asemassa pitkään, minkä vuoksi on hedelmällisintä puhua yksittäisten suhteiden sijaan yhteiskuntaa merkittävästi ohjanneesta klienttijärjestelmästä.²³⁸ Miltä Liviuksen varhaisroomalainen yhteiskunta näyttäätytty klienttisuhteiden valossa? Entä miten klientit nivoutuvat osaksi patriisi-plebeiji-paradigmaa?

Kuten aiemmin mainitsin, antiikin kirjoittajista ainakin Cicero ja Dionysios Halikarnasolainen ja Plutarkhos olettivat roomalaisen väestön jakautuneen kahtia jo kaupungin alusta lähtien. Heidän mukaansa Romulus jakoi kansan patriiseihin ja plebeijeihin, ja hän erityisesti sääti jälkimmäiset palvelemaan ensin mainittuja klientteinä.²³⁹ Vaikka Liviuksenkin tekstissä patriisi-plebeiji-jaottelu oli implisiittisesti olemassa kaupungin perustamisesta alkaen, näyttävät klientit olleen tämän demografisen dualismin ulkopuolella:

The angry plebs refused to take part in the consular elections: by the votes of the patricians and their clients Titus Quinctius and Quintus Servilius were chosen consuls.²⁴⁰

Ajankohta on vuoden 469 eaa. loppu, ja ensimmäisen maareformin aikaansaamiseksi poliittinen kamppailu luokkien välillä oli kiivaimmillaan. Ensi näkemältä Liviuksen historiateoksessa esiintyvien klienttien osallistuminen konsulinvaaliin tarkoittaa, että kyseiset klientit olivat täysivaltaisia Rooman kansalaisia. Liviuksen esittämä historia ei siten sovi ainakaan siihen modernin tutkimuksen yhteen vanhaan haaraan, joka Drummondin mukaan on lähtöisin Mommsenilta 1800-luvun lopulta.²⁴¹ Tämän näkemyksen mukaan klientit olisivat määritelmällisesti olleet vailla kansalaisoikeuksia olevaa kaupungin ulkopuolista väestöä, jotka olivat riippuvuussuhteessa patriiseihin nähden.

Katkelma jättää edelleen kysymysmerkiksi sen, keitä Liviuksen kuvaamat klientit sitten lopulta olivat. Eivät ainakaan plebeijejä, jos ajatellaan plebeijit kapeasti ymmärrettynä poliittisena rakennelmana, jonka instituutioina olivat tribuunit, *comitia plebis* eli lakeja

---

²³⁷ Wallace-Hadrill 1989, 71; Johnson & Dandeker 1989, 223–224, 240–241; Drummond 1989b, 108–109.

²³⁸ Johnson & Dandeker 1989, 223, 234–235, 240.

²³⁹ Drummond 1989b, 89–94; Cornell 1995, 242.

²⁴⁰ Liv. II.64.1–2.

²⁴¹ Drummond 1989b, 95.

säättävä kansankokous ja plebeijien ediliit.²⁴² Koska klientit toimivat yhteistyössä patriisien kanssa, ei heitä voi kuvata oikein osaksi tavallista kansaakaan laajasti ymmärrettynä, kansa kun on Liviuksen kertomuksessa juuri patriiseja tai senaattia vastaan – Livius puhuu tällaisissa tilanteissa kansasta esimerkiksi termeillä *plebs*, *multitudinis* tai *turba*. Toisaalta, jos katkelmassa vihaiset plebeijit tarkoittavat nimenomaan poliittista luokkaa, hahmottuvat klientit tällöin yksinkertaisesti sellaiseksi osaksi kansaa, joka riippuvuussuhteessaan katsoi parhaimmaksi tukea tässä tilanteessa eliittiä.

On kaiken kaikkiaan vaikea nähdä, miten yhteisön vaihtelevat jakolinjat tässä kohtaa erottaisivat klientit omaksi ryhmäkseen, joka toisessa tilanteessa olisi taas laskettavissa verrattain kasvottomaan rahvaaseen. Kuitenkaan klientit eivät ole myöskään patriiseja saati senaattoreita, mikä on klientin käsitettä ajatellen ainoa varma asia. Kaikki viittaa mielestäni siihen ajatukseen, että Liviukselle varhaisen Rooman klientit olivat patriiseihin riippuvuussuhteessa olleita täysivaltaisia Rooman kansalaisia, jotka kaupungin isät pystyivät tarvittaessa mobilisoimaan poliittiseksi tuekseen. Johnson & Dandekerin mukaisesti, vertikaaliset suhteet olivat näissä tilanteissa horisontaalisia voimakkaampia,²⁴³ eli klientti-suhde oli kansan keskinäistä solidaarisuutta vahvempi. Toisekseen, klienttijärjestelmä oli Liviuksen mielestä selvästi osa roomalaista yhteiskuntaa hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien, muttei kuitenkaan eksplisiittisesti kuningasajalta saakka, toisin kuin Dionysioksen historiassa. Klientit olivat Liviuksen historiassa erillään patriiseista ja plebeijeistä, mutta poliittisessa ”luokkataistelussa” ne olivat selvästi yläluokan puolella.

On vaikea sanoa, millä tavalla roomalaiset historioitsijat näkivät erityisesti vertikaalisen sosiaalisen liikkuvuuden Roomassa kuningasajalla tai tasavallan alussa. 400-luvun eaa. puolivälistä tiedetään kahdentoista taulun lakikokoelmasta, että pyrkimys oli kieltää avio-liitot patriisien ja plebeijien välillä. Kiellon tarve on todennäköisesti todiste siitä, että luokkien sekoittumista tapahtui ja että päättävässä asemassa olevat patriisit eivät tätä halunneet. Cornellin mukaan 1900-luvun alussa Gaetano De Sanctis kutsui kehityskulkua patriisiluokan sulkeutumiseksi, ”*la serrata de patriziato*”, tavoitteelliseksi toiminnaksi luoda perinnöllinen, eksklusiivinen yläluokka.

Cornell yhdistää De Sanctisin ajatukseen roomalaisten virkamieslistan (lat. *fasti*) yksityiskohtaisen lukemisen, mistä hän tulee siihen tulokseen, että 400-luvun ensimmäisen

---

²⁴² Ks. plebeijien kapeasta ja laajasta määrittelystä alempana.

²⁴³ Johnson & Dandeker 1989, 223.

neljänneksen jälkeen plebeijitaustaisiksi tunnistettavat nimet häviävät lähestulkoon kokonaan. Vuosisadan viimeisen neljänneksen aikana voidaan puhua patriisivirkamiesten täydellisestä monopolista.²⁴⁴

Liviuksen teoksessa patriisiluokan kehitys näyttäytyy Cornellin johtopäätöksiin pitkälti yhteneväiseltä. Kuningasajalla patriisit olivat avoin ryhmä, johon kuninkaat nimittivät uusia sukuja, mutta tasavallan alussa yläluokka muuttui eksklusiivisemmaksi, johon hyväksyttiin enää Claudiukset yksittäisenä tapahtumana.

Tutkimuksessa on käsitelty paljon sitä, mikä alkuperäisen patriisiluokan todellinen luonne oli, tai missä määrin ja missä vaiheessa voidaan edes puhua muodostuneen patriisien yläluokan. Cornell on jäljittänyt tutkimusta ja käsitellyt keskustelussa esitetyt suurimmat ongelmat ja lähteistä esiin nostetut, todistusarvoltaan tärkeiksi mielletyt kohdat.²⁴⁵ Merkittävin ongelma käsityksen muodostamisessa on sama kuin kaikessa, mikä koskee tietoa varhaisesta Roomasta: jo ensimmäiset historioitsijat elivät tapahtumien jälkeen vuosisatoja myöhemmin, eikä heillä ollut enää kosketuspintaa siihen yhteiskuntaan, jonka tapahtumia he yrittivät kuvata.²⁴⁶

Käsittelin aiemmin Liviuksen mainintaa, että uusien ritariluokasta ponnistavien senaattorien nimitys oli omiaan kohentamaan yhteisön harmoniaa ja lähentämään patriiseja plebeijeihin.²⁴⁷ Arvovaltaisimmista, rikkaimmista tai muuten sopivimmista ritareista tehtiin siis senaattoreja, ja tämän seurauksena plebeijien ja patriisien suhteet lähentyivät. Lausahduksessa on eniten järkeä, mikäli ritarit ja senaattorit ymmärretään tuloluokiksi, ja plebeijeistä ja patriiseista erillään oleviksi asemiksi, jotka olivat olemassa yhteisössä näistä erillään. Patriisi ja plebeiji on siis mielestäni ymmärrettävä syntyperästä kumpuavina määreinä, jotka roomalaisten ajattelussa seurasivat kuningasajalla eliitin ja muun väestön jakolinjaa, mutta ajan kuluessa tämä korrelaatio heikentyi.²⁴⁸

Tasavallan alkuun asti senaatissa oli ollut yksinomaan patriiseja, mutta nyt ritariluokkaisia, varakkaita plebeijeja ylennettiin myös senaattiin. Poliittisen yläluokan moninaistuminen patriisisukuisten ulkopuolelle oli Liviuksen mielestä tärkeä, yhteisön harmoniaa ylläpitävä tekijä. Puhun tässä tilanteessa vain poliittisesta eliitistä. Vaikka uskonnollinen ja

---

²⁴⁴ Cornell 1995, 254–255.

²⁴⁵ Cornell 1995, 242–256.

²⁴⁶ Cornell 1995, 242.

²⁴⁷ Liv. II.1.11

²⁴⁸ Tästä eliitin kehityksestä keskitasavallan aikana 300-luvulla eaa. ks. esim. Hölkeskamp 1993, 37–39.

poliittinen sfääri olivatkin antiikin Roomassa kietoutuneet toisiinsa huomattavasti nykypäivää tiiviimmin, pappisvirkoja avattiin plebeijeille vähitellen vasta vuosisatojen kuluessa, samoin korkeampia poliittisia virkoja. Näihin virkoihin liittyi myös uskonnollinen aspekti – korkeaan virkaan kuuluva oikeus tai pätevyys tulkita enteitä sallittiin plebeijeille vasta pääsyn jo avauduttua moniin virkoihin. Vaikuttaakin siltä, että senaattia on tarkasteltava näistä viroista erillään.

Roomalaisten historiankirjoittajien mukaan plebeijit taistelivat tasavallan alusta asti saadakseen vaalikelpoisuuden kaupungin tärkeimpiin virkoihin ja siten osallistua patriisien kanssa tasavertaisina kaupungin hallitsemiseen. Cornell tekee kokonaiskuvasta merkittävän huomion: senaatin avaamista plebeijeille ei tiedettävästi nostettu agendalle missään vaiheessa. Hänen mukaansa tämä tarkoittaa selkeästi sitä, ettei senaatti koskaan ollut ”suljettu”, ja että plebeijisukuisia senaattoreita oli aina ollut.²⁴⁹

Näen Cornellin johtopäätöksen lisäksi myös toisen tulkinnan kuitenkin mahdolliseksi. Voi olla mielestäni myös niin, että plebeijit ymmärsivät virkoihin pääsyn paitsi päätavoitteekseen myös avaimeksi senaattiin, sillä viranhaltijat nimenomaan istuivat senaatissa. Erillistä kelpoisuutta senaattiin ei siis tarvinnut tavoitella. Tässä mallissa senaatin pitäisi muuttua antiikin lähteissä yleisluontoisemmaksi siitä hetkestä alkaen, kun ensimmäinen plebeiji valittiin roomalaisten historiankirjoittajien mukaan sellaiseen virkaan, joka takasi paikan senaatissa. Historiallista todellisuutta on kuitenkin mahdotonta jäljittää, mikäli tasavallan ensimmäisinä vuosisatoina konsuleilla oli täysi sananvalta senaattoreiden nimitämiseen, kuten aiemmin kirjoitin. Etabloituneet plebeijisenaattorit olisivat silloin vanhempi ilmiö kuin vanhimmatkaan lähteet.

Kuten edellisessä alaluvussa käsittelin, kuningasajasta kirjoittaessaan Livius puhui senaatista ja patriiseista useimmiten termillä *patres* ja *senatus* vain harvoin. Tasavallan ajan alun historiaa kirjoittaessaan Livius käytti huomattavasti enemmän *senatusta*: toisessa kirjassa 52 kertaa, kolmannessa 63 ja neljännessä 83 kertaa. Livius puhuu edelleen usein myös *patresista*, mutta sanan *senatus* voimakkaasti lisääntynyt käyttö viittaa siihen, että hän näkee senaatin muuttuneen kuningasajalta tasavaltaan tullessa. Senaatti ei ollut enää kuninkaan neuvonantajien piiri vaan instituutio, joka oli pysyvä ja itsenäistymässä Rooman johtajien ohjauksesta, vaikkei hierarkia sinänsä muuttunutkaan. Liviuksen kertomuksen näkökulma kohdistuu tasavallan alussa aina instituutioon tai ryhmään senaatista

---

²⁴⁹ Cornell 1995, 247.

tai patriiseista puhuttaessa. Senaattoreista, *senatores*, hän puhuu erittäin harvoin, kuten mainittua kuningasajalla kerran, ja tasavallan alussakin vain muutaman kerran.²⁵⁰

Tasavallan ajan alussa Livius esittää senaatin mielestäni siis yllättävän avoimena ja kehittyvänä instituutiona, joka oli jo ensimmäisinä vuosina tärkeä poliittinen areena yläluokalle. Patriisit sitä vastoin näyttäytyivät sulkeutuvan ja muuttuvan verrattain jäykäksi aristokratiaksi, jossa oli hyvin vahva vanhoillinen senaattorien ryhmä. Seuraavassa luvussa käsittelem kansan ohella muun muassa myös sitä, miten tämä vanhoillinen ”puolue” suhtautui plebeijien kasvaviin vaatimuksiin poliittisesta ja sosiaalisesta tilasta.

---

²⁵⁰ *Senatores* taivutukset huomioiden mainitaan toisessa kirjassa kerran, kolmannessa neljä, neljännessä kolme ja viidennessä yhden kerran.

3. Tottelemattomat kansalaiset

Etymologisesti sana plebeijit, *plebs*, tarkoittaa kansanjoukkoa, ”massoja” ja se on sukua kreikan kielen väkijoukkoa tai moninaisuutta tarkoittavalle sanalle *plēthos*. Klassisessa latinassa sitä käytetään yleisterminä alemmille yhteiskuntaluokille ja tietyissä fraaseissa sanan konnotaatio on selvästi pilkallinen.²⁵¹ Plebeiji oli tavallista kansaa ja rahvasta eli *plebs* oli sana, jota saattoi käyttää yleistävässä tarkoituksessa synonyymina väkijoukon tai massan kanssa. Plebeijien ääni ei kuulu selkeästi roomalaisissa lähteissä ylipäänsä, tutkittiinpa mitä aikaa tahansa,²⁵² ja roomalaisen kirjallisen perinteen elitistisyys onkin laajasti tunnustettu.²⁵³ Myös Liviuksen ensimmäisissä kirjoissa tavallinen kansa jää monin tavoin hiljaiseksi.

Tässä luvussa käsittelen eliitin ulkopuolista yhteisöä Liviuksen kertomuksessa. Millä tavalla Livius rajaa roomalaista väestöä käsitteellä plebeiji, entä miten se vertautuu muihin yhteisön jakolinjoihin kuten armeijaan? Miten kansa tai plebeijit näkyvät ja toimivat varhaisessa Roomassa ja erityisesti suhteessa senaattiin ja patriiseihin?

3.1. Plebeijit, roomalaisten ei-isät

Ensimmäisen kerran Livius mainitsee plebeijit jo aikaisessa vaiheessa kuningasajalla tarinaketjussa, jossa Romulus yritti saada naapurikansoilta vaimoja vasta perustamansa kaupungin miehille.²⁵⁴ Uutta tulokasta Latiumin maisemakuvaan kuitenkin karsastettiin, ja kuningas päätti varmistaa yhteisön jatkuvuuden yhdistelemällä viekkautta ja väkivaltaa. Isännöimiensä kisojen huipennuksena nuoret roomalaiset hyökkäsivät vieraiden kimppuun ja ryöstivät naimaikäiset naiset koteihinsa.²⁵⁵ Miellyttävimmät oli osoitettu tärkeimmille patriiseille, ja ”tehtävään plebeijeistä valitut miehet kantoivat naiset heidän taloihinsa”.²⁵⁶ On vaikea sanoa, keitä Livius ajatteli näiden miesten olevan. Tilannekuvassa kaupunki on suunnitellun sekasorron vallassa. Nuoret miehet säntäilevät joukkioina sinne tänne ja kaappaavat naisia, samalla kun muut juhliin saapuneet vieraat pakenevat kauhun vallassa ja syyttävät roomalaisia vieraanvaraisuuden häpäisemisestä. Plebeiji tarkoittanee

---

²⁵¹ Cornell 1995: 256–257.

²⁵² Horsfall 2003, 26–28.

²⁵³ *ibid.*, 28–29. Historiankirjoituksesta erityisesti, ks. Marincola (1997) 2004, 27–28.

²⁵⁴ Liv. I.9.1–3.

²⁵⁵ Liv I.9.5–10.

²⁵⁶ Liv. I.9.11.

tässä vain kansalaista yleensä, tosin kuitenkin sellaista, jolle voidaan osoittaa tietty luottamustehtävä.

Kuningasajalla plebeijien ja patriisien välinen kamppailu ei ollut vielä todella alkanut. Kuninkaan ja patriisien väliset valtasuhteet ovat narratiivissa merkittävämpiä sikäli kuin Livius kuvaa eri yhteisön osien jännitteitä ylipäättään. Kuitenkin tasavallan alussa väestöluokkien kärhämät tulisivat ryöpsähtämään kaupungin sisäisten tapahtumien etualalle hyvin nopeasti, eikä Livius halunnut esittää tätä yhtäkkisenä muutoksena.

Hän pohjustaa konfliktia ensimmäisessä kirjassa, kun hän kirjoittaa Romuluksen jälkeisestä *interregnumista*. Plebeijit ajattelivat velvollisuutensa kuuliaisuuteen moninkertaistuneen yliherrojen satakertaistuksessa:

And so the hundred senators shared the power among themselves... [--] Murmurs then arose among the plebs that their servitude had been multiplied; that a hundred masters had been given them instead of one.²⁵⁷

Livius kertoo myös tarkemmin *interregnumin* vallanjaon järjestelystä patriisien kesken: muun muassa kymmenen kerrallaan oli vallassa ja näistä yksi piti vallan tunnuksia viisi päivää kerrallaan.²⁵⁸ Hänen painotuksensa plebeijien reaktiossa on kuitenkin koko patriisien ryhmässä. Tästä syystä hän puhuu hallitsijoiden satakertaistumisesta, ei kymmenkertaistumisesta. Dionysios Halikarnassolaisella huomio kiinnittyy sitä vastoin patriiseihin yksilöinä. Plebeijit ärsyyntyvät hänen mukaansa jatkuvista vallanvaihdoksista – uusi *interrex* viiden päivän välein – ja valtaapitävien tempoilevasta toiminnasta yksilöiden erilaisuuksien vuoksi.²⁵⁹ Livius käytti siis *interregnumin* ja kuninkaanvaalin muodostumisen kuvausta hyväkseen esittämään patriisien ja plebeijien välistä kitkaa varhaisessa muodossaan.

Suoranainen viha monarkiaan ja yksinvaltiuteen oli myöhemmin roomalaisten ajattelussa merkittävä piirre myös heidän omasta mielestään.²⁶⁰ Kuitenkin kuninkaat olivat historiallisessa traditiossa kaupungin perustajia ja laajentajia, sekä useimpien merkittävien yhteiskunnallisten instituutioiden alulle panijoita.²⁶¹ Liviuksen teoksessa kuninkailla onkin enimmäkseen lämpimät suhteet kansaan. Romulus oli enemmän kansan kuin patriisien mieleen, Tarquinius Priscus kosiskeli kuninkaaksi pyrkiessään erityisesti plebeijettä, ja

---

²⁵⁷ Liv. I.17.5,7.

²⁵⁸ Liv. I.17.5–7.

²⁵⁹ Dion. Hal. II.57.3.

²⁶⁰ Cornell 1995, 148, 150; Mustakallio 2008, 138–139.

²⁶¹ Liv. II.1.2. Tutkimuskirjallisuudesta esim. Cornell 1995, 59; Vasaly 2015, 54.

Servius Tullius varmisti kansansuosionsa jakamalla maata plebeijeille – mikä oli patriisien toiveita vastaan.²⁶²

Superbuksen hirmuvalta käänsi kuitenkin paitsi vallankumouksen aloittaneen yläluokan myös kansan voimakkaasti monarkiaa vastaan. Vapaaseen tasavallan aikaan²⁶³ siirtyminen ei silti ollut yksinkertaista. Liviuksen kuvauksessa sekä yläluokka että kansa joutuivat tasavallan ensimmäisinä vuosina koetukselle suhteessaan monarkiaan, ja erityisen hankalaa oli konsuleilla kansaa johtaessaan. Käsittelen näitä jännitteitä Liviuksen kertomuksessa seuraavaksi.

Lucius Junius Brutus ja Tarquinius Collatinus olivat ensimmäiset konsulit. Liviuksen mukaan kansa katsoi kuitenkin karsaasti viimeisen kuningassuvun nimeä jo itsessään, ja Collatinuksen aseman ristiriitaisuus muodostui ylitsepääsemättömäksi:

For the name of one of the consuls, though he gave no other offence, was hateful to the citizens. “[--] Superbus was now expelled, but the supreme power was in the hands of Collatinus. [--]”. Beginning in this way, [--] the talk spread through the entire nation, and the plebs [became] anxious and suspicious...²⁶⁴

Livius aloittaa tapauksen kertomisen kirjoittamalla, että pikkuasioissa vapauden puolustamisessa menttiin ehkä liian pitkälle.²⁶⁵ Hän vähättelee näin lähtökohtana olevia kansan tuntemuksia, ja konsulin karkottamiseen päättyvä tapaus on hänen mielestään triviaali asia. Kommentin perusteella Livius olisi itse varmaankin antanut asian vain olla ja vähät välittänyt kansalaisten tuntemuksista ja konsuli Tarquiniuksen sukulaisuussuhteista.

Tilanne sai Brutuksen kutsumaan levottoman kansan koolle. Livius korostaa Brutukselle kirjoittamassaan puheessa Collatinuksen merkitystä kuninkaanvallan lopettamisessa ja kuvaa, että Brutus oli haluton toimintaan tätä miestä vastaan. Puheessa Collatinuksen karkotuksen syyksi muotoutuu minkään tosiasiallisen sijaan pelkkä kansan tuntema pelko nimeä kohtaan, ja tätä pelkoa Brutus piti mahdollisesti turhana.²⁶⁶ Toisaalta Liviuksen kuvauksessa on myös asian vakavasti ottavia sävyjä.

---

²⁶² Liv. I.15.8, 35.2, 46.1–2.

²⁶³ Liv. II.1.1–4 näkee tasavallan uudenaikaisena vapauden aikana Rooman kansalle. Ks. myös Ogilvie 1965, 233–234; Vasaly 2015, 55–57.

²⁶⁴ Liv. II.2.3–4.

²⁶⁵ Liv. II.2.1.

²⁶⁶ Liv. II.2.5–7.

Brutus toi kansankokouksessa esille kansalaisilla vannottamansa valan olla koskaan hyväksymättä kuningasta kaupungin hallitsijaksi. Tähän vetoaminen osoittaa, että hän kykeni kuitenkin hyväksymään kansan tavoitteen turvata yhteisön vapaus monarkialta, vaikkei hän ehkä uskonutkaan pelon realisoitumiseen. Brutuksen sai myös toimimaan Liviuksen mukaan ennen kaikkea tämän rakkaus valtiota kohtaan,²⁶⁷ mikä vaikuttaa oudolta maininnalta, jos Livius näkisi konsulin tässä kutsuvan kansankokouksen ollakseen vain kansalle mieliksi.

Brutus kehotti Collatinusta lähtemään vapaaehtoisesti, ja sanoi: ”...viimeistele aloittamasi hyvä työ, ja poista kuninkaallinen nimi keskuudestamme... kansa on vakuuttunut, että Tarquiniusten myötä kuninkuuskin katoaa”.²⁶⁸ Tuntemus oli lähtöisin kansan ”syvistä riveistä”, mutta yläluokkakin näytti olevan ajatuksen puolella. Collatinus lähti vasta yhteisön tärkeimpien kansalaisten ja erityisesti kunnianarvoisan appensa suostuttelujen jälkeen. Livius korostaa Collatinuksen vastahakoisuutta toteamalla, että ennen kaikkea tämä pelkäsi joutuvansa muutoin maksamaan raskaasti itsepäisyydestään.²⁶⁹

Omaisuuksien menettämisen lisäksi jää hämäräksi, mitä nämä vastoinkäymiset olisivat saattaneet olla. Lopuksi senaatin lausunnon jälkeen konsuli äänestettiin kansalla koko *gens Tarquinian* karkottamisesta lailla.²⁷⁰ Tämä osoittaa mielestäni samalla roomalaista oikeudellista silmää, sillä vaikka Brutus oli Superbuksen sisarenpoika, ei hänen asemansa ollut uhattuna, sillä hän kuului nimestään päätellen eri klaaniin.

Collatinuksen seuraajaksi valittiin Publius Valerius.²⁷¹ Superbus yritti voittaa kaupungin takaisin hyökäten Roomaa vastaan vieraan etruskiarmeijan johdossa, ja Brutus kuoli kaksintaistelussa tämän poikaa vastaan. Valerius jäi täten yksin konsuliksi, eikä hän hetkeen järjestänyt vaaleja kollegan valitsemiseksi itselleen. Kansaa Valeriuksen käytös alkoi epäilyttää, ja tällä kertaa Liviuksella on hyvin vähän ymmärrystä kansan peloille:

[T]he surviving consul, so fickle are the affections of the mob, became unpopular; not only did the people dislike him, but they actually suspected him and made cruel charges against him. [--] The frequency of these remarks [--], shamefully unjust as they were, distressed the consul.²⁷²

---

²⁶⁷ Liv. II.2.5.

²⁶⁸ Liv. II.2.7.

²⁶⁹ Liv. II.2.9–0.

²⁷⁰ Liv. II.2.11.

²⁷¹ *ibid.*

²⁷² Liv. II.7.5–7.

Valerius kutsui kansan koolle ja lupasi osoittaa hyväntahtoisuuttaan rakentamalla uuden talonsa kukkulan huipun sijaan sen juurelle. Tämä pois lukien hänen puheensa on kuitenkin kansaa voimakkaasti toruva. Hän kysyy retorisesti, eikö kellään voi koskaan olla niin suurta kunniaa ja tunnustusta, ettei kansa häntä epäilisi vallantavoittelijaksi.²⁷³

Livius muotoilee molemmat tapaukset samalla tavalla. Ensimmäiseksi hän huomioi, että kansa oli huolestunut yhden konsulin toiminnasta. Sitten kansa kutsuttiin koolle, ja epäsuorassa kerronnassa konsuli puhutteli kansaa kerraten tilanteen ja kansan valitukset. Siirtyen suoraan kerrontaan konsuli puhuu voimallisesti. Ensimmäisessä Brutus puhutteli Collatinusta ja kehotti tätä lähtemään. Valerius sen sijaan puhutteli kansaa, ja vaikuttaa siltä, että puhuessaan hänellä on mielessään aiemmat ja (mahdolliset) tulevat syytökset. Korkeimpien virkamiesten toiminnasta ei tulisi mitään, jos ketä tahansa arvovaltaista miestä voidaan epäillä yksinvallan tavoittelusta.

Liviuksen mukaan seuraavaksi säädettiin lakeja, joista tärkeimmäksi hän nostaa yksinvallan tavoittelijan lainsuojattomaksi julistamisen ja kansalaisten valitusoikeuden korkeiden virkamiesten toiminnasta.²⁷⁴ Nämä siis sen lisäksi, että Tarquiniukset karkotettiin ja Valerius siirsi talonsa paikkaa. Kansan toiveita siis pitkälti kuunneltiin, vaikka Livius tuomitsikin arvostettujen miesten maineen tahraamisen syytöksillä. Publis Valeriuksen asema kääntyi uusien lakien jälkeen kansan silmissä täysin päinvastaiseksi, ja hän sai lisänimen Publicola, kansan ystävä.²⁷⁵ Selvästi tämän puhe kansalle myös tehoi, sillä tämän jälkeen väitettyihin vallantavoittelijoihin kohdistetut syytökset eivät ole lähtöisin kansalta. Ann Vasaly huomioi, että Livius usein osoittaa kansan ottavan lyhyellä aikavälillä opikseen julkisesti esitetyistä puheista, ja niin tässäkin vaikuttaa tapahtuvan.²⁷⁶

Vasalyn mukaan Liviuksen ensimmäisessä pentadissa kansa on usein helposti tunteidensa vietävissä. Kansa kuvataan esimerkiksi milloin pelokkaana, milloin ahneena, häpeissään tai vihaisena, mutta myös urheana ja ylpeinä patriootteina.²⁷⁷ Collatinuksen ja Valeriuksen syytöksissä kansa tunsu ennen kaikkea pelkoa ja epäilystä valtaapitäviä kohtaan. Livius ei lähteissä lukemastaan selvästi pitänyt, sillä hän vähättelee kansan pelkoja. Ennen kaikkea yläluokka oli tasavallan alussa huolissaan kansan peloista, sillä ne saattaisivat johtaa paitsi kunnollisten miesten syyttämiseen juuri kuninkaanvallan palauttamiseen.

---

²⁷³ Liv. II.7.9,11.

²⁷⁴ Liv. II.8.1–2.

²⁷⁵ *ibid.*

²⁷⁶ Vasaly 2015, 99. Vrt. Liv. II.41, missä Spurius Cassius lopulta tuomitaan kuolemaan, mutta kansaa ennen epäluottamus herää ensin patriiseissa/senaattoreissa.

²⁷⁷ Vasaly 2015, 98, n. 11.

Yksi Brutuksen ensimmäisistä teoista on vannottaa kansalla vala, etteivät nämä ikinä sallisi kuninkaan hallita kaupunkiaan. Tämä oli Brutuksen mielestä tärkeää, sillä vaikka kansa oli aluksi vapaudelle ahne, konsuli epäili, että se antaisi periksi Tarquiniusten lahjonnalle.²⁷⁸ Brutuksella oli tässä varmasti mielessään Servius Tulliuksen maan jakaminen plebeijeille, jonka jälkeen kuningas vasta järjesti äänestyksen asemastaan.

Superbuksen ollessa elossa Tarquiniukset olivat tasavallan alussa jatkuva uhka Roomalle. Superbuksen ensimmäinen avoin sota ei onnistunut, ja hän pyysi apua Clusiumin kuninkaalta Lars Porsennalta.²⁷⁹ Porsennan uhka kaupungille on merkittävä toisen kirjan alussa. Vapauden puolustamisen sijaan kansa nähdään tässä riskitekijänä. Senaatti pelkäsi, että piirityksestä peloissaan oleva kansa taipuisi rauhaan, ja yläluokka päätti tämän vuoksi olla kansalle mahdollisimman paljon mieliksi:

[The senate] feared not only the enemy but their own citizens, lest the plebs should be terror-stricken and, admitting the princes into the City, should even submit to enslavement, for the sake of peace. Hence the senate at this time granted many favours to the plebs.²⁸⁰

Kansaan ei siis voinut luottaa, ja joukkovoima pelotti eliittiä. Erityisesti tasavalta oli vaarassa siksi, että kansa antautuisi Porsennalle ja sallisi kuninkaanvallan paluun. Niin kauan kuin Superbus oli elossa, eliitti pelkäsi kansan pettävän tasavallan, ja kansan joukkovoimalla nähtiin olevan valta toteuttaa vastavallankumous – mutta ei tietenkään aktiivisesti.

Patriisien asennoitumisessa tapahtui Liviuksen mukaan havaittava muutos välittömästi, kun vuonna 495 eaa. Superbuksen kerrotaan kuolleen. Uutisesta iloitsivat sekä patriisit että plebeijit, mutta patriisit suorastaan ylitsevuotavasti. Tästä alkaen plebeijit alkoivat tuntea nahoissaan eliitin epäoikeudenmukaisuuden.²⁸¹ Huomioitakoon, että maininnan näkökulma on kansan, ei senaatin puolella.

Andrew Lintottin mielestä antiikin traditio kertoo juuri päinvastoin patriisien vastustuksesta nousevaa kansanvaltaa kohtaan,²⁸² mutta Liviuksen kertomus on monisyisempi. Superbuksen ulkoinen uhka näyttäytyi kansaa yläluokan mielivallalta suojanneena esteenä,

---

²⁷⁸ Liv. II.1.9–10.

²⁷⁹ Liv. II.9.1,4.

²⁸⁰ Liv. II.9.5–6.

²⁸¹ Liv. II.21.5–6.

²⁸² Lintott 1999, 32.

jonka poistuminen vapautti patriisit ajamaan omia etujaan, tai ainakin vastustamaan voimallisesti kaikkia plebeijä suosivia toimia. Tasavallan jatkuvuus oli turvattu ulkoista uhkaa vastaan, eikä eliitin tarvinnut enää pokkuroida kansaa.

Uudessa tilanteessa patriisit ja plebeijit päätyivät pian törmäyskurssille ensimmäisen kerran. Livius kertoo monipolvisesti, kuinka plebeijit heräsivät vastustamaan velkaorjuutta, ja miten senaatti – jossa oli myös liennytyksen kannalla olevia – pyrki itsepäisesti ylläpitämään status quota. Kädenvääntö huipentui sotilaina olevien plebeijien vetäytymiseen kaupungista eli *secessioon* eräälle läheiselle vuorelle.

Tarinaketju on tekstissä poikkeuksellisen pitkä, ja tapahtumat kattavat kahden–kolmen vuoden ajanjakson vuosina 495–493 eaa. Protestin lopputuloksena perustettiin kansantribuunien ja ediilien virat, jolloin plebeijit saivat ensimmäiset omat virkamiehensä. Ogilvie tiivistää tradition niin, että plebeijien pääasiallinen vaatimus konfliktissa olisi ollut saada oma virkamies suojaksi patriisien ylilyönneiltä.²⁸³ Liviuksen kertomuksessa näiden virkojen luominen tapahtuu tilanteen ratkaisussa kuitenkin ilman mitään viittausta aiempaan keskusteluun tai vaatimuksiin. Livius ei myöskään kerro muutosta kenenkään tietyn henkilön ideaksi, vaan kertoo päätöksestä passiivissa.²⁸⁴

Livius aloittaa kuvauksen mainitsemalla, että sodan Volsceja vastaan lähestyessä jo valmiiksi jännitteiset suhteet senaatin ja kansan välillä leimahtivat suoranaiseksi vihanpidoksi. Vertauskuvallisen ruutitynnyrin laukaisin oli ennen kaikkea velkaorjuuteen joutuneiden tilanne. Yksi velkojaltaan karannut mies kertoi Forumilla vastoinkäymisistään – omaisuutensa menettämisestä ja viimeisimpänä ruoskinnastaan velkojan toimesta – minkä seurauksena pahennus levisi ympäri kaupunkia.²⁸⁵

Ruoskitun miehen kanssa samassa asemassa olleita ryntäsi kaikkialta kaduille pyytäen muilta kansalaisilta suojelusta. Kansan tiet veivät Liviuksen mukaan lopulta Forumille, ja konsulit ja senaattorit tunsivat suvereenin valtansa tulevan uhatuksi:

[E]verywhere crowds were streaming through the different streets and shouting as they hurried to the Forum. [--] They demanded, in a manner much more threatening than suppliant, that the consuls should convene the senate; and they surrounded the Curia, that they might themselves witness and control the deliberations of the state.²⁸⁶

---

²⁸³ Ogilvie 1965, 293.

²⁸⁴ Liv. II.33.1.

²⁸⁵ Liv. II.23.1–8.

²⁸⁶ Liv. II.23.9,11–12.

Tunnekuohon vallassa oleva kansa meni siis niin pitkälle kuin voi valtaamatta itse senaattia, joka oli kokoontuneena senaattitaloon eli Curia Hostiliaan. Väkijoukon painostus oli kuitenkin huomattava. Massojen rynnätessä paikalle Forumilla olleet senaattorit olivat Liviuksen mukaan peloissaan, ja väkivallan estikin vain konsulien väliintulo.

Senaattorit, jotka eivät olleet valmiiksi paikalla, eivät ensiksi uskaltaneet saapumaan lainkaan, mutta lopulta tarpeeksi moni kokoontui senaattitaloon.²⁸⁷ Senaatissa ei silti kyetty tekemään päätöstä tilanteen ratkaisemiseksi. Konsulit edustivat Liviuksen mukaan suhtautumisessaan eri puolia Appius Claudiuksen vaatiessa pidätyksiä ja Publius Serviliuksen kannattaessa maltillisemmin kansan lepyttämistä.²⁸⁸ Appius Claudius kasvoi konfliktin kuluessa plebeijien arkkiviholliseksi, ja tasavallan alun historiassa muutkin Claudiukset ovat kuin samasta muotista, minkä myös Vasaly huomioi.²⁸⁹

Kaupungin sisäinen tilanne oli ajautunut umpikujaan, ja Livius esittää ulkoisen uhan sen huipentumana. Volscien armeija lähestyi, ja sota oli käsillä. Suhtautumisessa uutiseen näkyi Liviuksen mukaan, miten jakautunut yhteisö sillä hetkellä oli: senaatissa oltiin häntäänntyneitä, kun taas Curian ulkopuolella kansa suorastaan riemuitsi. Kansalaiset kehoittivat toisiaan olemaan ilmoittautumatta palvelukseen. Jos kuolla täytyy, kuoloon kaikki. Maltillinen Servilius vetosi kansaan, että mikään uhan alla tehty päätös ei voisi olla oikeutettu, eikä se tekisi kunniaa plebeijeillekään.

Konsulin ratkaisu oli väliaikainen. Hän julisti, että sotilaiden velkojen periminen ja oikeudenkäynnit tuli jäädyttää palveluksen ajaksi, sekä jo kahlitut palvelukseen haluavat tuli vapauttaa.²⁹⁰ Vasaly huomioi, kuinka tämän jälkeen kaoottinen kansanjoukko oli kohta jo sääntillisesti toimiva sotakone täynnä patrioottista ylpeyttä.²⁹¹ Livius myös mainitsee värväytyneiden velallisten erityisen rohkeuden ja hyödyllisyyden voittoisassa sodassa.²⁹²

Kuvatussa jaksossa veloissa ei ollut koko kansa. Muut kansalaiset tunsivat kuitenkin voimakasta solidaarisuutta velkaantuneita kohtaan, ja Forumille kokoontunut joukko vaikuttaa yhtenäiseltä massalta: kaikki olivat kauhistuneita velkaantuneiden kohtelusta, kaikki vaativat senaatilta muutosta tilanteeseen ja kaikki ilakoivat Volscien saapumisesta.

---

²⁸⁷ Liv. II.23.10,13. Ajatus, että senaatin päätösvaltaisuuteen tarvittiin läsnäolijoita tarpeeksi, on Ogilvien mukaan anakronismi. Ks. Ogilvie 1965, 300.

²⁸⁸ Liv. II.23.14–15.

²⁸⁹ Vasaly 2015, 59–60.

²⁹⁰ Liv. II.24.1–7.

²⁹¹ Vasaly 2015, 104.

²⁹² Liv. II.24.8.

Toisaalta on Vasalyn mukaan huomionarvoista, ettei kansa oikeastaan esittänyt mitään konkreettisia vaatimuksia. Kansa on tässä vaiheessa hänen mukaansa siis vailla poliittista ääntä.²⁹³ Se räyhää ja pauhaa, mutta se ei Vasalyn tulkinnan mukaan osallistu poliittiseen toimintaan ”valtion sisällä”. Kyky tähän sillä oli vasta tribuunien esiintyessä kansan äänitorvina senaatin suuntaan.²⁹⁴

Kansa ei voinut artikuloida vaateitaan, koska sellaisten käsittelemiselle ei ollut olemassa oikeaa kanavaa. Kuten mainittua, jo aiemman konsulin Publicolan aikana säädettiin laki virkamiesten toiminnasta valittamisesta (*provocatio*) mutta tämä oli muodoltaan reaktiivinen suoja kansalaisille.²⁹⁵ Laki suojasi lisäksi vaaleilla valituilta virkamiehiltä, ei piiskurimaisilta velkojilta, joiden toiminta perustui oikeudellisesti pitäviin sopimuksiin.

Itse asiassa katson, että kansalaiset kuitenkin käyttivät hyväkseen mahdollisuuden protestiin poliittisen järjestelmän sisällä tilaisuuden tullen. Livius kertoo, että koska konsulit eivät pystyneet päättämään, kumpi saisi pyhittää Merkuriuksen temppelin, senaatti alisti päätöksen kansanäänestykseen. Sotimisen jälkeen velkaorjuuden ratkaiseminen oli jälleen tapetilla, mutta senaatti selvästikin näki pyhitysnimityksen äänestyksen erillisenä, itsenäisenä asiana. Kansalaiset puolestaan yhdistivät tämän osaksi laajempaa poliittista tilannetta, ja näpäyttivät yläluokkaa:

The people assigned the dedication to Marcus Laetorius, a centurion of the first rank – a choice which would readily be understood as intended not so much to honour Laetorius, to whom a commission had been given which was too exalted for his station in life, as to humiliate the consuls.²⁹⁶

Livius esitti kansan siis kyllä monoliittisena, muttei mielestäni kaikinensa poliittisesti avuttomana. Kansa löytää tässä keinon osoittaa mieltään senaatin ja konsulien toimintaa vastaan juurikin ”valtion sisällä”.

Vasaly pohtii, esittääkö Livius kansan kasvavan moraalisesti ensimmäisessä pentadissa. Hänen mielestään lopulta ei, mutta hän uskoo, että Livius pyrki tähän *Ab urbe conditassa* yleisesti ottaen. Liviuksen mielestä roomalaisten moraalitila oli myöhäisessä tasavallassa pahasti rappeutunut, ja Vasaly ajattelee, että tämän kehityksen esittämiseksi Livius olisi ensin kertonut yleisen moraalin kypsyneen täyteen mittaansa jossain vaiheessa kaupungin

---

²⁹³ Vasaly 2015, 101–102.

²⁹⁴ Vasaly 2015, 102–103.

²⁹⁵ Ogilvien mukaan kyseinen maininta laista on todennäköisesti anakronismi, koska samalta vaikuttava laki säädettiin Liviuksen mukaan myös vuonna 300 eaa. Ogilvie 1965, 252.

²⁹⁶ Liv. II.27.6–7.

historiaa. Vasalyn mielestä ensimmäisessä pentadissa kansan rooli on kuitenkin muuttumaton, paikoin kaupungin sisäistä harmoniaa järkyttävä, joskus taas kyvykäs osoittamaan suurta uhrautuvuutta ja hyväntahtoisuutta. Kansa on Liviuksen tekstissä näin yksi rooli-hahmoista, jonka reaktioita muutoksiin ja erilaisten johtajien toimintaan historioitsija käyttää poliittisina opetuksina ja esimerkkeinä.²⁹⁷

Vasalyn näkökulma Liviuksen didaktisuudesta on kuitenkin mielestäni liian yksipuolinen. Kansan ”lyhyen muistin” voi selittää myös toisin. Vaikka Liviuksen teosta tutkitaan monesti kuin fiktiivistä kirjallisuutta ja kansa on kuin yksi rooli-hahmoista narratiivissa, on mielestäni tärkeää huomioida, että Livius kirjoitti ja mielsi kirjoittavansa historiaa – kuten Chaplin & Kraus huomauttavat, antiikissa historia oli yksi kirjallisuuden lajeista, ja arvostettu sellainen.²⁹⁸ Liviuksen ajatteluun sisältyi varmasti arkijärkinen huomio, että kansalaisia kuoli ja uusia syntyi, eli kansa ei siis ollut kokonaisuutena staattinen tai pysyvä. On mielestäni täten hankala ajatella, että historianfilosofisista ja kirjallisista tavoitteistaan huolimatta Livius olisi kirjoittanut ”kansan” satojen vuosien aikajänteellä aktiivisesti kasvavaksi hahmoksi historiassaan.

Tietynlainen kansan tempoilevuus yhtäältä koko yhteisön ja toisaalta kapea-alaisempien etujen ajamisessa vaikuttaa kokonaisuutena verrattain realistiselta kuvaukselta. Kuten Vasaly huomioi, tällaisen kansan reagoimista ympäristöönsä Livius voi käyttää tärkeiden opetusten esittämiseen. Juuri tämä on mielestäni Vasalyn pohdinnan ydintulos: kansa, muuttuva kuin sää, niin hyvässä kuin pahassa, oli ensimmäisessä pentadissa Liviuksen historialliselle ajattelulle ja tavoitteille tässä roolissaan parempi väline kuin kapea-alaisesti didaktista näkökulmaa itsessään edustava ”oppiva kansa”. Kansa oli toki yleensä monoliittinen, mutta sen usein vaihtelevassa, värikkäässä suhtautumisessa näyttäytyi lopulta suuri kirjo.

Armeijassa palvelevat plebeijit päätyivät vetäytymään kaupungin ulkopuolelle vuonna 494 eaa., kun kansalaisten epäluottamus konsuleihin oli huipussaan. Liviuksen kertomuksessa senaattorit ja konsulit eivät missään vaiheessa toimineet yksimielisesti, mutta Appius Claudiuksen johtama tiukka linja sai useimmiten maltillisia ehdotuksia enemmän kannatusta. Kansan hallitsemiseksi senaattorit nimittivät määrääjäksi diktaattorin ylimmäksi virkamieheksi, jonka toiminnasta ei voinut valittaa. Diktaattorin tehtävänä oli suorittaa sotaväenotto ulkopäin hyökkäävien kansojen vuoksi, koska kansa vastusti kaikkia

---

²⁹⁷ Vasaly 2015, 100–101.

²⁹⁸ Chaplin & Kraus 2009, 3.

konsuleiden yrityksiä. Idea oli viime kädessä Appiuksen, mutta hänen itsensä sijasta senaattorit valitsivat diktaattoriksi maltillisen Manius Valeriuksen.²⁹⁹

Kolmella rintamalla onnistuneen sodankäynnin jälkeen sisäpoliittinen tilanne ei helpottanut. Senaattorit halusivat pitää kertaalleen värvätty sotilaat aseissa, mutta diktaattori Valerius ei kansalaisten ankaraan kohteluun suostunut, ja hän erosi virastaan. Liviuksen mukaan senaattorit tulksivat lakeja niin, että koska sotilaat olivat vannoneet valansa konsuleille eivätkä diktaattorille, oli näillä edelleen komentajan oikeus olla vapauttamatta sotilaita palveluksesta. Vedoten uuteen käsillä olevaan sotaan konsulit johdattivat armeijansa ulos kaupungista, missä kohdin kapina kärjistyi.³⁰⁰

Sotapalvelukseen sitoutuneiden plebeijien ensimmäinen ajatus oli konsulien väkivaltainen vastustaminen, mutta tämä hylättiin ja sotilaat valitsivat rauhanomaisen aktivismin:

...they took the advice of one Sicinius, and without orders from the consuls withdrew to the Sacred Mount, [--] three miles from the City. [--] There, without any leader, they fortified their camp with stockade and trench, and continued quietly, taking nothing but what they required for their subsistance[sic], for several days, neither receiving provocation nor giving any.³⁰¹

Livius esitti kaupungista vetäytyneet plebeijit lopulta siis korostetun pasifistisina. Hän painotti myös sitä, ettei näillä plebeijeillä, jotka olivat siis sotilaita, ollut minkäänlaista johtohahmoa, vaan he toimivat kollektiivisesti. Vasalyn näkemys, ettei plebeijeillä ollut poliittista ääntä ja he eivät siten toimineet valtion rakenteiden sisällä, on hyvin ymmärrettävä.³⁰² Plebeijien pettymys ja epäluottamus vallitsevaan järjestelmään ja petetyksi tulemisen tunne on Liviuksen kuvauksessa kuitenkin oikeutettu, olihan konsuli Servilius antanut lupauksen velkaorjuuden ratkaisemisesta.

Isabell Lorey tulkitsee Liviuksen kertomusta lähtökohtanaan juuri plebeijien kokema järjestelmän perustavanlaatuinen vääryys. Hän näkee plebeijien toiminnan *secessio*ssa erityisesti mutta myös laajassa mittakaavassa kieltäytymisenä tapahtuvana valtasuhteiden kritiikkinä. Patriiseilla oli ylivalta kaupungissa, joten plebeijit lähtivät kaupungista tuo-

---

²⁹⁹ Liv. II.28, 29.7–12, 30.1–5.

³⁰⁰ Liv. II.31.7–12, 32.1–2.

³⁰¹ Liv. II.32.2–5.

³⁰² Vasaly 2015, 102–103.

den näkyviin yläluokan vallan rajat, he siis kieltäytyivät osallistumasta epäoikeudenmukaisena näkemiensä valtarakenteiden ylläpitämiseen. Tämän seurauksena perustettiin kansantribuunien virat ja plebeijien asema yhteisössä parani.³⁰³

Loreyn mukaan tällä tavalla lähtökohtaisesti luonteeltaan passiivinen toiminta, kieltäytyminen, oli toteutuksessaan ja seurauksissaan aktiivista, uutta luovaa. Se pakotti valtarakenteet muuttumaan. Hän huomauttaa, että plebeijien toiminta ei siis ollut vallankumouksellista, vaan kaksinapaisen järjestelmän, patriisien vallan ja tämän vallan kumoamisen, hylkäämistä. Plebeijien valinta on hänen mukaansa merkityksellinen, koska Livius kuvaa vetäytyvät plebeijit aseistettuina sotilaina eli miehinä, joilla olisi ollut välineet patriisien väkivaltaiseen vastustamiseen.³⁰⁴ Plebeijit eivät toimineet valtion sisällä hakien poliittista ratkaisua tilanteeseen, koska heidän uskonsa järjestelmään ylipäänsä oli romahtanut.

Vasalyn mukaan Livius käytti kansasta sanoja kuten *plebs*, *populus*, *multitudo*, *turba* ja *volgus*.³⁰⁵ Yleiskäyttöisiä sanoja vaikuttavat olevan lisäksi etenkin *cives*, *civitas* ja *homines*. Kuningasajan kertomuksessa kansa oli kaupungin historian merkityksellisille asioille, kuten kuninkaiden toimille ja instituutioiden perustamiselle, pitkälti pelkkää taustaa. Tätä heijastaa Liviuksen kielenkäyttö, sillä ensimmäisessä kirjassa hän käyttää kansasta erilaisia sanoja hyvin tasaisesti. *Plebs* esiintyy yhtä usein kuin *multitudo* tai *homines*. Tasavallan alun plebeijien taistelu osallisuuden ja vapauksien puolesta näkyy Liviuksen tekstissä: siinä missä Livius kirjoittaa *plebs* ensimmäisessä kirjassa 15 kertaa tarkoittaen roomalaista kansaa, käyttää hän termiä toisessa kirjassa yli 130 kertaa, ja kolmannessa sekä neljännessä kirjassa yli 180 kertaa.

Antiikin traditiota voi tulkita Cornellin ja J.-C. Richardin mukaan niin, että plebeijit syntyivät poliittisena ryhmänä nuoren tasavallan alussa vastaukseksi patriiseilta kokemiinsa vääryyksiin. Ennen tätä tapahtumaketjua plebeijit voidaan määritellä vain niin, etteivät he olleet patriiseja.³⁰⁶ Myös Lorey paikantaa plebeijien heräämisen ensimmäiseen *secession*: kansantribuunien plebeijien poliittinen edustuksellisuus tuli osaksi yhteisöä vasta *secession* tuottamassa uudessa valtarakenteessa.³⁰⁷ Avaan tätä näkemystä plebeijeistä poliittisena ryhmänä seuraavaksi.

---

³⁰³ Lorey 2008.

³⁰⁴ *ibid.*

³⁰⁵ Vasaly 2015, 172 nootti 4.

³⁰⁶ Richard 1986: 114, 121; Cornell 1995: 256.

³⁰⁷ Lorey 2008.

Patrisiaatin syntyminen senaattoreiden nimittämisestä tarkoittaa, että kaupungin väestössä nähtiin olevan jonkinlainen luokkajako alusta alkaen. Richardin mukaan ainakin Dionysios Halikarnassolainen ja Cicero kirjoittivat, että Romulus jakoi kansan nimenomaisesti kahteen osaan, patriiseihin ja plebejeihin.³⁰⁸ Livius ei kuitenkaan kertonut tällaista varta vasten luotua ja päätettyä jaottelua tapahtuneen.

Kun Romulus perusti kertomuksessa senaatin, patriisit voidaan määrittellä positiivisesti³⁰⁹, eli voidaan sanoa, keitä patriisit olivat: Liviuksen mukaan he olivat ensimmäisiä senaattoreita ja heidän jälkeläisiään. Liviuksen mainitessa plebeijit ensimmäisen kerran sabiinitarten ryöstön yhteydessä,³¹⁰ ei siihen puolestaan liity mitään erityishuomiota.³¹¹ Tässä vaiheessa plebeijit voidaan siis määrittellä puolestaan vain negatiivisesti, eli siten mitä he eivät olleet: plebeijit eivät olleet eliittiä, patriiseja. Harvoista muista maininnoista ensimmäisessä kirjassa, kuten kuninkaanvaalista tai Superbuksen plebeijeillä teettämistä rakennustöistä,³¹² voi sanoa selvästi vain, etteivät nämä kansalaiset olleet patriiseja. Tämä käy järkeen myös siksi, että mielestäni Livius näki kuningasajan yhteisön myöhempiä aikoja yksinkertaisesti homogeenisempänä.³¹³ Hän esitti yhteisön eriytymisen ja erikoistumisen historiallisena prosessina.

Ensimmäisen *secession* jälkeen vuonna 494 plebeijeillä oli kuitenkin positiivisesti määriteltävissä oleva organisaatio, jonka huipulla olivat lainvoimaista koskemattomuutta nauttivat tribuunit. Plebeijit loivat uuden plebeijien tribuunin eli kansantribuunin viran ja valitsivat vaaleilla edustajansa virkaan *secession* päätteeksi. Tribuunien tehtävänä oli suojella plebeijejä patriisien ja erityisesti konsuleiden koetulta mielivallalta, ja virassa ollessaan tribuunin henkilö oli koskematon, pyhä.³¹⁴

Kansantribuunit ennen kaikkea ajoivat aktiivisesti uutta maalakia ja reaktiivisesti haastoivat oikeuteen yläluokkaisia virkamiehiä, joiden he katsoivat käyttäneen asemaansa väärin. Kansantribuunit olivat perustamisestaan alkaen Liviuksen kertomuksessa plebeijinäkökulman kiintopisteitä, mutta edustuksellisuus ei kuitenkaan tarkoittanut tribuunien ja kansalaisten mielipiteiden ehdotonta yhtäläisyyttä.

---

³⁰⁸ Richard 1986, 106. En ole Richardin kanssa samaa mieltä, että myös Livius implikoi Romuluksen jakaneen kansan näin.

³⁰⁹ Määrittely kiinnittyy siis siihen, mitä asia on, toisin kuin negatiivisessa määrittelyssä, joka käsittelee kaikkea sitä, mitä asia ei ole.

³¹⁰ Liv. I.9.11.

³¹¹ Tämä johtunee siitä, että kyseisessä kohdassa plebeiji tarkoittaa ketä tahansa määrittelemätöntä kansalaista, mikä on mielestäni usein tekstin pätevä tulkinta.

³¹² Superbuksen rakennustyöt: Liv. I.56.1–3.

³¹³ Ks. edempänä kuningas Servius Tulliuksen uudistuksista.

³¹⁴ Liv. II.33.1–2.

3.2. Armeija

Klassisen kauden imperialistisesta Roomasta ”valtiollisessa” mielessä puhutaan usein kirjaimin SPQR, *senatus populusque romanus*, eli ”senaatti ja Rooman kansa”.³¹⁵ Ajankulun alkuun mennessä *populus* oli siis nähtävissä yleisterminä kansalle. Momiglianon mukaan sana on alun perin tarkoittanut armeijaa.³¹⁶ Tässä alaluvussa tutkin sitä, miten armeija näkyy osana varhaisen Rooman yhteiskuntaa Liviuksen historiassa, ja miten alaja- ja yläluokkaiset väestökerrokset vaikuttavat armeijassa.

Livius kirjoitti, että Romulus kuoli – tai nousi taivaaseen – pitäessään kokousta Marsin kentällä. Tämä tapahtuma oli niin yhtäkkinen, että alkuhämmästyksen laannuttua sotilaat olivat hiljaisia ja surullisia, kuin ”orvoksi jäämisen pelon vallassa”. Kaupungin isä oli hävinnyt jättäen yksin uskolliset sotilaansa, joiden Livius oli juuri kuvannut rakastaneen johtajaansa enemmän kuin tavallinen kansa tai senaattorit.³¹⁷ Yhden miehen kertomus Romuluksen ilmestyksestä ja taivaaseen noususta rauhoitti kuitenkin heidän mielensä:

It is wonderful what credence the people placed in that man's tale, and how the grief for the loss of Romulus, which the plebeians and the army felt, was quieted by the assurance of his immortality.³¹⁸

Patriisit olivat ylhäisessä asemassaan erillään muista, mutta tässä myös armeija vaikuttaisi erottautuvan plebeijeistä jonkinlaiseksi omaksi kokonaisuudekseen. On mielestäni järkevintä lukea plebeijit tässä tilanteessa vain yleisesti väkijoukkoa tai muuta epätarkasti määriteltävää väkeä tarkoittavaksi. Tapahtumapaikkana oli Marsin kenttä kaupungin edustalla, ja armeija puolestaan on siten ymmärrettävissä tarkkarajaiseksi joukoksi miehiä. Toisaalta paikalla oli paljon myös muuta väkeä, sillä ulkopuolisetkin saivat seurata tällaisia kokouksia.³¹⁹

Kuningasajalla armeija tai sotilaat eivät esiinny itsenäisenä toimijana. Kuninkaat kävivät sodat, senaatti oli mukana äänestämässä sotien aloittamisesta ja eri papistot, kuten salii-papit ja fetiaalit, hoitivat sotaan liittyviä riittejä. Väestön sotilaallisia toimijoita edusti Liviuksen tekstissä kuningasajalla lähinnä aiemmin työssäni käsitelty ratsuväki eli ritarit

---

³¹⁵ 92nd Street Y: *Mary Beard on SPQR: The History of Ancient Rome*. 01:00.

³¹⁶ Momigliano 1986, 183–184. Ks. myös Cornell 1995, 257.

³¹⁷ Liv. I.15.8.

³¹⁸ Liv. I.16.8.

³¹⁹ Taylor 1966, 2, 18.

ja kuninkaan henkivartiokaarti. Henkivartion nähtiin antiikin ajattelussa liittyvän tyrannimaiseen valtaan.³²⁰

Livius mainitsee Romuluksen, Servius Tulliuksen ja Tarquinius Superbuksen pitäneen ympärillään henkivartiota niin sodan kuin rauhan aikana. Henkivartiokaartin pitäminen on kuitenkin vain sivuhuomautus näiden kuninkaiden toimissa, ja Livius antaa vain Superbuksen toiminnalle yleisen tyranniuden tulkinnan. Kun tekstissä kuningasajalla näkyy yksittäisiä sotilaita, ovat he enemmän legendaarisia sankareita kuin historiallisia hahmoja.³²¹ Ogilvien mukaan näissä kuvauksissa keskiössä oleva sotien ratkaiseminen yhteisön sankareiden välisessä taistelussa (*contest of champions*) on ollut yleinen monissa kulttuureissa ja eri alueilla.³²²

Kuningasajan loppupuolella Liviuksen armeijasta antama kuva monipuolistuu, kun yhteisön stratifikaatio toteutettiin hänen mukaansa ylhäältä päin. Samalla aiemmin tasaisesti jaettu yhteiskunnallinen vastuu keskitettiin paremmin toimeentulevien käsiin. Yhteisö eriarvoistui näkyvästi, kun kuudes kuningas Servius Tullius toteutti laajan, sotilaallis-poliittisesti merkittävän yhteiskunnallisen uudistuksen, jonka pohjana oli väestönlaskennan eli *censuksen* toimittaminen.

Liviuksen mukaan väestö jaettiin viiteen tuloluokkaan varallisuuden mukaan – viidennen luokan alapuolella olevat vapautettiin palveluksesta, ja he muodostivat suuren luokkien alapuolisen ryhmän, *infra classem*.³²³ Vaikka varakkaita oli köyhiin nähden huomattavasti pienempi määrä, jaettiin rikkaimmat kuitenkin köyhempiä luokkia roimasti useampaan laskennalliseen yksikköön, *centuriaan*. Näitä yksiköjä käytettiin uudistuksen luomassa poliittisessa, päättävässä elimessä, *comitia centuriatassa*.³²⁴

Lily Ross Taylorin mukaan äänestäessä *centuriat* antoivat äänen per yksikkö. Siten jo ensimmäisen luokan edustajat riittivät enemmistöön, 80 ääntä jalkaväestä ja 18 ratsuväestä eli yhteensä 98 ääntä.³²⁵ Armeijan järjestäytyminen määräsi näin myös poliittisen elimen toimintaa. Liviuksen tekstin mukaan vain jalkaväen miehet jaettiin tuloluokkiin ja

---

³²⁰ Ogilvie 1965, 84; Vasaly 2015, 37, 51.

³²¹ Liv. I.12.2, 24.1–3.

³²² Ogilvie 1965, 109.

³²³ Liv. I.43.1–8. Jaottelu taulukoituna ks. Cornell 1995, 179.

³²⁴ Livius ei Serviuksen uudistusten yhteydessä puhu instituutiosta tällä nimellä, mutta myöhemmän historian valossa kyse on juuri tästä, eikä asiaa tutkimuskirjallisuudessakaan ole kyseenalaistettu. Ks. esim. Ogilvie 1965, 172–173; Taylor 1966, 84–85, 87; Cornell 1986, 74; Mitchell 1986, 136; Forsythe 2011, 24.

³²⁵ Taylor 1966, 34, 84, 87. Liv. I.43.1–8.

ratsuväki puolestaan vaikuttaa saaneen asemansa ja etuoikeutensa muin perustein. Lienee turha epäillä kuitenkaan sitä, että ratsumiehet olivat varakkaita.

Alemmilla luokilla oli yhteensä 95 ääntä, joista köyhimmällä osalla vain yksi.³²⁶ Äänestys toimitettiin niin, että järjestyksessä seuraavan luokan *centuriat* pääsivät äänestämään vain, jos ensin äänestäneessä ylemmässä luokassa ei ollut jo saatu päätöstä aikaiseksi. Tämän vuoksi Livius kommentoi, että jo toisen luokan pääsy uurnille oli harvinaista ja alimpien luokkien kansalaiset pääsivät tuskin koskaan äänestämään.³²⁷ Ilman luokkaa jääneiden yksittäinen ääni oli siis vain teoreettinen. Järjestelmä oli siten voimakkaasti varakkaita suosiva ja muutosten vastustaminen helppoa.

Vaikka uudistuksen kuvaus tuntuu korostavan Serviuksen luomaa päättävää elintä *comitia centuriataa* ja yläluokan valta-asemaa siinä, painottaa Livius kuitenkin väestönlaskennan innovaatiota ja sodankäynnin vastuun jakamista varallisuuden perusteella, mikä tarkoitti taakan laskemista rikkaiden harteille:

[The *census*] would enable the burdens of war and peace to be borne not indiscriminately, as heretofore, but in proportion to men's wealth.³²⁸

Tämän esittelyn jälkeen Livius listaa kunkin luokan varallisuusvaatimukset, sodanaikaisen tehtävän ja palveluksessa käytettävän varustuksen.³²⁹ Livius kommentoi sitten toistamiseen, että sotarasitus jaettiin uudelleen, ja selittää, että rikkaat saivat vahvan asemansa päätöstoiminnassa vastineeksi tästä:

All these burdens were shifted from the shoulders of the poor to those of the rich. The latter were then granted special privileges: [--] equality of power and of rights, was no longer given promiscuously to all [--] but gradations were introduced, so that ostensibly no one should be excluded from the suffrage, and yet the power should rest with the leading citizens.³³⁰

Liviuksen mielestä uudistuksen päätarkoituksena oli siis järjestää miesten vastuut armeijassa varallisuuden mukaan, ja painotettu äänioikeus oli tästä oikeutettu palkinto. ”Valtio” ei varustusta tarjonnut, vaan kalliit panssarit ja aseet oli hankittava itse. Tämä on

---

³²⁶ *ibid.* Ogilvie 1965, 171 tulkitsee Liviuksen tekstiä niin, että Serviuksen systeemin summaksi tulisi 191 tai 194 *centuriaa*. Tasavallan lopussa määrä oli kuitenkin 193, ja koska Cicero ja Dionysios puhuvat johdonmukaisesti 193:sta *centuriasta* – minkä Ogilviekin tiedostaa – ei muualla tutkimuksessa ole ilmeisesti kiinnitetty tähän sen kummempaa huomiota. Vrt. esim. Taylor 1966, 84, 86; Cornell 1995, 179–180.

³²⁷ Liv. I.43.11–12.

³²⁸ Liv. I.42.5.

³²⁹ Liv. I.43.1–9.

³³⁰ Liv. I.43.9–10.

ilmeistä jo siksi, että Livius kertoo rasitteiden vaikuttaneen niin sodan kuin rauhan aikana, eli kyse oli muustakin kuin ruumiillisen panostuksen vaatimuksesta kaupungin hyväksi.

Ratsuväelle annettiin kuitenkin julkista rahaa hevosten hankkimista varten, ja Liviuksen mukaan naimattomia naisia verotettiin näiden hevosten ylläpidon maksamiseksi.³³¹ Gary Forsythen mukaan muinaisissa kaupunkivaltioissa yleensä oli juuri Liviuksen esitystä vastaava systeemi, jossa itsensä varustamaan kykenevät nähtiin oikeutetuiksi kansalaisuuteen ja sen etuihin.³³²

Aiemmin tasapäisesti kohdeltu väestö jaettiin *censuksessa* siis eriarvoisiin luokkiin. Liviuksen mukaan Servius halusi tulla muistetuksi juuri luokittelusta itsessään, sillä se antoi kunnian niille, joille se kuului.³³³ Taylorin mukaan *censuksen* mukaan määritellyt ja äänestämistä ohjanneet luokat olivat tasavallan lopulla muuttuneet osin arkaaisiksi, koska järjestelmä ei pysynyt uusien kansalaisten lisäämisen ja lisääntymisen tahdissa, ja toteutetut lisäykset luokkiin olivat epätasapainoisia. Kuitenkin luokkien poistamista vastustettiin, Ciceron mukaan juuri siksi, että oikeutetut erottelut kansalaisten välillä uhattiin hävittää.³³⁴

Tavalla tai toisella muutosvastaisuus murrettiin, koska Caesarin jälkeen luokat eivät tulle esille missään säilyneissä lähteissä.³³⁵ Livius romantisoi Serviuksen aikaa oikeastaan siis kahdella tasolla. Ensimmäinen on hänen julkilausumansa mielihyvä, joka tulee muinaisista ajoista kirjoittamisesta ankean lähihistorian sijaan.³³⁶ Toinen on kunnian ansaitsevien kansalaisten palkitseminen ja näkyväksi tekeminen Serviuksen systeemissä, jonka yksi ulottuvuus oli hävinnyt tai häviämässä hänen omana aikanaan.

Jaottelun poliittinen aspekti *comitia centuriata* oli myöhemmässä historiassa sotilaallista huomattavasti tärkeämpi, sillä järjestelmän kuvaama yhteys sotaikäyväen armeijan ja kansankokouksen välillä oli katkennut mahdollisesti jo ensimmäisten roomalaisten historiankirjoittajien aikaan mennessä.³³⁷ Taylor sanookin, että kyseinen *comitia* oli tasavallan loppupuolella täynnä anakronismeja, erityisesti Marsin kentälle kokoontunut toogaan pukeutuneiden kansalaisten joukko nähtiin symbolisesti edelleen armeijana.³³⁸ Livius oli

---

³³¹ Liv. I.43.9.

³³² Forsythe (2007) 2011, 27.

³³³ Liv. I.42.4.

³³⁴ Taylor 1966, 99.

³³⁵ *ibid.*

³³⁶ Liv. *praef.* 5–6. Ks. Ogilvie 1965, 26; Vasaly 2015, 24.

³³⁷ Cornell 1995, 180, 186–188.

³³⁸ Taylor 1966, 85.

siis oikeassa korostaessaan Serviuksen uudistuksen sotilaallista puolta, sillä muutosten valossa se kuvastanee myös todellista historiallista prosessia.

Cornell uskoo, että uudistuksen alkuperäinen tavoite oli hajottaa paikallisesti muotoutuneita pitkittäisiä ja poikittaisia suhteita väestössä ja korostaa niiden sijaan yksilöiden siteitä ”valtioon”.³³⁹ Hänen mukaansa voi jopa tulkita, että Serviuksen uudistus loi Rooman kansalaisuuden.³⁴⁰ Myös Ogilvie katsoo, että *comitia centuriatan* poliittinen ulottuvuus muotoutui sotilaallisen yhteyteen järjestelmän hyödyllisyyden vuoksi.³⁴¹ Liviuksen tekstissä sotilaallista näkökulmaa perimmäisenä tarkoituksena puoltaa myös se, ettei *comitia centuriataa* pyydetty koskaan äänestämään mistään ennen Superbuksen vallasta syöksemistä ja ensimmäisten konsulien vaalia.³⁴² Kuningasajan narratiivissa kuningas oli itsenäinen, aktiivinen toimija, joka harvoin kysyi eksplisiittisesti neuvoa edes senaatiltaan.

Liviuksen kertomuksessa uudistus oli hyvin tekninen ja ylhäältä annettu. Se ei herättänyt kansassa mitään reaktiota. Hänen mukaansa oikeudet ja velvollisuudet olivat ennen uudistusta olleet universaalit,³⁴³ mutta kansa näyttää ottaneen uudistuksen vastaan muti-noitta. Livius ei näytä kansalaisten tuntoja tiettyyn luokkaan päätyemisestä, varsinkaan niiden, jotka köyhimpinä joutuivat yhteisössä paitsioon. Koska Livius painotti sodankäynnin rasitusten siirtämistä rikkaille, ovat kuvatut reaktiotkin kaikki yläluokkaisten ihmisten.

Kun Superbus kaappasi vallan, hän hyökkäsi puheessaan voimakkaasti Serviusta vastaan. Superbus pyrki pukemaan uudistuksen populistiseksi toimeksi, joka suuntautui patriiseja vastaan:

All the burdens which had before been borne in common [Servius] had laid upon the nation’s foremost men. He had instituted the census that he might hold up to envy the fortunes of the wealthy, and make them available, when he chose to draw upon them, for largesses to the destitute.³⁴⁴

---

³³⁹ Cornell 1995, 194–195.

³⁴⁰ Cornell 1995, 173.

³⁴¹ Ogilvie 1965, 166.

³⁴² Liv. I.60.3

³⁴³ Liv. I.42.5, 43.10.

³⁴⁴ Liv. I.47.12.

Puheen jälkeen senaattitalossa puhjenneessa käsirysyssä patriisit olivat jakaantuneet, mutta Superbus oli lopulta voittoisa.³⁴⁵ Liviuksen tuomiot kummankin kuninkaan valtakaudesta eivät kuitenkaan jätä sijaa epäilylle, että Livius sympatisoisi Superbusen yläluokkaista demagogiaa ja tälle kirjoittamaansa tulkintaa Serviuksen uudistuksesta.³⁴⁶

Uudistuksesta on myös todettava, ettei sillä ollut mitään tekemistä ”patriisien” ja ”plebeijien” kanssa ennen kuin Superbus teki siitä hyökkäyksensä kärjen Serviusta vastaan. Superbus yhdisti senaatin vastustaman Serviuksen maanjaon plebeijeille *census*-uudistuksen tuomiin rasitteisiin, ja hänen yleisönään olivat patriisisenaattorit. Liviuksen kertomana uudistus itsessään oli kuitenkin tähän nähden neutraali. Vastuu sodankäynnistä annettiin kansalaisille varallisuuden mukaan, olivatpa he sitten patriiseja tai plebeijejä.

Arnaldo Momiglianon rekonstruktiossa Serviuksen luokkajärjestelmästä plebeijit nimenomaisesti eivät voineet palvella armeijassa, sillä Momiglianon tulkinnan mukaan plebeijit olivat yhtä kuin alin luokaton tuloluokka, *infra classem*.³⁴⁷ Niitä, joiden varallisuus ei riittänyt edes palveluksen minimivaatimukseen, kutsuttiin aseisiin vain kaupunkia kohtavassa äärimmäisessä hädässä.³⁴⁸ Momiglianon ajattelun lähtökohtana oli yhtäältä antiikin traditio plebeijien taistelusta laajemman yhteisöllisen osallisuuden puolesta ja laajemmista yhteiskunnallisista oikeuksista sekä toisaalta näkemys varhaisen Rooman armeijan muodosta.

Armeijan pohjan muodosti aikoinaan hopliittisotilas: verrattain raskaasti panssaroitu mies, jolla oli aseinaan keihäs ja miekka sekä toisessa kädessään pyöreä kilpi, ja joka taisteli tiiviissä muodostelmassa.³⁴⁹ Hopliiteilla oli yhteiskunnassa vahva asema, itse asiassa tutkimuksesta nouseva kuva on se, että *comitia centuriatan* kaltaisten kokousten päättäjinä olivat juuri hopliitit.³⁵⁰ Näillä sotilaille ei siis vain ollut kansalaisoikeuksia, heidän ajatellaan olleen kansalaisyhteisö itse.

Momiglianon mielestä plebeijit eivät voineet olla hopliittien kaltaisia etuoikeutettuja, yhteisössä vahvassa statuksessa olevia miehiä, koska silloin patriisien ja plebeijien välisen valtataistelun selittäminen hankaloituisi huomattavasti. Traditio piirsi kuvan plebeijeistä,

---

³⁴⁵ Liv. I.48.3–4.

³⁴⁶ Liv. I.xx.xx, xx.xx. Ks. myös Ogilvie 1965, xxx ja xxx.

³⁴⁷ Momigliano 1986[1967], 187.

³⁴⁸ Momigliano (1967) 1986, 184.

³⁴⁹ Momigliano (1967) 1986, 184; Rich (2007) 2011, 16–18, joka kuitenkin kyseenalaistaa taistelun tiiviissä muodostelmassa.

³⁵⁰ Ks. esim. Momigliano (1967) 1986, 183–185; Raaflaub 1986, 223; Cornell 1995, 187–188.

joita monin tavoin ei hyväksytty tasavallassa yhteisön toimintaan mukaan, jolloin he rakensivat omat instituutionsa, jotka on tulkittu olemassa olleiden (patriisien) instituutioiden imitaatioiksi.³⁵¹

Ajan kuluessa plebeijien kamppailu tuotti tulosta, ja alun perin ”valtioksi valtion sisällä” syntyneet plebeiji-instituutiot sulautuivat osaksi virallista valtiota: näistä tärkeimpiä olivat kansantribuunien veto-oikeus, kyky suojella kansalaisia ja oikeus asettaa korkeita virkamiehiä syytteeseen, monia asioita toimittaneet ediilit sekä plebeijien ylläpitämä arkisto.³⁵² Jos plebeijeillä olisikin osana hopliittiarmeijaa ollut vahva asema yhteisössä, olisi se Momiglianon mielestä siis vastakkainen antiikin lähteille, ja Rooman varhaisesta historiasta olisi hyvin vaikea sanoa yhtään mitään ilman nykyistä huomattavasti monimutkaisempia rekonstruktioita. On kuitenkin mielestäni selvää, että Liviuksen mielestä suurin osa konsulien komentamista legioonista oli plebeijejä.

Tasavallan alussa armeija tuli monin paikoin osaksi kansan ja senaatin välistä taistelua. Liviuksen mukaan ensimmäisessä *secessio*sa kaupungista vetäytyneet plebeijit olivat palveluksessa olevia sotilaita.³⁵³ Kaupunkiin jäi tämänkin jälkeen plebeijejä, mikä varmaankin tarkoitti naisia, lapsia ja muita miehiä, jotka eivät halunneet tai kyenneet värväytymään.³⁵⁴ Kuvauksessa lähtevät plebeijit olivat valan vannoneita, sen hetkisiä sotia varten värväytyneitä sotilaita. Muista sotilaista hän ei puhu, joten kyseessä näyttää olevan valtaosa armeijasta. Plebeijisotilaat ja näiden patriisikomentajat eivät näytä vastanneen erittelyä jalka- ja ratsuväkeen, mutta aiemman perusteella ajattelen, että patriisien puolelle armeijassa kuuluivat jalkaväen komentajat ja ratsuväki.

Toisaalta Livius mainitsee joskus, että armeijoissa oli myös liittolaiskansojen, kuten muiden latinalaisten tai *hernicii*-heimon jäseniä.³⁵⁵ Hän ei kuitenkaan kerro, minkälaisia liittolaisten joukot olivat. Paul Erdkampin mukaan liittolaiskansat muodostivat taistelukuvauksissa myöhemmin suuren osan erityisesti ratsuväestä, mutta tämä painotus johtui hänen mukaansa todennäköisesti valikoivasta kerronnasta.³⁵⁶ Viimeksi viitattujen kohtien perusteella vaikuttaa siltä, että Livius ajattelee näiden elementtien olevan läsnä armeijassa myös silloin, kun hän ei erikseen nosta asiaa esille.

---

³⁵¹ Momigliano (1967) 1986, 184.

³⁵² Momigliano (1967) 1986, 190–191.

³⁵³ Liv. II.32.1–3.

³⁵⁴ Liv. II.32.5–6.

³⁵⁵ Ks. esim. Liv. II.53.1, 64.10.

³⁵⁶ Erdkamp 2007, 55–56.

Secession tuloksena perustettiin kansantribuunin virka. Plebeijien yleisin vastarinnan muoto patriisien kovakouraista kohtelua vastaan oli tästä eteenpäin sotaväenoton estäminen tai hankaloittaminen. Tribuunit pyrkivät pitämään huolta, ettei yksikään plebeiji antaisi nimeään armeijan listoihin, vaikka ulkoinen uhka olisi painanut hyvinkin akuutisti kaupungin tulevaisuutta. Tämä vastarinnan muoto oli noussut ensimmäisen kerran esiin spontaanisti jo *secessioon* johtaneen kuohunnan aikana.³⁵⁷ Richin mukaan myöhemmässä Rooman historiassa tällaista aktivismia ei tiedetä olleen.³⁵⁸

Liviuksen mukaan kutsuntojen vastustamisesta tuli tavanomainen vastarinnan keino, mutta myös yksittäiset tribuunit saattoivat pyrkiä kontrolloimaan tätä poliittista asetta. Vuonna 481 eaa. ulkoisen sodanuhan realisoituessa tribuuni Spurius Licinius ajatteli, että tilaisuus olisi otollinen maalain läpiviemiselle:

[The plebs] resumed their custom of refusing service, though not of their own initiative; for it was Spurius Licinius, [--] who, deeming that the moment had come for forcing a land-law on the patricians by the direst necessity, had undertaken to obstruct the preparations for war.³⁵⁹

Myös Spuriuksen seuraaja ajoi uudistusta samalla tavalla, mutta molemmilla eteneminen kilpistyi kollegoiden asettumiseen konsulien ja senaatin puolelle. Useimmiten sotaväenoton vastustus oli tribuunien yhdessä peräänkuuluttama toimi, johon he kannustivat plebeijejä.

Ogilvien mukaan Sallustius, Cicero ja Caesar mainitsevat myös palveluksen vastustamisen parissa kohtaa teksteissään.³⁶⁰ Raaflaubin mielestä maininnat tällaisesta ”kansalais-tottelemattomuudesta” varhaisen tasavallan aikana ovat anakronistisia, mutta sanoo, että monet tutkijat ovat pitäneet niitä historiallisesti vakavasti otettavina.³⁶¹ Yleisesti ottaen tasavallan alun historiasta keskustellessa huomio on kuitenkin keskittynyt *secessioihin*.

Secessioihin keskittyminen on sikäli ymmärrettävää, että niistä ensimmäinen ja toinen tapahtuivat antiikin kirjoittajien näkemyksen mukaan pitkälti juuri siksi, ettei plebeijeillä ollut tribuuneja suojanaan, ja yhteisöstä vetäytyminen oli siten viimeinen, kollektiivinen protestin keino. Livius esitti ensimmäisessä pentadissa – vielä toisessakin – sotaväenoton

---

³⁵⁷ Liv. II.24.2, 27.10.

³⁵⁸ Rich 2011, 19.

³⁵⁹ Liv. II.43.3.

³⁶⁰ Ogilvie 1965, 350.

³⁶¹ Raaflaub 1986, 222.

vastustamisen tribuunien johtamana. Tämä voi mielestäni laimentaa näkemystä, että plebeijit toteuttivat kansalaistottelemattomuutta jollain tavalla ”itsenäisesti kansana”.

Vasaly katsoo, että ensimmäisissä kirjoissa Livius esitti kansantribuunit johdonmukaisesti sisäpoliittisen tilanteen horjuttajina, arkkityyppisinä kansankiihottajina, joiden toiminnan hän tuomitsi selvin sanoin jo toisen kirjansa johdannossa.³⁶² Liviuksen kertomuksessa plebeijien tekemä vastarinta kaupungista vetäytymällä erottuu mielestäni siis monella tavalla erilliseksi kansantribuuneista, joista historioitsijalla oli hyvin negatiivinen kuva, joksikin ylevämmäksi toiminnaksi. Aiemmin mainittu vetäytyneiden sotilaiden passifistisuuskin korostaa tätä.

Kokonaisuutena Liviuksen kuvauksessa armeija näyttäytyy mielestäni korostetun plebeijiseltä. Kyky käydä sotaa riippui plebeijien halusta astua palvelukseen, ja *secession* vakaavuus oli juuri siinä, että armeijan runko oli lähtenyt ja kaupungin kyky puolustaa itseään heikko. Dionysioksen teoksessa sen sijaan patriisi Appius Claudius puhutteli senaattia siitä näkökulmasta, että plebeijit eivät lainkaan olleet iso tai edes tärkeä osa armeijaa, eikä *secessio* siten ollut vakava.³⁶³ Vaikka Dionysios olisi kirjoittanut Appiukselle tarkoituksellisesti kärjistetyn, poleemisen puheen, vaikuttavat historioitsijoiden kuvaukset tasavallan alun armeijan koostumuksesta mielestäni selvästi erilaisilta.

Sotaväenotto kohdistui aina plebeijeihin. Livius ei kirjoittanut patriisien värväytymisestä tai muuten joukkojen kokoamisesta plebeijien lisäksi. Yleisesti sotien kuvaus on sellainen, että konsulit johtivat plebeijeistä koostuvaa jalkaväkeä ratsuväen ollessa selvästi yläluokkainen. Ratsuväen ja ylimmän upseeriston muodostaneet yläluokkaiset sotilaat vaikuttavat olleen siis velvoitettuja ja halukkaita palvelukseen. Kysymys heidän palveluksestaan ei nouse esiin edes sivulauseen maininnan arvoisena.

Yläluokkaisten sotilaiden palveluksen pitäminen itsestäänselvyytenä on nähdäkseni jopa ilmeistä, jos *res publica* nähtiin Roomassa ennen kaikkea poliittisen luokan aatteena, sisäistettynä velvollisuutena pyrkiä virkoihin ja osallistua mahdollisimman aktiivisesti julkiseen elämään. Tarkoitan tällä sitä, mistä Karl Hölkeskamp puhuu roomalaisen yläluokan muutoksena ja poliittisen kulttuurin kehityksenä keskitasavallan aikana 300–200-luvuilla eaa. Hänen mukaansa uusi ”poliittinen luokka” tarjosi kaupungin hyödyksi palve-

---

³⁶² Vasaly 2015, 96, 113–114.

³⁶³ Dion. Hal. 6.63. Ks. Cornell 1995, 257–258.

lusta, tietoa ja taitoa, karismaa, johtamista sekä kunniakkaita perinteitä ja arvostetun sukutaustan. Vastineeksi he saivat kansalta vaaleissa ja virkojen hoitamisen jälkeen legitimaatiota, kunniaa ja palkintoja, kuuliaisuutta sekä erityisesti valtaa.³⁶⁴

Johtajansa äänestävä kansa ei ollut Hölkeskampin mukaan pelkkä kumileimasin eliitin vallalle, vaan tämä eliitti kävi sisäistä poliittista kamppailuaan juuri kansanvaalien areenalla. Tästä todistavat hänen mukaansa kaikki ne lukuisat patsaat, piirtokirjoitukset, seremoniat ja rituaalit, jotka suunnattiin tarkoituksellisesti yhteisön nähtäväksi, ja jotka lisääntyivät voimakkaasti keskitasavallan aikana.³⁶⁵

Livius näyttää mielestäni kuvaavan varhaisen tasavallan yläluokkaa edellä mainitulla tavalla, tänä aikana patriisien asema vain oli vielä dominoiva. Poliittiset ja sosiaaliset palkinnot olivat myös patriisien hallitsemat. Tulkitsen Liviuksen kertomusta niin, että viime kädessä yläluokka, siis valtaosin patriisit, piti huolta kaupungin säilyvyydestä ja hyvinvoinnista. Samoin armeijassa plebeijit esiintyvät sittenkin osin ulkopuolisina, yhteisön toisena: plebeijisotilaat piti erikseen värvätä sotiin, ja *secession* huipennuksessa he vetäytyvät koko kaupungista ja siten yhteisöstä.

Mitkä tekijät olivat Liviuksen mielestä sitten syynä varhaisen Rooman voittoisiin sotiin? Yleisesti ottaen Livius kuvaa, että roomalaiset voittivat vastustajansa verrattain helposti ja että kaupungin menestys ei riippunut ulkoisista uhista, vaan sisäisistä tekijöistä niin hyvinä kuin huonoina aikoina. Silloin kun Livius kommentoi sodankäyntiä, mielsi hän komentajat yleensä voiton takaajiksi. Gnaeus Marcius Coriolanus oli tulisieluinen patriisi, joka vain pari vuotta ensimmäisen *secession* jälkeen oli paennut Roomasta kansantribuunien järjestettyä oikeudenkäynnin häntä vastaan. Hän innosti vihamieliset naapurikansat nousemaan entistä kotikaupunkiansa vastaan, ja hänet valittiin liittouman toiseksi komentajaksi:

[Coriolanus] inspired rather more hope than did his colleague. This hope he by no means disappointed, so that it was easy to see that Rome's commanders were a greater source of strength to her than her armies were.³⁶⁶

Liviuksen mielestä roomalaisen valinta vieraan armeijan johtoon kertoi perustavanlaatuisesti roomalaisista sotapäälliköistä myös yleisellä tasolla. Roomalainen komentaja teki vartenotettavan uhan vihollisarnejasta, joka tavallisesti oli helppo vastustaja.

---

³⁶⁴ Hölkeskamp 1993, 26–27, 30–32.

³⁶⁵ *ibid.*, 28–32.

³⁶⁶ Liv. II.39.1–2.

Jane D. Chaplinin mukaan Livius esitti roomalaiset vastustajiaan parempina silloinkin, kun he olivat – hetkellisesti – kärsineet tappion.³⁶⁷ Hänen mukaansa tämä johtui siitä, että koska roomalaiset olivat Liviuksen kuvaamina ylivertaisia oppimaan tapahtumista ja käyttämään menneisyyttä hyväkseen, oli heillä tappiossa aina jo voiton siemen saatavillaan.

Yleistävä toteamus komentajien merkityksestä ei jää Liviuksen tekstissä yksittäiseksi maininnaksi. Kun vuonna 485 eaa. Fabius-sukuinen konsuli jakamisen sijaan myikin sotasääliin julkisiksi varoiksi, plebeijien turhautuminen yhteisön johtajiin levisi myös armeijan sotimiseen.³⁶⁸ Seuraavassa sodassa toisen Fabiuksen sotilaat kieltäytyivät tottelemasta tämän käskyjä. Joukkojen uppiniskaisuudesta huolimatta Livius kuvasi konsulin toimineen edelleen sotilaallisesti virheettömästi:

...Fabius had somewhat more trouble with his fellow-Romans than with the enemy. [The consul] himself preserved the state, which the army in its hatred of the consul would, so far as it was able, have betrayed. For when the consul, besides the many other instances of good generalship which he displayed in preparing for the war and in his conduct of it, had so drawn up the battle-line that a charge of the cavalry alone sufficed to rout the enemy's army, the foot refused to pursue the flying foe...³⁶⁹

Konsuli ei voinut voittaa sotaa omin käsin, mutta historioitsijan mielestä hän pelasti silti yhteisön, jonka tulevaisuus oli kapinoivien sotilaiden vuoksi uhattuna.

Erimielisyyksiä kansan ja yläluokan välillä kuvatessaan Livius vältti kummankaan osapuolen toimien suoraa kommentointia.³⁷⁰ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että plebeijien toiminnan hän näki ajattelemattomampana, lyhytnäköisempänä ja siten vaarallisempana yhteisön hyvinvoinnille, kuten yllä sotilaiden niskuroidessa.³⁷¹ Vasalyn mukaan kansantribuunit toimivat Liviuksen mielestä erityisen vastuuttomasti agitoinnissaan.³⁷² Poliittinen kamppailu ajoi yhteisön usein siis tilanteisiin, joissa Liviuksen mielestä vain yläluokan esimerkillinen toiminta turvasi sen jatkuvuuden.

---

³⁶⁷ Chaplin 2000, 37–39.

³⁶⁸ Liv. II.42.1–3.

³⁶⁹ Liv. II.43.6–7.

³⁷⁰ Ks. kuitenkin Liv. II.34.10–12, jossa senaatti olisi periaatteessa ollut hänen mielestään oikeutettu pyytämään nälänhädän aikana kansalle myytävästä viljasta kovaa hintaa, koska senaatti oli ollut pakotettu hyväksymään kansantribuunien viran perustamisen.

³⁷¹ Liv. II.43.6–7. Vrt. myös esim. aiemmin käsitelty kansan ilakointi kaupunkia uhkaavasta hyökkäyksestä kesken velkaorjuuskriisin, Liv. II.24.1–3.

³⁷² Vasaly 2015, 96–97.

Vaikka komentajien kyvykkyys olikin Liviuksen mielestä Rooman suuruuden salaisuus itse armeijoiden sijaan, oli Rooman historiassa kuitenkin tilanteita, jolloin ylin kiitos kuului päteville sotilaille itselleen. Livius kertoo, että vuonna 469 eaa. sotilaiden urheuden ansiosta konsuli Verginiuksen huolimattomuus ei kostautunut pahasti:

In the Aequian campaign an ambush nearly resulted in a severe defeat for the Romans, but the courage of the soldiers restored the day, which the carelessness of the consul had almost lost.³⁷³

Komentajat olivat ehkä tärkein syy kaupungin sotamenestykseen, muttei se millään muotoa tarkoittanut, etteivätkö sotilaatkin olisi Liviuksen mielestä olleet urheita ja taitavia. Ylipäänsä roomalaisten sodankäynnin taito itsessään, komentajien tai rivisotilaiden, ei koskaan ole kyseen alla. Tappiot olivat väliaikaisia, ja roomalaisilla oli kyky oppia niistä. Ero alempien kansankerrosten ja yläluokan välillä oli se, että eliitti osasi erottaa kaupungin sisäiset ja ulkoiset asiat toisistaan, joiden sekoittaminen vaaransi kohtuuttomasti kaupungin turvallisuuden. Liviuksella vaikutti siten olevan kyllä ymmärrystä köyhempiä luokkia kohtaan, muttei niinkään sympatiaa näiden toimintatavoille.

---

³⁷³ Liv. II.63.5

4. Varhaisroomalainen yhteisö ja roomalainen historiakuva Liviuksen teoksessa

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut historioitsija Titus Liviuksen teoksensa *Ab urbe condita* ensimmäisissä kirjoissa kuvaamaa varhaista Roomaa. Olen kiinnittänyt huomiota eri väestöryhmiin, niiden välisiin suhteisiin ja pyrkinyt tekemään selkoa Liviuksen käyttämistä käsitteistä. Lisäksi olen pohtinut siirtymää monarkiasta tasavallan aikaan merkittävänä jakolinjana Liviuksen kertomuksessa.

Livius esitti patriisit kuningasajan yläluokkana. Kuninkaat nostivat sukuja, kuten toisten kaupunkien mahtimiehiä, senaattiin, ja tämä kuninkaan neuvonantajan ”virasta” peräisin oleva asema periytyi. Patriisi viittasi myös senaattorien sukulaisiin, mutta kuningasajan kertomuksessa Livius ei tehnyt mainittavaa eroa senaattorien ja patriisien välillä.

Patriisien yläpuolella kaupungin hierarkiassa oli kuningas, ja vaikuttaa siltä, ettei Livius ajatellut kuninkaiden koskaan olleen patriiseja. Kuningas sai asemansa kansanäänestyksestä ja patriisien hyväksynnällä, ja valittu kuningas pystyi nimittämään uusia sukuja patriiseihin eli senaattiin. Liviuksen kertomuksessa näiden kahden instituution, kuninkaan ja senaatin, keskinäinen suhde oli siis sellainen, että kumpikin oli lopulta toisen vallan ja aseman lähde. Primääriys oli Romuluksen vuoksi kuitenkin kuninkaalla, mistä todistaa myös Serviuksen ja Superbuksen, kahden viimeisen kuninkaan hallintokaudet, jotka eivät olleet tarkasti ottaen ”perustuslaillisia”.

Tasavallan aikana Liviuksen kuvaama senaatti ja patriisit ovat mielestäni monitulkintaisempia. Vallankumouksen jälkeen senaattiin nimitetyt miehet eivät tulleet nähdäkseni patriiseiksi, vaan Roomaan muodostui patriisien alapuolelle ja osin rinnalle uusi, yläluokkainen väestökerros, johon kuului etenkin roomalainen ritaristo ja mahdollisesti myös patriisien klientit. Siinä missä kuningasajasta kirjoittaessaan Livius käyttää yläluokasta sanaa *patres* useimmin, on käsitteiden käyttö tasaisempaa myöhemmissä kirjoissa, ja senaatti vaikuttaa mielestäni enemmän pysyvältä instituutiolta kuin vain patriisien jatkeelta. Livius puhui kaikesta huolimatta useimmiten patriiseista ja senaatista edelleen yhdellä termillä *patres*. Tämä heijastaa mielestäni paitsi sanan käyttötapaa hänen omana aikanaan, ennen kaikkea Liviuksen haluttomuutta varhaisen yhteisön eri osien pikkutarkkaan määrittelyyn.

Senaatin yläpuolella olivat tasavallan aikana konsulit. Toisin kuin kuninkaat, kaikki konsulit valittiin Liviuksen mukaan tasavallan ensimmäisinä vuosikymmeninä patriiseista.

Konsulit eivät kuitenkaan yksipuolisesti toistaneet virkaa hoitaessaan konservatiivista, plebeijä vastustavaa näkökulmaa. Livius kuvasi taidokkaasti arkijärkisiä, psykologisesti päteviä poliittisia kiistoja myös yläluokan sisällä. Kiistoja käytiin senaatissa, missä maltilliset konsulit saivat äänekästä palautetta radikaalimmilta senaattoreilta, joiden mielestä kansaa kohtaan tuli olla ankara. Senaatin auktoriteetti neuvonantajana ja yläluokan poliittisena areenana mahdollisti virkamiehiin vaikuttamisen, vaikka konsulit olivatkin kaupungin ylimmät johtajat. Tasavallan kuluessa yhä useampi senaattori oli ex-konsuli, tai kuului vaikutusvaltaiseen sukuun, jossa oli ollut konsuli.

Rajapinta kuningasajan ja tasavallan välillä näyttää Liviuksen ambivalentin suhtautumisen kaupungin varhaisen historian traditioon. Kuninkaat johtivat yhteisön toimintaa ja laajensivat sen rajoja ja vaikutusvaltaa. Kuninkaat myös loivat kauan merkittävinä pysyneet yhteisön eri jakolinjat ja instituutiot. Toisaalta tarinat näistä toimista ja niiden tarkemmista merkityksistä ja luonteesta vaihtelivat, ja Livius otti harvoin vahvasti kantaa suuntaan tai toiseen, kuten Romuluksen nimittäessä ensimmäiset senaattorit ja luodessa patriisit. Kansa on teoksessa kuningasajalla verraten näkymätön, mutta tasavallan alusta asti näyttämöllä alati läsnä. Muutoksen moottori on tyystin eri kuningasajalla ja tasavallassa. Liviuksella oli siis huomiokykyä historialliselle muutokselle, vaikkei hänellä ollut luotettavia työkaluja sen esittämiseen.

Tavallinen kansa näkyy Liviuksen ensimmäisessä kirjassa hyvin vähän. Hän mainitsi kansan lähinnä ”perustuslaillisessa” yhteydessä, kuten kertoessaan kuninkaanvaalista, ja Serviuksen varallisuuden perusteella toimitettu väestönlaskenta varmasti koski hänen mielestään jokaista kaupungin miestä ja näiden perhettä. Ennen Serviuksen uudistusta Liviuksen mielestä yhteisö oli tasa-arvoisempi, sillä velvollisuudet ja oikeudet olivat hänen mukaansa kaikille samat. Tässä on nähdäkseen havaittavissa eräänlaista muinaisen yhteisön pastoraalista idealisointia, mutta toisaalta Livius kertoi muutoksesta neutraalisti ja Serviuksen hallintokauden arviointiin vaikuttavana tekijänä jopa positiivisesti. Olihan uudistus hänen mukaansa pohjana yhteiskunnan rakenteelle myös myöhäisen tasavallan aikana.

Etenkin kansa sai narratiivista lihaa luidensa ympärille tasavallan alusta alkaen. Kansalaiset, jotka valittivat patriisien tai yläluokan kohtelusta, olivat heikoimmin toimeentulevaa väestöä, kaukana yläluokasta. Livius esitti näiden kansalaisten keskinäisen solidaarisuuden hyvin vahvana. Kansa oli reaktiivinen toimija yhteisössä, eikä se kokemaansa kaltoinkohteluun vastatessaankaan artikuloinut vaateitaan selvästi. Tästä huolimatta kansalaiset kykenivät usein kollektiivisella tottelemattomuudella puolustamaan toisiaan, ja

suurimpana saavutuksenaan valitsemaan keskuudestaan etujaan puolustavat virkamiehet, plebeijien tribuunit.

Plebeijitribuunien valitsemisen jälkeen voidaan viimeistään puhua plebeijeistä poliittisesti määriteltävänä väestönosana, jotka kamppailivat poliittisesta ja sosiaalisesta tilasta yläluokkaa eli tässä tapauksessa senaattia vastaan. Yksi päätulkinnoista on ollut, että patriisien ja plebeijien välinen kamppailu on Liviuksen ensimmäisissä kirjoissa nähtävä ennen kaikkea senaatin ja kansalaisten välisenä, ja päädyn itse samaan johtopäätökseen. Senaattia vastusti kirjava kansanjoukko, josta suurin osa oli vähävaraista, mutta mukana oli myös verrattain hyvin toimeentulevia miehiä, jotka eivät missään nimessä kuitenkaan olleet yläluokkaa.

Tribuunit muodostivat nopeasti tasavallan ensimmäisinä vuosikymmeninä populaarin eliitin, joka Liviuksen mielestä kuitenkin oli usein tehoton ja pahimmillaan tarkoituksellisesti yhteisön tasapainoa horjuttava. Maareformi oli pitkään heidän tärkein tavoitteensa ja palveluksesta kieltäytymiseen kehottaminen yksi heidän tehokkaimmista aseistaan. Vaikka Livius kuvasi tribuunit usein demagogisina kansankiihottajina, saattoivat kansalaiset hänen mukaansa myös vastustaa johtajiaan. Selvimmin tämä näkyi konsulien ja näitä vastaavien sotilastribuunien vaaleissa, joissa kansalaiset eivät Liviuksen mukaan vuosikausiin valinneet plebeijejä, vaikka heitä silloin tällöin ehdokkaina olikin.

Varhaisen Rooman historiassa tärkein jakolinja armeijan rakenteessa ajoittui Liviuksen mukaan jo kuningasajalle, Serviuksen uudistuksiin. Velvollisuuksien eriarvoinen jakautuminen tarkoitti ennen kaikkea palveluksen muutosta niin, että rikkaampien oletettiin panostavan enemmän varustukseensa ja rooliinsa sodankäynnissä. Tästä vastineeksi he saivat suuremman painoarvon armeijan pohjalta muodostetussa poliittisessä ja lainsäädännöllisessä elimessä, *comitia centuriatassa*.

Armeija oli tärkeä osa Rooman yhteiskuntaa, ja Liviuksen kertomuksessa se oli samalla tavalla osa yhteisöä ja sen tapahtumia. Forumilla ratkaisematon sisäinen kuohunta näkyi armeijan ja sotilaiden toiminnan epävakautena tai lähes kapinointina. Liviuksen mukaan komentajien henkilöä ei kuitenkaan koskaan suoraan uhattu. Plebeijien ensireaktion ensimmäistä *secessiota* välittömästi edeltäneessä tilanteessa pohdittiin hänen mukaansa konsulien väkivaltaista vastustamista, mutta ajatus hylättiin nopeasti.

Roomalaisten sotamenestys oli Liviuksen mukaan johdonmukaista ja takaiskut käännettiin lopulta aina voitoksi. Menestys oli hänen mielestään yläluokkaisten komentajien an-

siota, mutta erehtymättömiä eivät hekään olleet. Komentajien voitokkuuden mahdollistivat urheat kansalaiset, mutta nämä pystyivät myös rampauttamaan armeijan toiminnan. Sotilaat niskuroivat, jos patriisiluokan tai yksittäisten patriisikomentajien toiminta koettiin alistavana tai muuten vihamielisenä.

On sanomattakin selvää, ettei Rooman historiallisen tradition ja Liviuksen antamaa kuvaa kuningasajan Roomasta voi pitää historiallisesti todenmukaisena: kaupungin historiallinen kehitys kertoo korostetusti jatkumoista, sillä katkokset jättivät hyvin epätodennäköisesti jälkeensä lähteitä. Tarkoitin tällä lähinnä sitä, että roomalaisten kiinnostus ilmiöiden alkuperään tuotti paljon selityksiä, jotka paremman puutteessa projisoivat tuoreempia tapahtumia ja ilmiöitä kauaskin menneisyyteen korostaen jatkumoa ja ilmiöiden yhtäläisyyksiä. Täten vaikka traditio tasavallan vallankumouksellisesta perustamisesta on itsessään historiallinen katkos, Liviuksen kuvauksessa esimerkiksi kuningasinstituution ja konsulin viran suhdetta määrittää ennen kaikkea jatkuvuus, kuten vaalit ja senaatin konsultoiminen.

Livius ei ollut lähtökohtaisesti sokea muutoksille, mutta hänen materiaalinsa rajoitti häntä. Hän osoittikin olevansa alati tietoinen tämän materiaalin epäluotettavuudesta. Toisaalta juuri siksi Liviuksen ensimmäisten kirjojen narratiivi on kestänyt aikaa: se on monimutkainen kokonaisuus, jossa sekoittuu historioitsijan didaktinen, moraalinen näkemys monipuoliseen käsittelyyn ja joihinkin, oletettavasti todellisiin, tiedonmuruihin kaupungin kehityksestä sen ensimmäisinä vuosisatoina. Hän tarjoaa lukijalle verrattain vähän eksplisiittisiä tulkintoja, mikä painottaa tekstiin ja sen kuvaamiin tapahtumiin keskittymistä.

On oletettavaa, että aikalaisyleisön luennat tekstistä erosivat laajaltikin myöhempien aikojen tulkintoista, sillä menneen ajan kontekstia voi vain lähestyä. Liviuksen kirjoittamissa ensimmäisissä kirjoissaan tulevaisuus oli epävarma, mutta haaveissa oli kuitenkin uusi, rauhallisempi aikakausi. Tulevina vuosina Rooma tulisi siirtymään tasavallasta – jälleen – yksinvallan aikaan. Jonkinasteinen rauhakin seurasi perästä: käsite *pax Romana* lie joskus mainittu. Ehkä Liviuksen psykologisesti tyydyttävä, roomalaisittain hyvää hallintoa ja kansan vapautta peräänkuuluttava kuvaus kaupungin varhaisesta historiasta edesauttoi tätä kehitystä?

Ab urbe condita tutkiminen yksin oman aikansa kehityksessä on haastavaa. Vielä problematisempaa on pureutua teoksen avulla Rooman ensimmäisten vuosisatojen historiaan, siihen mitä todella tapahtui. Modernin ajan historiantutkimuksessa suhtautuminen tähän

työhön on vaihdellut ja tutkijoiden suhde Liviukseen on kehittynyt. Uusien kysymyksenasettelujen avulla historioitsijan arvostus on lisääntynyt viime vuosikymmeninä uudelleen, samalla kun ajatus varhaisen Rooman historiallisen yhteiskunnan tavoittamisesta kirjallisin lähtein on painunut taka-alalle.

Lopuksi vielä kommentti antiikin tekstien käännöksistä. Varhaista Roomaa koskevista teksteistä tehdyissä käännöksissä ja teksteistä tehdyissä tutkimuksissa käytetään esimerkiksi patriisi/senaatti/senaattori –termejä mielivaltaisesti synonyymeinä. Kuitenkin sanoissa on mahdollista nähdä vivahde-eroja, ja onkin mielestäni todennäköistä, että antiikin kirjoittajat ja heidän yleisönsä ovat asettaneet näitä sanoja sellaisiin merkityskokonaisuuksiin, jotka eivät ole täysin päällekkäiset. Tarkoitin erityisesti myöhäistasavallan aikaisten ihmisten kuvaa menneisyydestään. Nykyiset tekstit esittävät antiikin maailmaa näiltä osin liian yksipuolisesti, mikä turhaan hämärtää modernin lukijan pyrkimyksiä ymmärtää monitahoista roomalais-kreikkalaista historiallista traditiota ja kirjoittajien omaa aikaa. Mahdollisiin vivahteisiin tulisi mielestäni kiinnittää tutkimuksissa ja käännöksissä tarkempaa huomiota, mikäli se on aihealueen kannalta merkityksellistä.

5. Lähteet

Alkuperäislähteet:

Livius, Titus: *Livy in fourteen volumes. 1, Books I and II. With an English translation by B. O. Foster.* William Heinemann Ltd, London. Harvard University Press, Cambridge, MA (1919) 1952.

Aikalaiskirjallisuus:

Dionysios Halikarnassolainen: *Roman Antiquities.* Alkuteos: *Antiquitates Romanae.* Englanninkielinen käännös Earnest Cary. Harvard University Press, Cambridge (1937) 1950. [haettu 29.10.2018 http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Dionysius_of_Halicarnassus/home.html]

Tutkimuskirjallisuus:

Beck, Hans: The Early Roman Tradition. *A Companion to Greek and Roman Historiography.* Edited by John Marincola. Blackwell Publishing Ltd, 2007, 259–265.

Burckhardt, Leonard A.: The Political Elite of the Roman Republic: Comments on Recent Discussion of the Concepts “Nobilitas and Homo Novus”. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 39:1, Franz Steiner Verlag, 1990, 77–99. [haettu 21.4.2017 <http://www.jstor.org/stable/4436138>]

Chaplin, Jane D.: *Livy's Exemplary History.* Oxford University Press, Oxford 2000.

Chaplin, Jane D.: Review: Localized Livy. *The Classical Review*, New Series, 51:1, The Classical Association, Cambridge University Press, 2001, 51–53. [Review of Forsythe, Gary: *Livy and Early Rome: A Study in Historical Method and Judgment.* Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1999.]

Chaplin, Jane D. & Kraus, Christina S.: Introduction. *Livy.* Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 1–14.

Clark, Gillian: Roman Women. *Greece & Rome*, 28:2, The Classical Association, Cambridge University Press, 1981, 193–212.

Close Reading: A Preface. *SubStance*, 38:2, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009, 3–7. [haettu 28.4.2019 <https://www.jstor.org/stable/40492992>]

Cornell, Tim: The Value of the Literary Tradition Concerning Archaic Rome. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 52–76.

Cornell, Tim: The conquest of Italy. *The Cambridge Ancient History. Second edition. Volume VII. Part 2*. Edited by Walbank, Astin, Frederiksen & Ogilvie. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 351–419.

Cornell, Tim: *The Beginnings of Rome. Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c. 1000–264 BC)*. Routledge, London 1995.

Crawford, Michael: *The Roman Republic*. Second Edition. Harvard University Press, (1978) 1993. [Google Books]

Daly, Lloyd W.: A Common Source in Early Roman History. *The American Journal of Philology*, 84:1, The Johns Hopkins University Press, 1963, 68–71. [haettu 13.7.2018 <http://www.jstor.org/stable/293162>]

Develin, Robert: The Integration of the Plebeians into the Political Order after 366 B.C. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 327–354.

Drummond, A.: Rome in the fifth century I: the social and economic framework. *The Cambridge Ancient History. Second edition. Volume VII. Part 2*. Edited by Walbank, Astin, Frederiksen & Ogilvie. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 113–171. (1989a)

Drummond, A.: Rome in the fifth century II: the citizen community. *The Cambridge Ancient History. Second edition. Volume VII. Part 2*. Edited by Walbank, Astin, Frederiksen & Ogilvie. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 172–242. (1989a)

Drummond, A.: Early Roman Clientes. *Patronage in Ancient Society*. Edited by Andrew Wallace-Hadrill. Routledge, Padstow 1989, 89–116. (1989b)

Erdkamp, Paul: Polybius and Livy on the Allies in the Roman Army. *Impact of the Roman Army (200 BC – AD 476). Economic, Social, Political, Religious and Cultural Aspects*. Edited by Lukas de Blois & Elio Lo Cascio. Brill, 2007, 47–74.

- Feldherr, A. M.: Livy's Revolution: Civic Identity and the Creation of the *Res Publica* (1997). *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 409–435.
- Forsythe, Gary: *A Critical History of Early Rome. From Prehistory to the First Punic War*. University of California Press, Berkeley 2005.
- Forsythe, Gary: The Army and Centuriate Organization in Early Rome. *A Companion to the Roman Army*. Edited by Paul Erdkamp. Wiley-Blackwell, Singapore (2007) 2011, 24–41.
- Friezer, E: Interregnum and Patrum Auctoritas. *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 12, Fasc. 4, Brill, 1959, 301–329.
- Hawthorn, J. R: The Senate after Sulla. *Greece & Rome*, 9:1, The Classical Association, Cambridge University Press, 1962, 53–60.
- Hill, H: Livy's Account of the Equites. *Classical Philology*, 25:3, University of Chicago Press, 1930, 244–249. [haettu 21.8.2018 <https://www.jstor.org/stable/262604>]
- Hill, H. Sulla's New Senators in 81 B.C. *Classical Quarterly*, 26:3, Cambridge University Press, 1932, 170–177. [haettu 1.8.2018 <https://www.jstor.org/stable/636757>]
- Horsfall, Nicholas: *The Culture of the Roman Plebs*. Duckworth, Lontoo 2003.
- Johnson, Terry & Dandeker, Chris: Patronage: relation and system. *Patronage in Ancient Society*. Edited by Andrew Wallace-Hadrill. Routledge, Padstow 1989, 219–238.
- Joshel, S. R.: The Body Female and the Body Politic: Livy's Lucretia and Verginia (1992). *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 380–408.
- Koptev, Aleksandr: "Three Brothers" at the Head of Archaic Rome: The King and His "Consuls". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 54:4, Franz Steiner Verlag, 2005, 382–423. [haettu 14.9.2018 <https://www.jstor.org/stable/4436788>]
- Koptev, Aleksandr: The Five-Day Interregnum in the Roman Republic. *The Classical Quarterly*, 66:1, The Classical Association, 2016, 205–221.
- Lintott, Andrew: *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, Oxford 1999.

Lintott, Andrew: *Judicial Reform and Land Reform in the Roman Republic. A new edition, with translation and commentary of the laws from Urbino*. Cambridge University Press, Cambridge 1992.

Lintott, Andrew: *The Romans in the Age of Augustus*. Wiley-Blackwell, Malesia 2010.

Lorey, Isabell: Yrityks ajatella plebeijisyyttä. Alkuperäisartikkeli: Versuch, das Plebeijische zu denken Exodus und Konstituierung als Kritik. Suom. Tere Vadén. *Transversal* 08/2008. Verkkojulkaisu. [haettu 29.3.2019 <https://transversal.at/transversal/0808/lorey/fi>]

Marincola, John: *Authority and Tradition in Ancient Historiography*. Cambridge University Press, Cambridge 1997.

Marincola, John: Introduction. *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Edited by John Marincola. Blackwell Publishing Ltd, 2007, 1–9.

Marincola, John: Speeches in Classical Historiography. *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Edited by John Marincola. Blackwell Publishing Ltd, 2007, 118–132.

Mitchell, Richard E.: *Patricians and Plebeians. The Origin of the Roman State*. Cornell University Press, New York 1990.

Mitchell, Richard E: The Definition of *patres* and *plebs*. An End to the Struggle of the Orders. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 130–174.

Moles, J. L.: Livy's Preface (1993). *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 49–87.

Momigliano, Arnaldo: The Rise of the *plebs* in the Archaic Age of Rome. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 175–197.

Momigliano, Arnaldo: The origins of Rome. *The Cambridge Ancient History. Second edition. Volume VII. Part 2*. Edited by Walbank, Astin, Frederiksen & Ogilvie. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 52–112.

Mustakallio, Katariina: *Uskonto ja yhteisö antiikin Roomassa*. Gaudeamus Helsinki University Press, Tampere 2008.

- Nicolet, Claude: *L'ordre équestre à l'époque républicaine*. Pariisi, 1966.
- Oakley, Stephen: *A Commentary on Livy. Books VI–X*. Oxford University Press, Oxford 1997.
- Oakley, S. P.: *Livy and his Sources (1997)*. *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 439–460.
- Ogilvie, R. M.: *A Commentary on Livy. Books 1–5*. Oxford University Press, Oxford 1965.
- Pöysä, Jyrki: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Vaeltavat metodit*. Toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2010.
- Raaflaub, Kurt: Editor's Preface. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, xv–xxv.
- Raaflaub, Kurt: The Conflict of the Orders in Archaic Rome: A Comprehensive and Comparative Approach. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 1–51.
- Raaflaub, Kurt: From Protection and Defense to Offense and Participation: Stages in the Conflict of the Orders. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 198–243.
- Rich, John: Warfare and the Army in Early Rome. *A Companion to the Roman Army*. Edited by Paul Erdkamp. Wiley-Blackwell, Singapore (2007) 2011, 7–23.
- Richard, J.-C.: Patricians and Plebeians: The Origin of a Social Dichotomy. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 105–129.
- Radin, Max: Gens, Familia, Stirps. *Classical Philology*, 9:3, University of Chicago Press, 1914, 235–247. [haettu 20.4.2016 <http://www.jstor.org/stable/261711>]
- Saller, Richard P.: Pater Familias, Mater Familias, and the Gendered Semantic of the Roman Household. *Classical Philology*, 94:2, University of Chicago Press, 1999, 182–197. [haettu 18.7.2017 <http://www.jstor.org/stable/270558>]

- Smith, Christopher: *The Roman Clan*. Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Stadter, P. A.: The Structure of Livy's History (1972). *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 91–117.
- Staveley, E. S.: The Nature and Aims of the Patriciate. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 32:3, Franz Steiner Verlag, 1983, 24–57. [haettu 12.7.2018 <http://www.jstor.org/stable/4435830>]
- Staveley, E. S.: Rome and Italy in the early third century. *The Cambridge Ancient History. Second edition. Volume VII. Part 2*. Edited by Walbank, Astin, Frederiksen & Ogilvie. Cambridge University Press, Cambridge 1989, 420–455.
- Taylor, Lily R.: *Roman Voting Assemblies. From the Hannibalic War to the Dictatorship of Caesar*. The University of Michigan Press, Ann Arbor 1966.
- Tränkle, H.: Livy and Polybius (1972). *Livy*. Edited by Jane D. Chaplin & Christina S. Kraus. Oxford University Press, Oxford 2009, 476–495.
- Ungern-Sternberg, J. von: The Formation of the “Annalistic Tradition”: The Example of the Decemvirate. *Social Struggles in Archaic Rome. New Perspectives on the Conflict of the Orders*. Edited by Kurt Raaflaub. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1986, 77–104.
- Vasaly, Ann: *Livy's Political History. Power and Personality in Early Rome*. Cambridge University Press, New York 2015.
- Vishnia, Rachel F.: The “Transitio ad plebem” of C. Servilius Geminus. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 114, Dr. Rudolf Habelt GmbH, 1996, 289–298. [haettu 24.4.2017 <http://www.jstor.org/stable/20189907>]
- Wallace-Hadrill, Andrew: Introduction. *Patronage in Ancient Society*. Edited by Andrew Wallace-Hadrill. Routledge, Padstow 1989, 1–14.
- Wallace-Hadrill, Andrew: Patronage in Roman society: from Republic to Empire. *Patronage in Ancient Society*. Edited by Andrew Wallace-Hadrill. Routledge, Padstow 1989, 63–88.
- Warrior, Valerie M.: Review: Towards Rescuing Livy as Historian and Historiographer. *International Journal of the Classical Tradition*, 7:3, Springer, 2001, 386–393. [Review of Forsythe, Gary: *Livy and Early Rome: A Study in Historical Method and Judgment*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1999.]

Wiseman, T. P.: The Definition of “Eques Romanus” in the Late Republic and Early Empire. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 19:1, Franz Steiner Verlag, 1970, 67–83.

Muu aineisto:

92nd Street Y: *Mary Beard on SPQR: The History of Ancient Rome*. Av-tiedosto. YouTube. 10.11.2015. Haettu 7.1.2019 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=sLnHhqMH4xc>.